

BURSA'DA YAŞAYAN LGBTİ+'LARIN YAŞAM DENEYİMLERİ VE RUH SAĞLIĞI ARAŞTIRMA RAPORU

ÖZGÜR
İRENİKLER

BURSA'DA YAŞAYAN LGBTİ+'LARIN YAŞAM DENEYİMLERİ VE RUH SAĞLIĞI - ARAŞTIRMA RAPORU

Özgür Renkler Derneği

Karaman Mh. Tuna Cd. Fulya Sk. No:1 Ofis No: 12, Nilüfer, Bursa, Türkiye

E-posta: danisma@ozgurrenkler.org

URL: <http://www.ozgurrenkler.org/>

Yazarlar:

Buket Kara, Özgür Renkler Derneği, Bursa & University of Brighton, İngiltere

Defne Güzel, Özgür Renkler Derneği, Bursa & Kaos GL Derneği, Ankara

Semih Özkarakaş, Özgür Renkler Derneği, Bursa

Öznur Yazıcı, Özgür Renkler Derneği, Bursa

Kapak ve dizayn: Semih Özkarakaş

İlk Basım: Mart 2021, Bursa

Bu araştırma raporu Özgür Renkler Derneği yayınıdır, parayla satılamaz.

Rapor, Türkiye'deki LGBTİ+'ların (lezbiyen, gey, biseksüel, trans, interseks, diğer cinsel yönelim ve cinsiyet kimlikleri) hayat kalitelerinin artırılması ve haklarının korunması ve yaygınlaştırılması amacıyla serbestçe kullanılabilir.

Bu araştırma, ILGA - Europe'un (Uluslararası

Lezbiyen, Gey, Biseksüel, Trans ve İnterseks

Birliği – Avrupa) mali desteğiyle yürütülmüştür.

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	2
ÖNSÖZ	3
GİRİŞ	5
LGBTİ+'lara Yönelik Ayrımcılık	6
Ayrımcılığın Psikolojik Yansımaları	9
Araştırmanın Amacı	11
YÖNTEM	13
Araştırma Deseni	13
Katılımcılar	13
Veri Toplama Araçları	19
İşlem	23
İstatistiksel Analiz	24
BULGULAR	25
Betimleyici İstatistikler	25
Ayrımcılık Algısı	25
Algılanan Ayrımcılık ve Ruh Sağlığı Arasındaki İlişkiler	32
Psikolojik Dayanıklılığın Rolü	32
Yaşam Pratikleri	36
TARTIŞMA	70
KAYNAKÇA	79

ÖNSÖZ

Bursa’da yaşayan veya yaşamış LGBTİ+’ların bu kente dair hafızalarında belli başlı olaylar vardır; ya mekânlara dair anılar ya da hatırlanması pek istenmeyen olaylar... Türkiye’nin en büyük şehirlerinden biri olan Bursa, diğer pek çok şehir gibi LGBTİ+’lar için yaşaması pek kolay olan şehirlerden biri değil. Buna rağmen Bursa’da da LGBTİ+’lar vardı, varlar ve var olacaklar. LGBTİ+’lar bu kentin çehresine, kampüsüne ve insanlarına iz bırakmaya geçmişten bugüne devam ediyor.

Bursa’da yaşayan, yaşamış LGBTİ+’lar bir bellek yoklaması yaptıklarında, örgütlü mücadelenin Gökkuşığı Derneği ile başladığını hatırlayacaklardır. Özellikle 2000’li yıllarda Gökkuşığı Derneği’nin Bursa Valiliği tarafından kapatılmak istenmesi, LGBTİ+’ların 1 Mayıs’larda kortej oluşturup yürümesi, kentin en görünür ve merkez yerinde dernek ofisinin tabelasının asılı olması hala hafızalardadır. Bu süreçte en unutulmayacak olay ise, kentte yapılmak istenen yürüyüşe karşı birçok kişinin ve kurumun halkı kine ve nefrete çağırması sonucu derneğin bulunduğu iş hanının önüne toplanan kalabalığın es kaza bir felakete sebep olabilecektir. İlerleyen zamanlarda ise derneğin faaliyetleri yavaş yavaş azaldı ve yönetim kurulu kararı ile dernek kapatıldı.

2010’lara geldiğimizde ise LGBTİ+’lar yeniden örgütlenmeye başladı ama bu sefer; Uludağ Üniversitesi’nin kampüsü içerisinde bir öğrenci topluluğu olarak. Dönemin üniversite yönetimi ayrımcılığa ve nefrete bahane olarak “sizin güvenliğinizi sağlayamayız, sizi koruyamayız” diyerek resmi topluluk olunmasına izin vermedi. Topluluktakiler olarak pes etmedik, kendi kendimize yolda aktivizmi öğrendik, yerel yönetimlerle ilişkileneceği keşfettik, mücadelemize devam ettik ve 2016 yılında dernek olduk.

Özgür Renkler Derneği çatısı altında faaliyet gösterirken çoğu zaman çok mutlu olduk, çoğaldık, güçlendik; bazen yorulduk, üzüldük ama dayanışmamıza ve bitmeyen umudumuza hiçbir şey engel olmadı. LGBTİ+’ların eşit haklara erişiminin sağlanması amacıyla faaliyetlerimize devam ederken dernek olarak bu süreci stratejik bir şema içerisinde oturtmamız gerektiğini fark ettik. 2020 yılında STGM ve Avrupa Birliği ortaklığında yürütülen BİRLİKTE Programı kapsamında derneğin 3 yıllık stratejik

planını hazırladık. Stratejik planlama kapsamında yaptığımız iç analizle ve SWOT analiziyle elde ettiğimiz sonuçlar bakımından ana hedefimize aldığımız konulardan biri de; Bursa'da yaşayan LGBTİ+'lar hakkında veri toplamak için anket çalışmasının hazırlanması, oldu. Bu fikrin çıkışına ilham veren, mentorumuz ve yol arkadaşımız Zeynep Atay'a ve bu projeyi gerçekleştirmemize finansal olarak destek sağlayan ILGA Europe kurumuna teşekkür ederiz. Bize zaman ayırıp oluşturduğumuz ankete bir 3. göz olan Koray Arkadaş'a emekleri için teşekkür ederiz. Ayrıca projeye emek veren Öznur Yazıcı'ya, Defne Güzel'e ve bu proje için en başından beri emeğini esirgemeyen Buket Kara'ya teşekkür ederiz. Son olarak ankete gönüllülükle katılım sağlamış bütün katılımcılara ayrı ayrı teşekkür ederiz.

Dernek olarak bu anket çalışması ile Bursa'da yaşayan veya yaşamış LGBTİ+'ların çeşitli alanlardaki pratiklerine dair bilgi toplamak için elimizden geldiğince çabaladık. Anket çalışmasının sonuçlarını yerelde çalışan diğer sivil toplum kuruluşları, yerel otoriteler ve Özgür Renkler Derneği için kaynak görevi görmesi ve kampanyalaştırılması açısından rapor haline getirdik. Bu raporun başta derneğimiz Özgür Renkler'e ve LGBTİ+ hakları alanında çalışan herkese kılavuz olması dileğiyle.

Semih Özkarakaş

GİRİŞ

Dünyanın pek çok yerinde olduğu gibi Türkiye'de de LGBTİ+'lar (lezbiyen, gey, biseksüel, trans, interseks, diğer cinsel yönelim ve cinsiyet kimlikleri) sosyal dışlanmaya, şiddete ve yaşamlarının hemen her alanında ayrımcılığa maruz kalmaktadır. Bu dışlanma, şiddet ve ayrımcılık yaşantıları, LGBTİ+'ların sosyal bütünleşmelerinin önüne geçip, bireylerin maddi ve manevi olarak sosyal yaşama katılmalarını güçleştiren, engelleyen bir durum oluşturmaktadır (Güzel, 2017). İnsan hakları alanındaki çalışmaların yaygınlaşması, LGBTİ+ öz örgütlenmelerinin oluşması ve LGBTİ+ öznelerin görünürlüklerinin artmasıyla beraber, günümüzde LGBTİ+'lara yönelik hem akademik araştırma hem de saha çalışmalarında artış olduğu söylenebilir. Bununla birlikte, araştırma bulguları ve medyadaki temsiller açısından değerlendirildiğinde, LGBTİ+'lara yönelik şiddet, ayrımcılık ve ötekileştirme tutumlarının devam ettiği görülmektedir.

Eşcinsellik yüzyıllar boyunca kabahat, günah, suç ve hastalık olarak değerlendirilmiştir. Cinsel ilişki ve ilişkinin tarzına yönelik ilk kısıtlamalar, tek tanrılı dinlerin öncesinde getirilmiş ve eşcinsellik bu dönemde bir 'kabahat' olarak kabul edilmiştir. Tek tanrılı dinlerin yaygınlaşması ve feodal yaşam biçimiyle beraber, 'cinsel hazzın denetimi' hedeflenmiş, üreme amacı dışındaki tüm cinsel pratikler 'günah' olarak kabul edilmiştir. Kralıkların güç kazanması ve tanrısal olmayan hukuk ilkelerinin kullanılmaya başlanmasıyla, üreme amacı gütmeyen (eş)cinsel pratikler günden ziyade 'suç' olarak kabul edilmiştir ve denetlenmiştir. (Eş)cinsellik hakkında ilk din dışı yasaklama, 16. yy'da İngiltere'de Kral VIII Henry tarafından getirilmiş ve eşcinsellik 'sodomi' yasalarıyla yasaklanmıştır. Cinselliği denetleyen tanrısal ve hukuksal mekanizmalara, 18. yy'dan sonra bilim de eklenmiş ve cinsellik tıbbın konusu haline gelmiştir. Tıp, ilk önce mastürbasyon ve cinsel aktifliği (aşırı cinsel arzuyu) hastalık olarak tanımlamış, heteroseksüelliği ve tek eşliliği sağlıklı kabul etmiş, diğer tüm cinsel pratikleri sağlıklı olmayan olarak tanımlamıştır. Bir diğer deyişle, eşcinselliğe yaklaşım 'suç'tan 'hastalığa' evrilmiştir. 19. yy'da Avrupa ve Amerika kıtasındaki sanayileşmeyle birlikte kentleşme hız kazanmış ve bu kentlerin de herhangi bir yerinde göçmenlerin, işçilerin ve diğer azınlıkların, örneğin LGBTİ+'ların, oluşturduğu gettolar çoğalmaya başlamıştır. Modern ulus devletlerinin temelini 'aile' üzerinden inşa ettikleri ve

toplumun heteronormatif¹ ve cisnormatif² anlayışla şekillendirildiği bu dönemde, LGBTİ+ gettoları devletin ve kolluk kuvvetlerinin orantısız şiddetine, baskı ve baskınlarına maruz kalmıştır. 1970'lerde bu baskılara karşı başlatılan protesto ve ayaklanmalar, LGBTİ+'ların örgütlü tarihinin başlangıcı olarak kabul edilir. LGBTİ+'ların bu örgütlü mücadelesi, temel hak ve özgürlükler alanında bazı kazanımlar getirmiştir. Bunlardan biri, 1973'te Amerikan Psikiyatri Birliği'nin Ruhsal Bozuklukların Tanısal ve İstatistiksel El Kitabı-IV (DSM-IV)'te eşcinselliği hastalık kategorisinden çıkarması, diğeri ise 1990'da Dünya Sağlık Örgütü'nün eşcinselliği hastalıklar listesinden çıkarmasıdır (Drescher, 2015). Ancak geçmişte eşcinselliğe yönelik üretilen mitlerin toplum üzerindeki etkisinin hala devam ettiği, LGBTİ+'ların hala yoğun şekilde önyargı, nefret söylemi, ayrımcılık ve şiddete maruz kalmaya devam ettiği söylenebilir.

LGBTİ+'lara Yönelik Ayrımcılık

Heteronormatif ve cisnormatif toplumsal düzende, cinsiyet kimliklerinin ve cinsel yönelimlerinin farklılığı nedeniyle LGBTİ+'lar yaşamlarının her alanında sıklıkla ayrımcılık, şiddet ve ötekileştirmeye karşılaşmaktadır. Bunun örnekleri arasında, aşağılanma, fiziksel şiddete, sosyal dışlanmaya maruz kalma ve/veya evde, okulda ve işyerinde, kamusal ve özel alanlarda ayrımcılık yer almaktadır (Güzel, 2017; Karaca, 2019; Karakaş, 2018; Kosciw, 2004; Özer, 2019; Şenel, 2014).

Ailede Ayrımcılık

LGBTİ+'lara yönelik ayrımcılığın en sık yaşandığı alanlardan biri ailedir. Hetero- ve cis-seksist normların dışında bir kimliğe/yönelime sahip LGBTİ+'lar günümüzde aile içinde açılmaya (coming out) çekinmektedir (Göregenli, 2009). Bu çekincenin nedeni, aile tarafından reddedilmek düşüncesi olup arkadaşlık ilişkisi, okul ortamındaki ilişkiler ve/veya iş ortamındaki yaşantı gibi sosyal yaşam pratiklerinin olumsuz etkileneceği

¹ Heteronormativite, heteroseksizm üzerinden toplumsal değerlerin, kuralların ve yapıların düzenlenmesi ile oluşturulan ve toplumsal yapı ve kurumlarda heteroseksüelliği norm olarak kabul eden bir ideolojik yaklaşımdır.

² Cisnormativite, bütün insanların cisgender olduğunu varsayan ve cisgender olmayı norm olarak kabul eden ideolojik yaklaşımdır. Cisgender ise doğumda atanmış cinsiyetiyle toplumsal cinsiyeti aynı olan kişilerin cinsiyet kimliğini tanımlar.

düşüncesinden kaynaklanmaktadır. Aile içinde süregelen homofobi genellikle sözlü istismar, tehdit ve fiziksel şiddet biçiminde görülmektedir. Örneğin, bir araştırma heteroseksüel olmayan cinsel yönelimlere sahip kadınların %54'ünün aile içinde sözlü istismar, tehdit veya fiziksel şiddete maruz kaldıklarını; faillerin %34'ünün baba, %24'ünün erkek kardeş, %15'inin ise kız kardeş olduğunu göstermiştir (Nocera'dan akt. Göregenli, 2009). Heteroseksüel olmayan cinsel yönelimlere sahip erkeklerin %30'u ise sözlü istismar, tehdit veya fiziksel şiddete uğradıklarını belirtmiş; faillerin %43'ünün erkek kardeş, %30'unun anne, %23'ünün baba ve %15'inin kız kardeş olduğunu bildirmiştir. Aile içindeki cezalandırma bu yaşantılarla sınırlı kalmamış, bireylerin %26'sı evden ayrılmaya zorlanmıştır.

Eğitim Alanında Ayrımcılık

Toplumsal normların dışında kalan LGBTİ+'lar, sosyal dışlanma ve ayrımcılık açısından en çok zarar gören gruplar arasında yer almaktadırlar. Bu ayrımcılık, LGBTİ+'ların eğitim alanındaki yaşam pratiklerini ve yasal haklarını da etkilemektedir. Örneğin, bir LGBTİ+ örgütü olan Lambdaistanbul'un (2010) trans kadınlarla yaptığı çalışmanın sonucunda katılımcıların %34,8'inin eğitimlerine devam etmek istemelerine rağmen okulu bırakmak zorunda kaldıkları, %7,8'inin ise okul değiştirmek zorunda kaldığı saptanmıştır. Yılmaz ve Göçmen'in (2015) 2.875 LGBTİ+ katılımcıyla yaptığı araştırmada ise katılımcıların %67,4'ü cinsiyet kimliği ve/veya cinsel yönelimi nedeniyle 18 yaşından önce olumsuz tutumla karşılaşmış olduğu ve %8,3 katılımcının bu olumsuz tutum nedeniyle okulu terk etmek zorunda kaldığı raporlanmıştır. Ayrıca, katılımcıların %51,7'sinin üniversite yaşamları sırasında olumsuz tutumlarla karşılaştığı ve %4,7'sinin bu nedenle okulu terk etmek durumunda kaldığı belirtilmiştir.

İş Alanında Ayrımcılık

Ayrımcılığın yaygın olarak görüldüğü alanlardan biri de emek (iş) piyasasıdır. Emek piyasası içerisinde cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği ayrımcılığı, işe alım süreçlerinde başlayıp çalışma hayatında LGBTİ+'ların istifaya zorlanması, işten çıkarılması, aşağılanması ve cinsel tacize maruz kalması gibi pratiklerle devam etmektedir (Kaos GL, 201c; 2019d; Kutanis ve Ulu, 2016). LGBTİ+'ların cinsel yönelimlerini ve/veya cinsiyet kimliklerini beyan etmesi durumu, işe alım süreçlerinde ayrımcılığa maruz kalmalarına, istihdam alanlarından dışlanmalarına neden

olabilmektedir. Ayrıca istihdamı sağlanan LGBTİ+'lar ise işyerinde düşük ücret ödeme, terfi erteleme/engelleme, hak kullanımını engelleme, düşük performans notu verme gibi ayrımcılık biçimlerine de maruz kalabilmektedir (Beyaz ve Öztürk, 2018).

Kaos GL'nin (2019c; 2019d) raporlarına göre, kamu alanında ve özel sektörde çalışan LGBTİ+'ların ayrımcılık deneyimleri birbirinden farklılaşmaktadır. Örneğin, cinsiyet kimliği ve cinsel yönelimi bakımından açık kimlikli olduklarını belirten katılımcıların oranı kamuda %4,4 iken özel sektörde %17,4'tür. İşe alım sürecinde açık kimlikli olduklarını belirten katılımcılar ise kamuda %2,1 oranındayken özel sektörde bu oran %15,9'dur. Oranlar arasındaki bu farklılaşma, LGBTİ+'ların ayrımcılıkla karşılaşma riskinin kamuda, özel sektöre kıyasla, daha yüksek olmasıyla açıklanabilir.. Kamu alanında çalışan katılımcıların %11,8'i birebir ayrımcılığa maruz kaldıklarını ifade ederken, %41,2'si böyle bir deneyim yaşamamak için kimliğini gizlediğini belirtmiştir. Bu oranlar özel sektörde sırasıyla %7,6 ve %42,3'tür. Tamamen kapalı olma durumu ise, LGBTİ+'lara yönelik nefret söylemine veya ayrımcılığa maruz kalmama garantisi sağlamamaktadır Çalıştıkları kurumda LGBTİ+'lara yönelik nefret söylemine maruz kaldığını belirten katılımcıların oranı ise kamuda %64, özel sektörde %34'tür. Kamuda çalışan katılımcıların büyük çoğunluğu, üye oldukları sendika ve/veya meslek örgütlerinde dahi kimliklerini saklamayı tercih etmektedir: Tamamen açık kimlikli katılımcıların oranı %11,5'dir; %60,9 oranında katılımcı ise tamamen kapalı olduğunu belirtmiştir.

Hukuk Alanında Ayrımcılık

Hukuk ve siyasi alanda temsil, LGBTİ+'lara yönelik ayrımcılığın en net görüldüğü alanlardandır. Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nda cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğinin tanımlanmaması, LGBTİ+'ları ayrımcılık ve şiddet karşısında korunaksız bırakmaktadır. KaosGL'nin (2019a) yayınladığı "LGBTİ'lerin İnsan Hakları Raporu"na göre Türkiye hukuk sisteminde LGBTİ+'ları koruyucu hiçbir düzenleme mevcut değildir. Uluslararası Lezbiyen, Gey, Biseksüel, Trans ve İnterseks Birliği'nin (ILGA) Avrupa teşkilatının hazırladığı Gökkuşağı Endeksi'ne göre Türkiye, LGBTİ+ eşitlik yasa ve politikalarında Avrupa'da sondan ikinci ülkedir (ILGA Europe, 2020). Hukuk ve adalete erişimin önündeki bu engeller, LGBTİ+'ların yasalara olan güveninin ve/veya haklarını korumak için yasal yollara başvurmalarının önüne geçmektedir.

Yılmaz ve Göçmen (2015), 2.875 LGBTİ+ katılımcının %46,1'inin (1.325 kişi) hukuk ve adalete erişim konusunda en az bir kez ayrımcılıkla karşılaştığını, bu katılımcılardan ise sadece %10'luk (133 kişi) bir kesimin yasal yollara başvurduğunu belirtmiştir. Ayrımcılığa maruz kalıp şikayet etmeyenlerin büyük bir çoğunluğu bir şeyin değişmeyeceğini düşündüğünü ifade etmiştir; yasal yollara başvuran kişilerin ise sadece %16,5'i (22 kişi) tatmin edici bir sonuca ulaşabildiğini bildirmiştir.

Medyada Ayrımcılık

Cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğine dayalı ayrımcılık yalnızca yasalarda ve uygulamalarda değildir. Toplumda LGBTİ+'lara yönelik ayrımcılığı artıran ve normalleştiren en etkin kaynaklardan biri kuşkusuz medyadır (Güzel, 2017). Örneğin, LGBTİ+'lara yönelik saldırılar medyada saldırganın değil de mağdurun suçu gibi aktarılabilmekte veya tamamen yok sayılıp, görmezden gelinebilmektedir (Özer, 2019). KaosGL (2018b), yazılı basında 2018 yılına ait 2.442 haber, köşe yazısı ve söyleşiyi incelemiş ve bunların yaklaşık yarısının hak haberciliğinden uzak olduğunu, ayrıca nefret söylemi ve ayrımcı dil barındırdığını tespit etmiştir. Detaylı incelendiğinde, LGBTİ+ örgütlerinin hak mücadelesine ilişkin yalnızca 70 metin bulunduğu; 123 metinde LGBTİ+ oluşumlarının ve bireylerin hedef gösterildiği; 603 metinde LGBTİ+ olmanın "suç" sayıldığı raporlanmıştır. Benzer şekilde, 381 metin LGBTİ+'ları ahlaksız olarak damgalamış, 344 metin "sapkınlık", 249 metin "hastalık", 313 metin ise "günah" kavramlarını kullanarak LGBTİ+'ları etiketlemiş, hedef göstermiş ve suçlulaştırmıştır. Televizyon metinlerinde en çok hedef alınan grubun translar olduğu ve çoğunlukla adli vakalar ve polis operasyonlarıyla ilişkilendirildiği tespit edilmiştir (Kaos GL, 2019b). Kamu üzerindeki büyük etkisi göz önünde bulundurulduğunda, medya söylemleri içerisinde geçen ifadeler ve kullanılan dilin LGBTİ+ temsili için oldukça önemli olduğu açıkça çıkmaktadır. Seçilen dil ile bir olay hem önyargıları yıkmak hem de önyargıyı körüklemek için kullanılabilir. Bu nedenle, ayrımcılıkla mücadele edebilmek adına medyanın ayırıştırıcı dilden ve nefret söyleminden uzak durması gereklidir (Göregenli, 2012).

Ayrımcılığın Psikolojik Yansımaları

LGBTİ+'ların çocukluk döneminden itibaren hetero- ve cis-normatif toplumda kabul görmemeleri, onların aileden, akran grubundan ve toplumdan dışlanmasına ve

istismara açık hale gelmesine sebep olabilmektedir. Dolayısıyla, LGBTİ+ olmak başlı başına olumsuz yaşam deneyimleri için bir risk faktörü olabilmekte ve bu durum LGBTİ+'ların psikolojik durumlarını ve ruh sağlıklarını etkileyebilmektedir (Collier, Bos, & Sandfort, 2012). Örneğin, Hacettepe Üniversitesi'nde yapılan bir çalışma, LGBTİ+'ların cinsel yönelimleri nedeniyle taciz, şiddet ve ayrımcılığa maruz kaldıklarını, ayrıca açılma süreçlerinde olumsuz yaşantılar nedeniyle kaygı ve korku yaşadıklarını belirtmiştir (Kabacaoğlu, 2015). LGBTİ+'ların maruz kaldıkları bu olumsuz yaşantılar, psikolojik iyilik halleri ve ruh sağlıkları üzerinde olumsuz etkiye yol açabilmektedir. Çalışmalar, LGBTİ+'ların toplum geneline oranla daha yüksek intihar düşüncesi ve psikolojik sorunlar (örn., kaygı bozukluğu, depresyon, vb.) yaşadıklarını ortaya koymaktadır (Brian, Robert, & Erin, 2010; Diaz et al., 2001). Türkiye'de LGBTİ+'larla yapılan çalışmalar incelendiğinde ise, LGBTİ+'ların toplumda yaşadıkları güçlükleri ve bu güçlüklerin sebep olduğu psikolojik etkileri ortaya koyan az sayıda araştırma olduğu görülmektedir. Bu alandaki nadir çalışmalardan biri, bir LGBTİ+ örgütü olan Lambdaistanbul (2010) tarafından gerçekleştirilmiş ve Türkiye'de yaşayan trans kadınların %38,8'inin maruz kaldıkları olumsuz yaşantılar (örn., şiddet, ayrımcılık) nedeniyle intihar düşüncesine sahip olduğunu, %32,8'inin ise intihar girişiminde bulunduğunu raporlamıştır. Benzer şekilde, Kırmızı Şemsiye Cinsel Sağlık ve İnsan Hakları Derneği'nin (Ördek, 2014) trans kadınlarla gerçekleştirdiği çalışmada, katılımcıların yarısının birden fazla kez intihar etmeyi düşündüğü, %35,6'sının ise intihar teşebbüsünde bulunduğu belirtilmiştir. Bir başka çalışmada, Başar ve Öz (2016) transların %59,5'inde yaşam boyu ve süregelen psikolojik bozukluk tanısına, %26,6'sında ise intihar girişimi ve kendine zarar verme davranışı öyküsüne rastlamıştır ve bunların transların maruz kaldığı bireysel ve gruba yönelik ayrımcılık yaşantılarıyla ilişkili olduğunu gözlemlemiştir.

Türkiye'de yaşayan LGBTİ+'ların güçlü yanları üzerinde odaklanan, psikolojik dayanıklılıklarını arttırmaya, pozitif gelişimlerini desteklemeye ve yaşam kalitelerini arttırmaya yönelik çalışmaların da benzer şekilde oldukça az olduğu söylenebilir. Psikolojik dayanıklılık, dinamik bir sistemin, kendi işlevini, canlılığını ya da gelişimini tehdit eden unsurlara rağmen başarılı bir şekilde uyum sağlama kapasitesi olarak tanımlanmaktadır (Masten, 2001; 2014). Bu bağlamda, psikolojik dayanıklılık, bireylerin yaşamları boyunca karşılaştıkları risklere karşı dirençli olmalarını açıklayan ve çocukluktan ileri yaşlara kadar yoksulluk, ayrımcılığa maruz kalma, travmatik

yaşantılar, kronik sağlık sorunu, engellilik gibi çeşitli zorluklarla nasıl başa çıktıklarını, bu zorluklar karşısında kendilerini nasıl toparladıklarını belirleyen anahtar faktörlerden biridir (Masten, 2014). Başar ve Öz (2016) sosyal açıdan destekleyici bir çevre içinde bulunmanın, özellikle de sosyal aktivizm içinde rol almanın ve arkadaş desteğinin cinsiyet geçiş süreci yaşayan translarda stresle başa çıkabilmeyi sağlayan bir özellik olduğunu ve psikolojik dayanıklılıklarını arttırdığını göstermiştir. Bir başka çalışmada Atalay (2019), LGBTİ+'lardaki algılanan stres düzeyinin psikolojik dayanıklılıkla negatif yönde ilişkili olduğunu; algılanan sosyal desteğin ve cesaret gibi karakteristik özelliklerin ise strese karşı koruyucu bir rol oynadığını göstermiştir.

Araştırmanın Amacı

Yukarıda bahsedilen çalışmalar göstermektedir ki Türkiye'de yaşayan LGBTİ+'lar sıklıkla olumsuz yaşantılara, şiddete ve ayrımcılığa maruz kalabilmektedirler. Bu yaşantıların, LGBTİ+'ların psikolojik durumlarıyla olan ilişkisini araştıran çalışmalar ise, özellikle Türkiye'de, oldukça kısıtlıdır. Bilgimiz dahilinde, bu alanda Bursa yerelinde yürütülmüş hiçbir çalışma yoktur. Oysa Bursa, tarihi ve toplumsal yapısıyla, LGBTİ+'ların yaşamlarını zorlaştıracak birçok risk faktörü barındırmaktadır (bkz., Kutu 1). Dahası çalışmalar, cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğine yönelik ayrımcılığa karşı koruma politikası olmayan bir şehirde yaşamının LGBTİ+'ların psikolojik durumlarını etkileyebileceğini göstermektedir (örn., Wadsworth & Hayes-Skelton, 2015). Bu nedenle, Bursa'da yaşayan (veya yaşamış olan) LGBTİ+'ların yaşam deneyimlerini ve pratiklerini, psikolojik özelliklerini ve bunlar arasındaki ilişkileri anlamak oldukça önemlidir. Bunu yaparken, risk faktörleri kadar, bireylerin ruh sağlığını koruyucu faktörleri ve psikolojik dayanıklılıklarıyla ilişkili unsur ve kaynakları da araştırmak gerekir. Çalışmamız bu noktadan hareketle planlanmıştır.

Bu çalışmanın öncelikli amaçlarından biri, LGBTİ+'ların kimliklerinden dolayı maruz kaldıkları ayrımcılık yaşantıları ile psikolojik semptomları, ruhsal iyi oluşları ve psikolojik dayanıklılıkları arasındaki ilişkiyi incelemektir. Çalışmanın bir diğer amacı ise, Bursa'da yaşayan (veya yaşamış olan) LGBTİ+'ların, kimliklerine özgü yaşam pratiklerine (örn., sosyalleşme, özbakım, açılma) yönelik bilgi edinmektir. Çalışma bulgularının, yerelde yürütülecek psikososyal destek ve iyileştirme çalışmalarının planlanması, aynı zamanda LGBTİ+'ların ihtiyaçlarının belirlenmesi ve uygun strateji ve politikaların üretilmesi için kullanılması hedeflenmektedir.

Kutu 1. Bursa bağlamında LGBTİ+'ler için kısa bir özet.

Bursa, LGBTİ+'lara yönelik ayrımcı tutumlar ve nefret suçlarıyla ön plana çıkan bir şehirdir. Kaos GL Derneği'nin (2016; 2017a; 2018a) Türkiye'de Gerçekleşen Homofobi ve Transfobi Temelli Nefret Suçları Raporu'na göre Bursa 2016'da 5., 2017'de 8., 2018 yılında ise yine 5. sırada yer almıştır. Bursa aynı zamanda medya izleme raporlarına göre 2017, 2018 ve 2019 yıllarında yerel basında LGBTİ+'ların en çok hedef gösterildiği şehirdir (KAOS GL, 2017b; 2018b; 2019).

Bursa'da organize edilmek istenen ilk ve tek Onur Yürüyüşü, 2006 yılında, basının hedef göstermesi ile fanatik futbol taraftarlarının ve kolluk kuvvetlerinin engellemesiyle karşılaşmıştır. Bu ayrımcı tutumlar karşısında LGBTİ+'lar örgütlenme pratiklerini yıllar içerisinde sürekli olarak yeniden tesis etmiş ve eşit haklardan faydalanma taleplerini gündeme getirmiştir. 2013 yılında Uludağ Üniversitesi'nde bir öğrenci grubu olarak kurulan ve 2016 yılında dernekleşen Özgür Renkler, Bursa'da LGBTİ+'lara yönelik kurulan üçüncü ve şu anda aktif çalışan tek dernektir. Üyeleri ve etkinlikleri yerel medyada sık sık hedef gösterilmektedir.

YÖNTEM

Araştırma Deseni

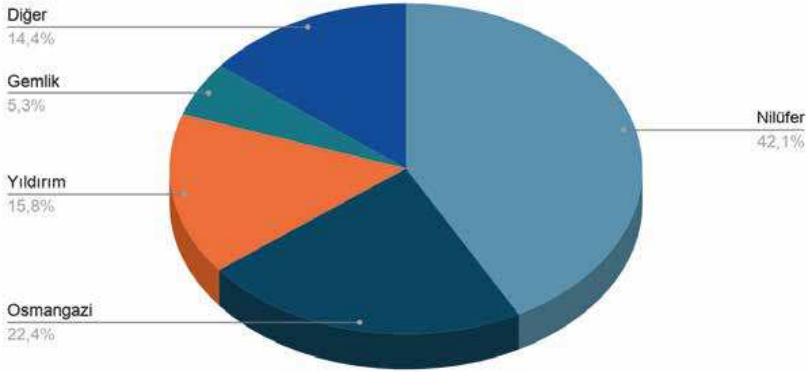
Bu araştırmada, karma yöntemden yararlanılmıştır. Karma yöntem, niceliksel ve niteliksel tekniklerin bir arada kullanıldığı bir araştırma deseni sağlamaktadır (Johnson, & Onwuegbuzie, 2004). Bu yöntemle, elde edilen verinin ve boyutun çeşitlendirilmesi, ayrıca verinin karşılaştırılması, tutarlılığın gözlemlenmesi ve bilginin bütünleştirilmesi mümkün olmaktadır. Bu çalışmada, bilgi edinme ve veri toplama tekniği olarak ölçekler (nicel veri) ve açık uçlu sorular (nitel veri) çevrimiçi bir anket aracılığıyla sunulmuştur.

Bu çalışma, akademi ve sivil toplum alanında çalışan Özgür Renkler Demeği üye ve gönüllüleri tarafından birlikte üretim (co-production; Banks, Hart, Pahl, & Ward, 2018) yaklaşımı kullanılarak desenlenmiştir. Birlikte üretim, geniş anlamıyla, kararlaştırılmış bir çıktı için birlikte çalışmayı ifade eder. Bir araştırmacının birlikte üretimi ise, akademisyen ve akademi-dışı partnerlerin işbirliği ve etkileşim içinde bulunarak bilgi üretmesi anlamına gelir. Birlikte üretilen araştırmalarda, hem akademik araştırma deneyimi, hem de araştırmacının konusu olan topluluğun pratik bilgisi ve 'yaşanmış uzmanlık'ları sentezlenmektedir. 'Topluluk üzerine araştırma yapmak' yerine 'toplulukla birlikte araştırma yapmak' temel prensip olarak kabul edilmektedir. Dahası, araştırma sürecinde ve sonrasında topluluğun güçlenmesi (*empowerment*) ve kapasite gelişimi gözetilmektedir. Eşitlikçi, demokratik ve saygı temelinde bir etkileşim ve bu etkileşim sonucunda olumlu yönde bir değişim hedeflenmektedir.

Katılımcılar

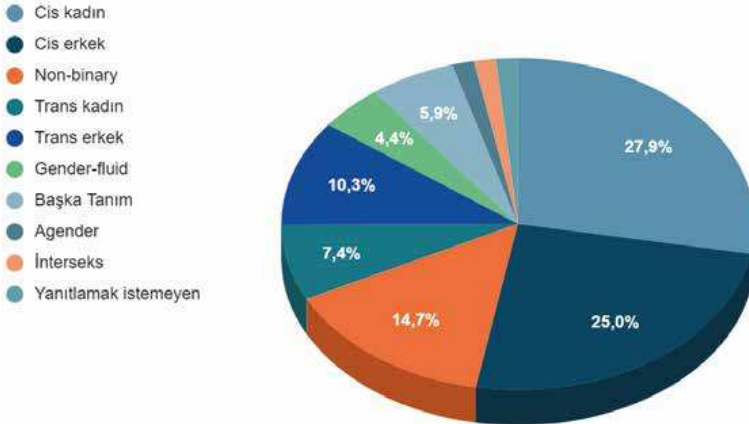
Çalışmaya, yaşları 18 ile 47 (*Ort* [Ortalama] = 26,70, *SS* [Standart sapma] = 7,69) arasında değişen 69³ LGBTİ+ katılmıştır. Katılımcıların %74'ü Bursa'da yaşıyor olduklarını, %26'sı ise geçmişte Bursa'da yaşamış olduklarını belirtmiştir. İlçe bazında, katılımcıların %42,1'i Nilüfer, %22,4'ü Osmangazi, %15,8'i Yıldırım, %5,3'ü Gemlik, geri kalan %14,4 ise İnegöl, Mudanya, Kestel, Çekirge, Gemlik, İznik ve Mustafakemalpaşa ilçelerinde yaşıyor veya yaşamış olduklarını bildirmiştir (Figür 1).

³ Çalışmaya katılıp sadece demografik form ve/veya bir ölçek dolduran 18 katılımcının verisi analizlere dahil edilmemiştir.

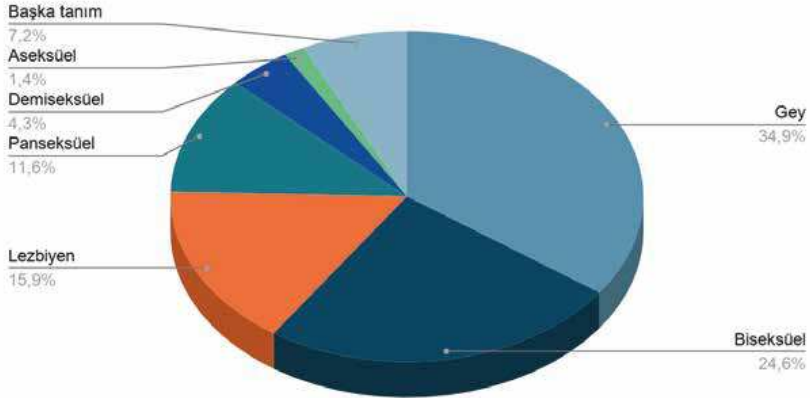
Figür 1. Katılımcıların Bursa'da yaşadıkları/yaşamış oldukları ilçelere göre dağılımı.

Katılımcıların %27,9'u kendini cis kadın, %25'i cis erkek, %14,7'si non-binary, %10,3'ü trans erkek, %7,4'ü trans kadın, %4,4'ü gender-fluid, %1,5'i agender ve %1,5'i interseks olarak tanımlamıştır (bkz., Figür 2). Dört katılımcı (%5,9) başka tanım (örn., queer) kullanmışken, bir katılımcı (%1,5) ise yanıt vermek istemediğini belirtmiştir.

Figür 2. Katılımcıların cinsiyet kimliği veya interseks durumuna göre dağılımı.

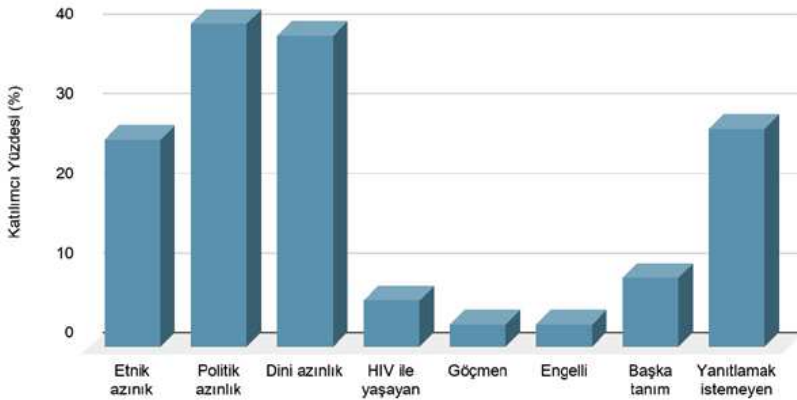
Cinsel yönelimlerine dair (bkz., Figür 3), katılımcıların %34,9'u kendisini gey, %24,6'sı biseksüel, %15,9'u lezbiyen, %11,6'sı panseksüel, %4,3'ü demiseksüel ve %1,4'ü aseksüel olarak tanımlamıştır. Beş katılımcı (%7,2) ise cinsel yönelimleri için başka tanım kullanmıştır (örn., heteroseksüel, poliseksüel, bicurious).

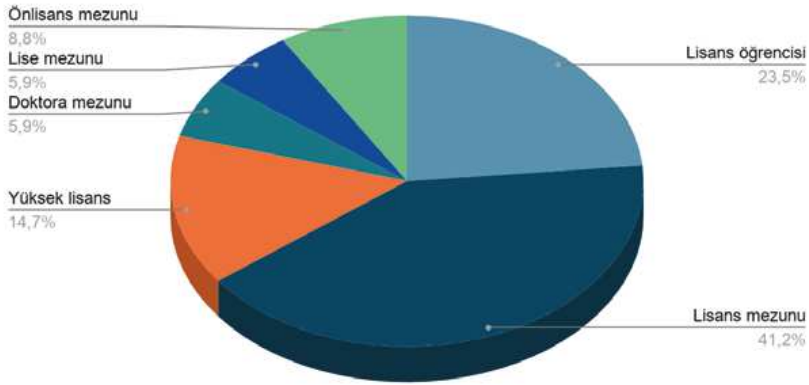
Figür 3. Katılımcıların cinsel yönelimlerine göre dağılımı.

Katılımcıların 18'i (%26,1) kendilerini etnik azınlık (örn., Kürt, Ermeni, Arap, Muhacir göçmeni), 28'i (%40,6) politik azınlık (örn., sol, sosyalist, muhalif, komünist, sosyal demokrat, liberal demokrat, vegan), 27'si (%39,1) dini azınlık (örn., ateist, alevi, deist, panenteist), 4'ü (%5,8) HIV ile yaşayan, 2'si (%2,9) göçmen ve 2'si (%2,9) engelli olarak tanımlamışlardır (bkz., Figür 4). Altı katılımcı (%8,7) başka tanım seçeneğini kullanarak kendilerini lubunya, feminist, vegan, vejetaryen, ruhsal hastalıkla yaşayan ve cinsiyet azınlık olarak tanımlamıştır. On sekiz (27,5%) katılımcı ise yanıt vermek istemediğini belirtmiştir.

Sosyoekonomik özellikler incelendiğinde, katılımcıların eğitim seviyesinin yüksek olduğu gözlemlenmiştir (bkz., Figür 5). Katılımcıların %23,5'i lisans öğrencisi, %41,2'si ise lisans mezunu olduklarını belirtmiştir. Lisansüstü eğitim almış katılımcıların oranı da yüksektir; %14,7 yüksek lisans, %5,9 ise doktora mezunu olduğunu bildirmiştir. Örneklemin yalnızca %5,9'u lise, %8,8'i ise önlisans mezunudur.

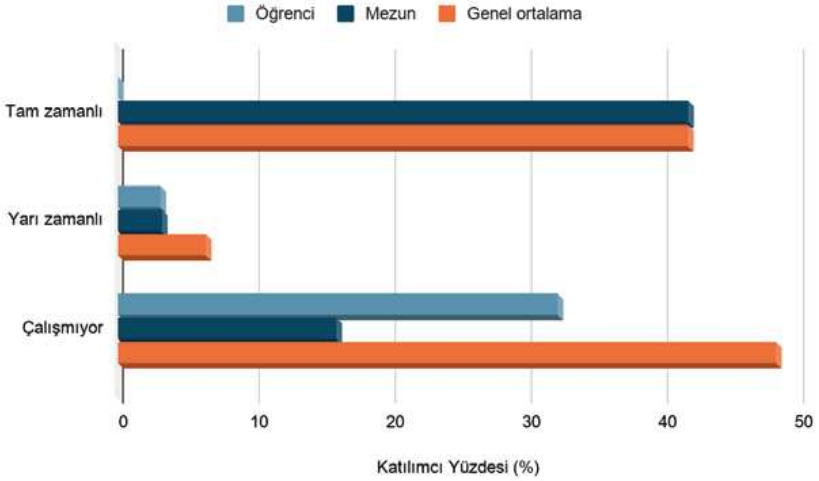

Figür 4. Katılımcıların kendileri ait hissettikleri diğer gruplara göre dağılımı.

Figür 5. Katılımcıların eğitim durumlarına göre dağılımı.

Çalışma durumları incelendiğinde (bkz., Figür 6), katılımcıların neredeyse yarısı tam zamanlı (%41,9) veya yarı zamanlı (%6,5) çalıştıklarını belirtmişlerdir. Öğrencilerin büyük çoğunluğu (örneklemin %32,3'ü) çalışmıyor olduklarını, iki öğrenci ise (%3,2) yarı zamanlı çalıştıklarını bildirmiştir. Mezun durumda olup çalışmayan katılımcıların oranının %16,1 olduğu gözlemlenmiştir.

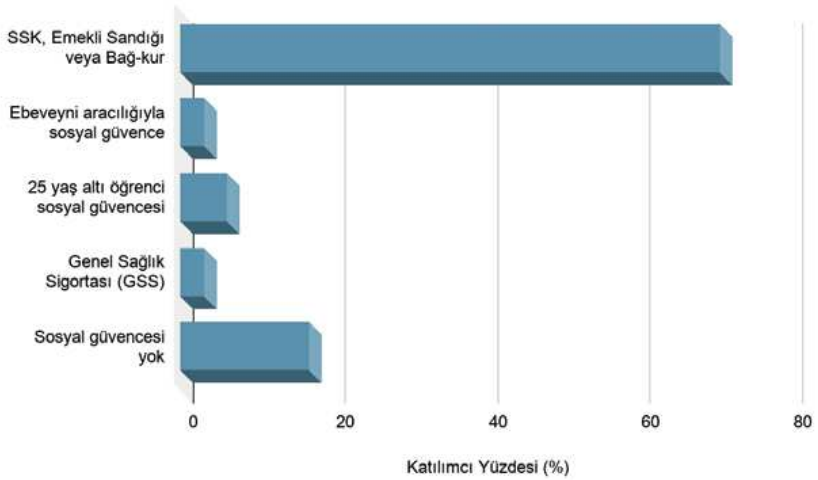

Figür 6. Katılımcıların çalışma durumlarına göre dağılımı.

Mesleki profiller katılımcıların eğitim düzeyleriyle tutarlılık göstermiştir; eğitim (akademisyen, öğretmen), hukuk (avukat), sosyal çalışmalar (sosyolog, arkeolog, sosyal hizmet uzmanı), çevirmenlik, grafik tasarım/çizerlik, özel sektör ve/veya danışmanlık (raporlama, halka ilişkiler, kurumsal satış, satış danışmanlığı, mali müşavirlik, veri bilimcisi) gibi meslekler ön plana çıkmıştır. Raporlanan diğer meslek dalları güvenlik ve hizmet sektörüdür (aşçı, garson, akaryakıt satış görevlisi, antrenör).

Temel geçim kaynağı olarak, çalışan statüdeki katılımcılar aylık maaşlarını, öğrenciler genel olarak burs ve aile desteğini, mezun ve işsiz konumdaki katılımcılar ise kendi birikimlerini ve aile desteğini belirtmişlerdir. Katılımcılar aylık gelirlerini 0 TL ile 120.000 TL arasında ($Ort = 5.363,86$ TL, $SS = 2.500,71$) raporlamıştır. Bununla birlikte, katılımcıların %59.6'sının aylık gelirinin asgari ücretin altında (2.800 TL) olduğu gözlemlenmiştir. Aylık gelir ve giderleri arasındaki fark incelendiğinde, katılımcıların yarısının aylık gelirlerinin giderlerinden daha fazla olduğu, %35,7'sinin gelir ve giderinin birbirine eşit olduğu, %14,3'ünün ise gelirlerinin giderlerinden daha düşük olduğu gözlemlenmiştir.

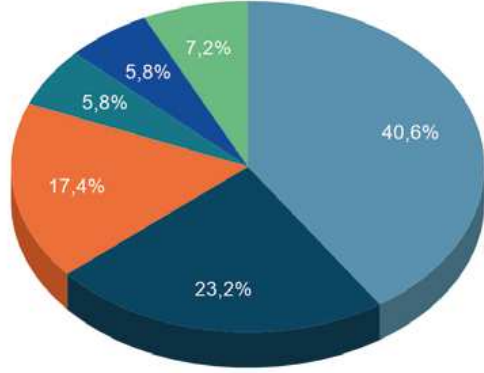
Sosyal güvence bakımından (bkz., Figür 7), katılımcıların %70,8'i SSK, Emekli Sandığı veya Bağ-kur'lu olduğunu, %3,1'i ebeveyni aracılığıyla sosyal güvence olduğunu, %6,2'si 25 yaş altı üniversite öğrencisi olmaları nedeniyle sosyal güvence sahibi olduğunu, %3,1'i ise genel sağlık sigortalı (GSS) olduğunu belirtmiştir. Katılımcıların %16,9 ise bir sosyal güvencelerinin olmadığını raporlamıştır.

Figür 7. Katılımcıların sosyal güvence durumlarına göre dağılımı.

Hane koşullarına yönelik ise (bkz., Figür 8), katılımcıların %40,6'sı ebeveynleriyle, %23,2'si tek başlarına, %17,4'ü arkadaşlarıyla, %5,8'i sevgili, partner veya eşleriyle, %5,8'i ise yurtdışı, başka öğrencilerle birlikte yaşadıklarını ifade etmiştir. Beş katılımcı (%7,2) diğer hane koşullarını tercih etmiş, bunlardan ikisi normalde yurtdışı/apartta kalırken COVID-19 pandemisi nedeniyle ebeveynleriyle birlikte kaldıklarını belirtmiştir. Diğer üç katılımcı ise hem aileyle hem arkadaşla, hem sevgiliyle hem arkadaşlarla ve partnerle yurtdışında yaşadığını bildirmiştir.

- Ebeveynleriyle birlikte
- Tek başına
- Arkadaşlarıyla birlikte
- Yurtta, başka öğrencilerle birlikte
- Sevgili, partner veya eşleriyle birlikte
- Diğer

Figür 8. Katılımcıların hane koşullarına göre dağılımı.

Veri Toplama Araçları

Katılımcıların tamamı sırasıyla demografik özelliklerine, ruhsal iyi oluşlarına, psikolojik semptomlarına, psikolojik dayanıklılıklarına ve ayrımcılık yaşantılarına dair bilgi sağlamıştır. Toplamda 54 katılımcı ise yaşam pratiklerine dair bilgi sağlamıştır. Çalışmadan elde edilen verilere dair betimleyici istatistikler Tablo 1’de sunulmuştur.

Demografik Bilgi Formu

Bir form aracılığıyla katılımcıların Bursa ilinde yaşayıp yaşamadığı, yaşı, cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği, diğer ayırt edici sosyal kimlik boyutları, eğitim durumu, mesleği, ekonomik durumu, sosyal güvencesi, vb. ile ilgili bilgi toplanmıştır. Bu sorularla, hem bireylerin Bursa’da yaşamış ve yaşamakta olmak, LGBTİ+ olmak gibi katılımcı olma kriterlerini karşılayıp karşılamadığını görmek, hem de sosyal ve ekonomik göstergelere dair bilgi edinmek hedeflenmiştir. Cinsel yönelim, cinsiyet kimliği ve azınlık/risk gruplarına aidiyetle ilgili sorular, Bursa’da LGBTİ+ alanında çalışma yürüten ve kendileri de LGBTİ+ olan aktivistlerin desteğiyle üretilmiştir. Cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğiyle ilgili kavramlar, şıkların altında kısaca tanımlanmıştır.

Ruhsal İyi Oluş

Katılımcıların ruhsal iyi oluş düzeyleri, Tennant ve ark. (2007) tarafından geliştirilen Warwick-Edinburgh Mental İyi Oluş Ölçeği aracılığıyla ölçülmüştür. Ölçek 12 maddeden oluşmakta ve psikolojik iyi oluş ile öznel iyi oluşu kapsayarak bireylerin pozitif ruhsal sağlıklarıyla ilgilenmektedir. Ölçek 5'li Likert tipindedir, her bir madde 1 = *Beni hiç tanımlamıyor* ile 5 = *Beni tamamen tanımlıyor* aralığında puanlandırılmaktadır. Ölçeğin bütün maddeleri pozitifdir ve toplam puan, her bir maddeye verilen puanların toplanmasıyla elde edilir. Yüksek puan, yüksek ruhsal iyi oluş düzeyini belirtmektedir. Ölçeğin Türkçe çevirisi, güvenilirlik ve geçerlilik çalışmaları Keldal (2015) tarafından yapılmıştır ve ruhsal iyi oluşu değerlendirmede geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı olduğu bulunmuştur. Bu bulgularla tutarlı şekilde, bu çalışma örnekleminde de ölçeğin yüksek derecede güvenilir olduğu gözlemlenmiştir (Cronbach alfa katsayısı = ,91).

Yorumlamayı kolaylaştırması amacıyla, bu çalışmada puan aralığı 0-4 olarak ele alınmış, toplam ruhsal iyi oluş puanı ise katılımcıların puanlarının ortalamasının alınmasıyla hesaplanmıştır.

Psikolojik Semptomlar

Katılımcıların psikolojik semptomları, Kısa Semptom Envanteri (KSE) aracılığıyla ölçülmüştür. KSE Derogotis (1992) tarafından geliştirilmiş SCL-90-R ölçeğinin kısa formudur. Toplam 53 maddeden oluşmakta ve psikolojik semptomları beş boyutta ölçmektedir: Anksiyete, depresyon, olumsuz benlik, somatizasyon, hostile. Maddeler, 5'li Likert tipinde, 0 = *Hiç* ve 4 = *İleri derecede* değerleri arasında puanlandırılmaktadır. İlgili maddelerden elde edilen puanlar toplanarak alt ölçekler için toplam puan hesaplanmaktadır. Yüksek puan, yüksek psikolojik semptom düzeyini belirtmektedir. KSE'nin Türkçe geçerlilik ve güvenilirlik çalışması Şahin ve Durak (1994) tarafından yapılmış ve ölçeğin psikolojik semptomları geçerli ve güvenilir şekilde ölçtüğü tespit edilmiştir.

Bu çalışmada, ilgilenilen psikolojik semptomlar anksiyete, depresyon ve öz-konsept boyutunda olduğu için, katılımcılara sadece anksiyete (13 madde), depresyon (12 madde) ve olumsuz benlik (*negative self-concept*; 12 madde) alt ölçekleri uygulanmıştır. Bu çalışma örnekleminde, anksiyete alt ölçeğinin (Cronbach alfa

katsayısı = .87), depresyon alt ölçeğinin (Cronbach alfa katsayısı = .89) ve olumsuz benlik alt ölçeğinin (Cronbach alfa katsayısı = .85) yüksek derecede güvenilir olduğu bulunmuştur.

Psikolojik Dayanıklılık

Psikolojik dayanıklılık, Yetişkin Psikolojik Sağlamlık Ölçeği (YPSÖ) kullanılarak ölçülmüştür. Ölçek, Ungar ve ekibi (Jefferies, MacGarrigle, & Ungar, 2018; Resilience Research Centre, 2018) tarafından geliştirilmiştir ve psikolojik dayanıklılığı toplamda 17 madde ile, iki alt boyutta (bireysel kaynaklar, ilişkisel kaynaklar) ölçmektedir. Maddeler, 5'li Likert yapıda, 1 = *Beni hiç tanımlamıyor* ile 5 = *Beni tamamen tanımlıyor* arasında derecelendirilmektedir. Ölçeğin bütün maddeleri pozitif ve toplam puan, her bir maddeye verilen puanların toplanmasıyla elde edilir. Yüksek puan, yüksek psikolojik dayanıklılık düzeyini belirtmektedir. Ölçeğin Türkçe geçerlik ve güvenilirlik çalışması Arslan (2015) tarafından gerçekleştirilmiştir ve ölçeğin ve alt ölçeklerinin yetişkinlerde psikolojik sağlamlığı ölçmede kullanılabileceğini göstermiştir. Bu çalışma örnekleminde, ölçeğin tamamının (Cronbach alfa katsayısı = .89), bireysel kaynaklar alt ölçeğinin (Cronbach alfa katsayısı = .83) ve ilişkisel kaynaklar alt ölçeğinin (Cronbach alfa katsayısı = .84) yüksek derecede güvenilir olduğu gözlemlenmiştir.

Bulguları yorumlamayı kolaylaştırmak amacıyla, bu çalışmada ölçeğin puan aralığı 0-4 olarak belirlenmiş, katılımcıların psikolojik dayanıklılık puanları bireysel ve ilişkisel kaynaklar için ayrı ayrı olmak üzere ilgili maddelerin puanlarının ortalaması üzerinden hesaplanmıştır.

Ayrımcılık Algısı

Katılımcıların ayrımcılık algısı hem bireysel hem de dahil oldukları grup bazında, Algılanan Bireye Yönelik Ayrımcılık Ölçeği (ABAÖ) ve Algılanan Gruba Yönelik Ayrımcılık Ölçeği (ADAÖ) aracılığıyla ölçülmüştür. Söz konusu ölçekler, Ruggiero ve Taylor (1995) tarafından geliştirilen Algılanan Ayrımcılık Ölçeği'nin bileşenleridir. Ölçekler, etnik ayrımcılık temelinde Türkçe'ye uyarlanmış ve çeşitli çalışmalarda kullanılmışlardır (Akbaş, 2010; Baysu, 2007). Ardından Başar ve Öz (2016), ölçekleri trans bireylerin yaşantılarını ölçekler şeklinde uyarlamıştır. ABAÖ'de kabul görmeme, kendisine karşı olunduğunu hissetme, dalga geçilmesi ve hakarete uğrama, dışlanma ve uzaklaşılma gibi yaşantılar dört madde ile sorgulanmaktadır.

AGAÖ'de ise grubun iş ararken, ev ararken, sokakta, alışveriş yaparken, okulda, iş yerinde ve sağlık kurumlarında yaşadıkları ayrımcılık deneyimi yedi madde ile sorulmaktadır. Maddeler, 5'li Likert tipi ölçekte, 0 = *Asla* ve 4 = *Daima* aralığında puanlandırılmaktadır. Ölçeğin bütün maddeleri pozitifdir ve toplam puan, her bir maddeye verilen puanların toplanmasıyla elde edilir. Ayrıca maddeler için yanıt dağılımı hesaplanmaktadır. Yüksek puan, yüksek ayrımcılık algısını belirtmektedir. Çalışmalar iç tutarlılığın yüksek olduğunu saptamıştır (Başar & Öz, 2016).

Bu çalışmada, yukarıda belirtilen ölçekler, LGBTİ+ bireyler/grup için uyarlanmıştır. Bu kapsamda, ABAÖ'ye fiziksel saldırı yaşantısını sorgulayan yeni bir madde daha eklenmiştir. Ayrıca, AGAÖ'ye sekiz madde daha eklenmiştir; restoran vb. mekanlarda, hukuk, belediye, özel sektör vb.'den hizmet alırken, medyada, sosyal medyada, tanışma/arkadaşlık siteleri ve uygulamaları alanında ayrımcılık yaşantıları sorgulanmıştır. Katılımcılar bu soruları hem kendi yaşantıları için, hem de Türkiye'de yaşayan LGBTİ+'lar için yanıtlamışlardır. Buna göre, katılımcılar kendilerine yönelik toplamda 19, LGBTİ+ grubuna yönelik toplamda 14 alanda ayrımcılık yaşantılarının sıklığını değerlendirmişlerdir. Yorumlamayı kolaylaştırması amacıyla, bireye yönelik ve gruba yönelik ayrımcılık algısı puanları, ilgili maddelere verilen puanların ortalaması alınarak hesaplanmıştır. Bu çalışmanın örnekleminde, bireye (Cronbach alfa katsayısı = .94) ve gruba (Cronbach alfa katsayısı = .94) yönelik ayrımcılığın yüksek derecede güvenilir şekilde ölçüldüğü görülmüştür.

Son olarak, bu ölçeklerde yer verilmemiş başka ayrımcılık yaşantılarını öğrenmek ve ileriki çalışmalarda göz önünde bulundurmak amacıyla, katılımcının kendisinin tanımlayabileceği "diğer" opsiyonu sunulmuştur.

Yaşam Pratikleri

Yaşam pratikleri bir form aracılığıyla ölçülmüştür. Formda yer alan sorular, Bursa'da LGBTİ+ alanında çalışma yürüten, kendileri de LGBTİ+ olan bireylerin desteğiyle üretilmiştir. Form, üç kısımdan oluşmaktadır: Bursa'da yaşam, özbakım pratikleri, açılma pratikleri.

İlk kısımda, Bursa'da yaşam konusunda (sosyalleşme deneyimleri, sosyal hayattan memnuniyet, Bursa'da güvende hissedilen alanlar, LGBTİ+ dernekleriyle etkileşim ve derneklerden beklentiler) açık uçlu sorularla bilgi toplanmıştır.

İkinci kısımda, özbakım pratikleri ruhsal ve sağlık düzeyinde ölçülmüştür. Katılımcılar, açık uçlu üç soru aracılığıyla boş zamanlarını nasıl değerlendirdikleri, zorlu dönemlerdeki ruhsal özbakım pratikleri ve kendilerine güç veren unsurlar konusunda bilgi sağlamıştır. Sağlık pratikleri kısmında, yine açık uçlu sorularla, LGBTİ+'ların sağlık hizmetlerinden nasıl yararlandığına, cinsel sağlık konusundaki bilgi düzeyine dair bilgi toplanmıştır. Trans katılımcılara, uyum süreci/cinsiyet geçişine dair aldıkları sağlık hizmetine yönelik ayrıca bir soru sorulmuştur. Bu soru, Demografik Bilgi Formu'nda trans kadın veya trans erkek seçeneklerinden birini işaretlemiş katılımcılara sorulmuştur. Benzer şekilde, cis kadın, trans kadın, trans erkek, non-binary, agender, gender-fluid ve interseks katılımcılardan, jinekoloji bölümünden aldıkları hizmeti ve doktorun tutumunu değerlendirmeleri istenmiştir.

Formun üçüncü ve son bölümünde, katılımcılara açılma deneyimleri sorulmuştur. Açılma deneyimi olduğunu belirten katılımcılara açılma sürecine nasıl hazırlandıkları, kim(ler)e açıldıkları, açılma sırası/sonrasında karşılaştıkları durumları, olumsuz bir durumla karşılaşılsa bu süreci nasıl yönettikleri sorulmuştur. Hiç açılmadığını ama açılmayı düşündüklerini ifade eden katılımcılara, kim(ler)e açılmayı düşündükleri, hazırlık yapıp yapmadıkları, bu sürece dair duygu ve düşünceleri sorulmuştur. Hiç açılmadığını ve açılmayı düşünmediklerini bildiren katılımcılardan ise bunun nedenlerini paylaşmaları istenmiştir.

İşlem

Çalışma, Koç Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu tarafından onaylanmış (Protokol No: 2020.387.IRB3.141) ve ILGA – Europe (Uluslararası Lezbiyen, Gey, Biseksüel, Trans ve İnterseks Birliği – Avrupa) desteği ile yürütülmüştür. Katılımcılara uygunluk ve kartopu örnekleme yoluyla ulaşılmıştır. Ekim-Aralık 2020 tarihleri arasında, Bursa'da yaşamış veya yaşamakta olan yetişkin LGBTİ+'lardan Qualtrics platformunda oluşturulmuş bir çevrimiçi anket aracılığıyla veri toplanmıştır. Anket linki, Bursa'da faaliyet yürüten Özgür Renkler Derneği ve partner kuruluşlar (sivil toplum örgütleri vb.) aracılığıyla web siteleri ve sosyal medya hesapları üzerinden periyodik olarak (iki-üç haftada bir) paylaşılmıştır.

Çalışma tek oturumda tamamlanmıştır. Katılımcılar onam formunu doldurduktan sonra, ölçek ve formları yanıtlamışlardır. Anketlerin tamamlanmasının

ardından, katılımcılara teşekkür edilmiş, danışmanlık almak ve/veya iletişime geçmek istemeleri halinde Özgür Renkler Derneği'nin iletişim bilgileri paylaşılmıştır. Çalışmanın tamamlanması yaklaşık 20-30 dakika sürmüştür.

İstatistiksel Analiz

Niceliksel analizler IBM SPSS v20 kullanılarak yapılmıştır. Değişkenlerin normal dağılıma uygunluğu skewness ve kurtosis puanları, Kolmogorov-Smirnov test sonuçları ve histogramlar aracılığıyla değerlendirilmiştir. Çalışmada kullanılan ölçek puanları normal dağılım gösterdiği için, parametrik testler kullanılmıştır. Değişkenler arasındaki ilişkiler Pearson korelasyon katsayısı ile hesaplanmıştır. Çok değişkenli lineer regresyon modelleri kullanılarak ayrımcılık yaşantılarının ve psikolojik dayanıklılığın ruhsal iyi oluş ve psikolojik semptomlar üzerindeki rolü incelenmiştir. Model uyumunu değerlendirmek için ki-kare istatistikleri kullanılmıştır. İstatistiksel anlamlılık ölçütü olarak $p < .05$ düzeyi dikkate alınmıştır.

Açık uçlu sorularla toplanmış niteliksel veri tematik analiz (Braun & Clarke, 2006) yöntemiyle, NVivo 12 aracılığıyla değerlendirilmiştir. Verideki potansiyel örüntüleri belirlemek amacıyla, proje danışmanı (birinci yazar) katılımcıların cevaplarını birkaç kere okumuş, ardından bu örüntülere yönelik kodlamalar yapmıştır. İkinci aşamada, proje danışmanı ve diğer yazarlar bu kodların üzerinden geçmiştir ve benzer tipteki örüntülerden yola çıkarak temalar üretmiştir. Bu süreçte hem tümevarımsal hem de tümdengelimsel yaklaşım kullanılmış, bir yandan kodlardaki çeşitlilik gözlemlenirken, bir yandan da alt- ve üst-temalar belirlenmiştir. Üçüncü aşamada, yazarlar temaların sadeleştirilmesi, açık bir şekilde tanımlanması ve adlandırılmasına odaklanmıştır. Temaların kesinlik kazanmasının ardından doğrudan alıntı örnekleri seçilmiş ve kodlanan veri içerikleri son kez analiz edilmiştir.

BULGULAR

Betimleyici İstatistikler

Tablo 1’de görülebileceği gibi, ortalamada, katılımcılar orta düzeyde ruhsal iyi oluş, psikolojik semptomlar, psikolojik dayanıklılık ve bireye yönelik ayrımcılık ve yüksek düzeyde LGBTİ+ gruba yönelik ayrımcılık belirtmiştir.

Tablo 1. *Değişkenlere ait Betimleyici İstatistikler*

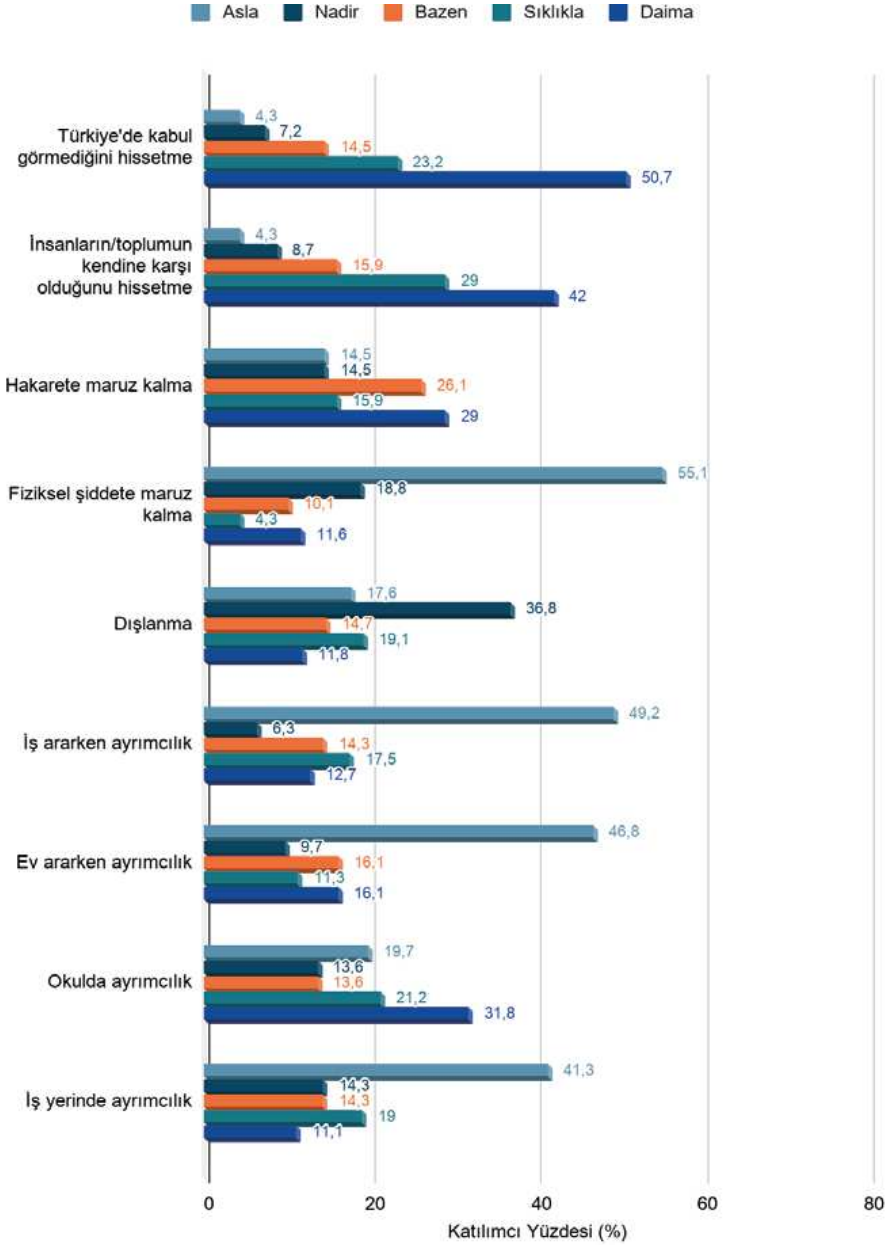
Değişken	Ort	SS	Min	Maks
<i>Ruhsal iyi oluş</i>	2,09	0,78	0	3,57
<i>Psikolojik semptomlar</i>				
Anksiyete	1,95	0,82	0	4
Depresyon	2,39	0,85	0	4
Olumsuz benlik	2,09	0,79	0	4
<i>Psikolojik dayanıklılık</i>				
Bireysel kaynaklar	2,40	0,67	1	4
İlişkisel kaynaklar	2,36	0,92	1	4
<i>Ayrımcılık algısı</i>				
Bireye yönelik ayrımcılık	1,68	0,98	0	4
Gruba yönelik ayrımcılık	3,16	0,73	1	4

Ort = Ortalama. SS = Standart sapma. Min = Minimum puan. Maks = Maksimum puan.

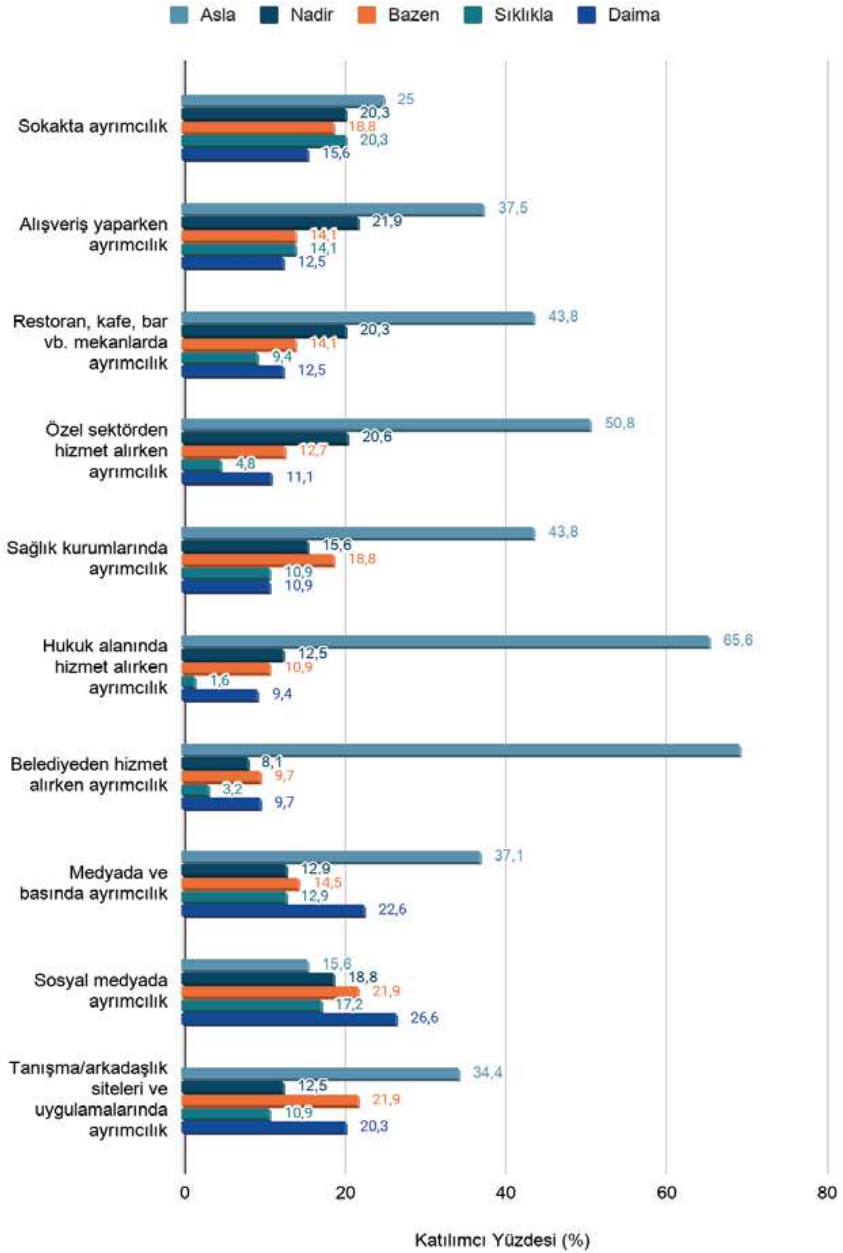
Ayrımcılık Algısı

Katılımcıların kendi yaşantılarına yönelik raporladığı ayrımcılık algısının frekans dağılımı Figür 9’da görülebilir. Bulgular, LGBTİ+ olduklarından dolayı katılımcıların hayatlarının her alanında ve sıklıkla ayrımcılığa maruz kaldıklarını göstermiştir. Katılımcıların çoğu (%73,9) sıklıkla veya daima Türkiye’de kabul

görmediğini hissettiğini belirtmiştir. Benzer şekilde, katılımcıların %71'i sıklıkla veya daima insanların ve/veya toplumun kendilerine karşı olduğunu hissettiklerini belirtmiştir. Dalga geçilme ve/veya hakarete maruz kalma, yoğun şekilde yaşantılanan bir başka ayrımcılık türüdür; katılımcıların %85,5'i en az bir kez, %44,9'u ise sıklıkla veya daima bu tip yaşantılara maruz kaldıklarını ifade etmiştir. Katılımcıların %44,9'u en az bir kez, %15,9'u ise sıklıkla veya daima fiziksel şiddete maruz kaldıklarını raporlamışlardır. Katılımcıların çoğunluğu (%82,4) en az bir kez, %30,9'u ise sıklıkla veya daima insanların kendilerinden uzaklaştıklarını ve dışlandıklarını ifade etmiştir. Katılımcıların en az yarısı iş (%50,8) veya ev (%53,2) ararken ayrımcılık yaşadıklarını belirtmiştir; katılımcıların yaklaşık %30'u ise bu alanlarda yaşadıkları ayrımcılığın sıklıkla veya daima gerçekleştiğini bildirmiştir. Her beş katılımcıdan dördü (%80,4), okulda ayrımcılığa uğradığını, yarısı (%53) ise bu yaşantıların sıklıkla veya daima tekrarlandığını ifade etmiştir. Katılımcıların yarısından çoğu (%58,7) ise iş yerinde en az bir kez ayrımcılığa maruz kalmıştır; sıklıkla veya daima ayrımcılık yaşayan katılımcıların oranı ise %30,1'dir. Her dört katılımcıdan üçü (%75), sokaktayken en az bir kez, %35,9'u ise sıklıkla veya daima ayrımcılık yaşadığını belirtmiştir. Katılımcıların %62,5'i alışveriş yaparken en az bir kez, her dört katılımcıdan biri (%26,6) ise sıklıkla veya daima ayrımcılık yaşadıklarını ifade etmiştir. Katılımcıların en az yarısı (%56,2), restoran, cafe, bar vb. bir alanda en az bir kere, %21,9'u ise sıklıkla veya daima ayrımcılık yaşadığını belirtmiştir. Benzer şekilde, katılımcıların yarısı (%49,2) özel sektörden (örn., spor salonu, banka vb.) hizmet alırken ayrımcılıkla karşılaştıklarını belirtmiştir; bu alanda sıklıkla veya daima ayrımcılığa maruz kalan katılımcıların oranı ise %15,9'dur. Sağlık kurumlarında ayrımcılıkla karşılaşan katılımcıların oranı %56,2 iken %21,8 sıklıkla veya daima ayrımcılık yaşadığını belirtmiştir. Katılımcıların yaklaşık üçte biri hukuk alanında (%34,4) veya belediyeden hizmet alırken (%30,7) en az bir kez ayrımcılığa maruz kaldığını belirtmiştir; her on katılımcıdan biri ise bu alanlarda yaşadıkları ayrımcılığın sıklıkla veya daima gerçekleştiğini bildirmiştir. Medyada ve basında ayrımcılıkla karşılaşan katılımcıların oranı %62,9 iken %35,5 sıklıkla veya daima ayrımcılık yaşadığını belirtmiştir. Sosyal medya ayrımcılığın yoğun olarak yaşandığı başka bir alan olarak raporlanmıştır. Katılımcıların %84,4'ü sosyal medyada en az bir kez, %43,8'i ise sıklıkla veya daima ayrımcılık yaşadıklarını ifade etmiştir. Her beş katılımcıdan üçü (%65,6) ise tanışma/arkadaşlık siteleri ve uygulamalarında ayrımcılık yaşadıklarını belirtmiştir; %31,2 bu yaşantıların sıklıkla veya daima tekrarlandığını ifade etmiştir.

Figür 9. Bireye yönelik ayrımcılık algısı frekans dağılımı.

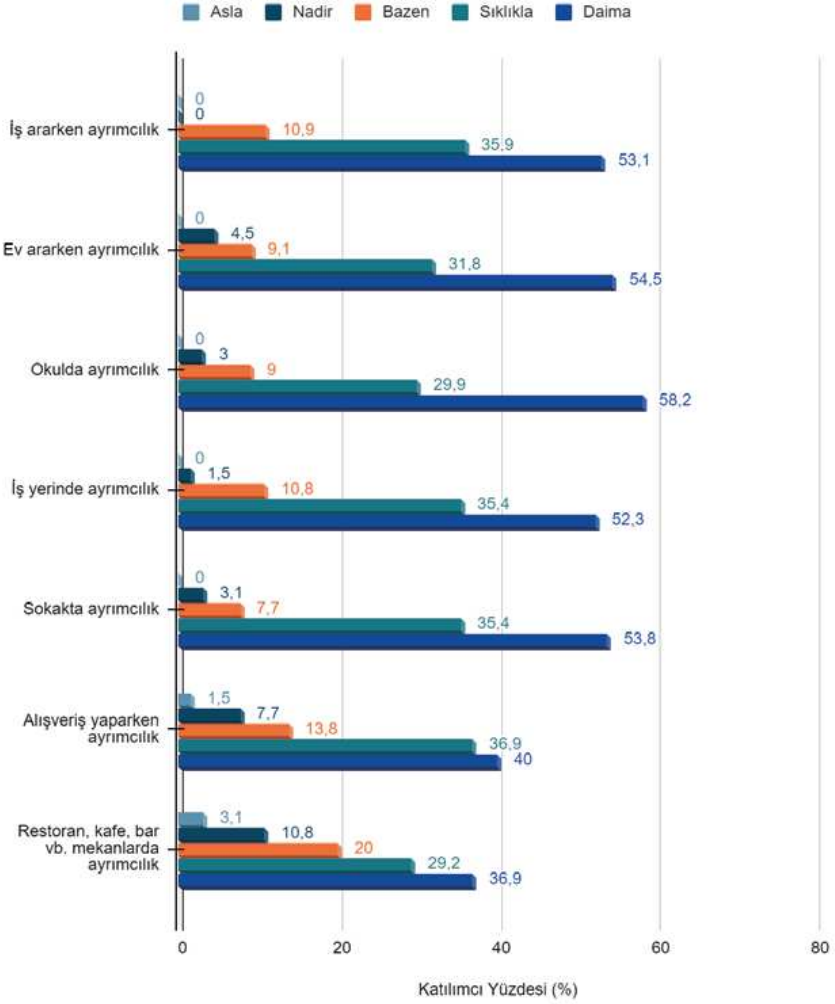

Figür 9 (devamı). Bireye yönelik ayrımcılık algısı frekans dağılımı.

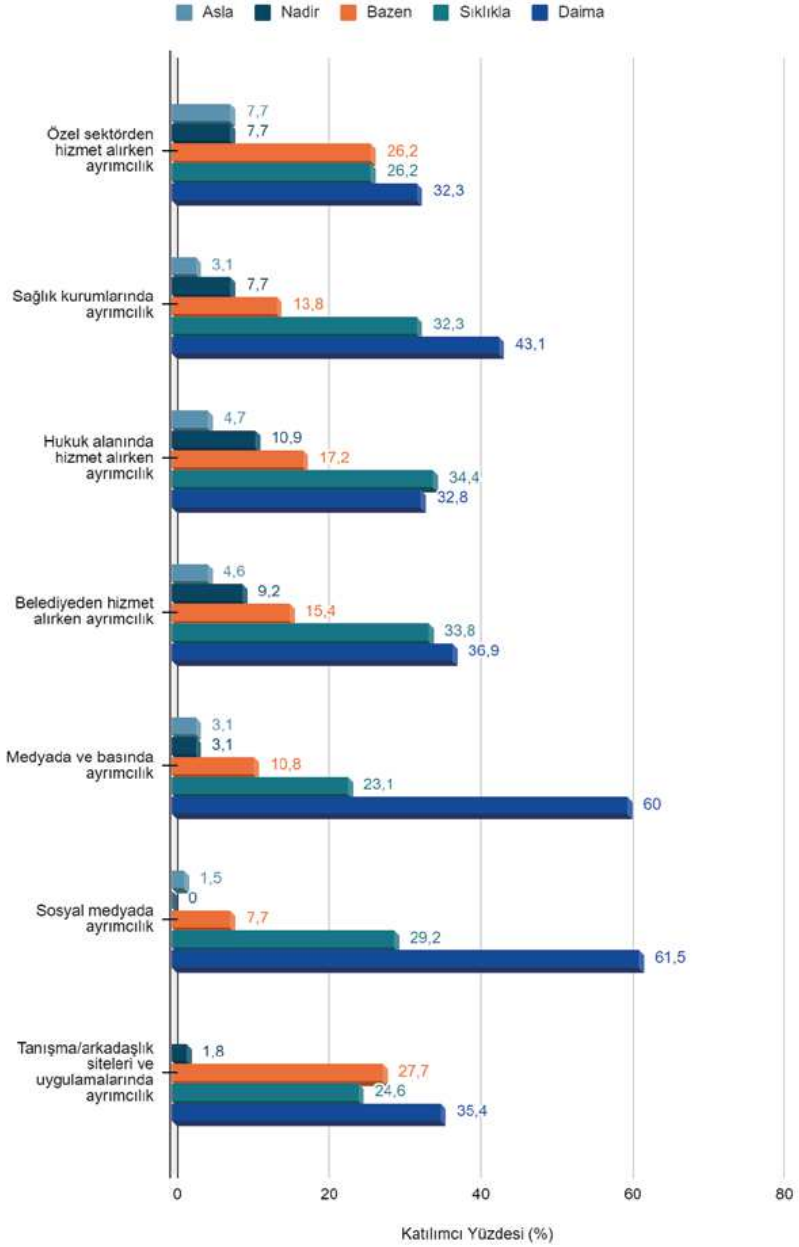
Türkiye’de yaşayan LGBTİ+’lar için raporlanan ayrımcılık algısı frekans dağılımı Figür 10’da görülebilir. Katılımcılar, genel olarak, LGBTİ+’ların yüksek oranda ayrımcılığa maruz kaldığını düşünmektedir. Katılımcılara göre, Türkiye’de yaşayan LGBTİ+’lar iş veya ev ararken, okulda veya işyerinde, sokakta, alışveriş yaparken, sağlık kurumlarında, medya ve basında ve sosyal medyada %75 ila %90 oranında sıklıkla veya daima ayrımcılığa maruz kalmaktadır. Dahası katılımcılar, ev veya iş ararken, okulda, iş yerinde veya sokakta ayrımcılıkla karşılaşmamış LGBTİ+ olduğunu düşünmemektedir. Katılımcıların diğer alanlar için belirttiği ayrımcılık algısı da oldukça yüksektir. Buna göre, katılımcılar LGBTİ+’ların restoran, kafe, bar vb mekanlarda, özel sektörden (örn., spor salonu, banka) hizmet alırken, sağlık kurumlarında, belediyeden veya hukuk alanında hizmet alırken ve tanışma/arkadaşlık siteleri ve uygulamalarında %59 ila %75 oranında sıklıkla ve daima ayrımcılıkla karşılaştıklarını düşünmektedir.

On katılımcı, ‘diğer’ opsiyonunu kullanarak ankette sorulmamış ayrımcılık yaşantılarını paylaşmışlardır. Bu yaşantıların arasında cinsel saldırı, her an öldürülme korkusu, sokakta geceleri güvende hissetmeme, aile tarafından dışlanma, okul arkadaşları tarafından okul gruplarından atılma, dolandırılma, iftiraya uğrama, diğer insanlara kıyasla kendini topluma onaylatma çabasında hissetme ve insanların bakışlarını sürekli üzerinde hissetme yer almıştır. Trans kadın kimliğine sahip bir katılımcı, penisi nedeniyle ayrımcılığa uğradığını, kendisinin lezbiyen olarak görülmediğini ifade etmiştir. Bir başka katılımcı kolluk kuvvetleri tarafından işkence gördüğünü, işkence sırasında kendi parmağını kıran kolluk görevlisi yüzünden kendisine dava açıldığını paylaşmıştır. Diğer bir katılımcı, cinsel yönelimini bilen heteroseksüeller tarafından ‘sirk hayvanı’ muamelesi gördüğünü, cinsel yönelimini sorgulayan anlamsız sorulara maruz kaldığını ifade etmiştir. Bir katılımcı ise, cinsel yönelimini kimseyle paylaşmadığı için ayrımcılığa maruz kalmadığını, ama açılması durumunda ayrımcılık yaşayacağından emin olduğunu belirtmiştir.

Figür 10. Gruba yönelik ayrımcılık algısı frekans dağılımı

Figür 10 (devamı). Gruba yönelik ayrımcılık algısı frekans dağılımı.

Algılanan Ayrımcılık ve Ruh Sağlığı Arasındaki İlişkiler

Tablo 2'de de sunulduğu üzere, bulgular, bireye ve gruba yönelik ayrımcılık algısının psikolojik semptomlarla pozitif, ruhsal iyi oluş ve psikolojik dayanıklılıkla negatif yönde ilişkili olduğunu göstermiştir. Bir diğer deyişle, ayrımcılık yaşantısı arttıkça, bireyin psikolojik semptomlarında artış, ruhsal iyi oluşunda ve psikolojik dayanıklılığında ise düşüş olduğu gözlemlenmiştir. Psikolojik semptomlar, hem ruhsal iyi oluşla, hem de psikolojik dayanıklılıkla negatif yönde ilişkilendirilmiştir. Yani ruhsal iyi oluş ve psikolojik dayanıklılık azaldıkça, psikolojik semptomlarda artış olduğu gözlemlenmiştir. Ruhsal iyi oluş ve psikolojik dayanıklılık ise pozitif ilişki içindedir; biri arttıkça, diğesinde de artış gözlemlenmiştir.

Tablo 2. *Değişkenler Arasındaki Korelasyon Katsayıları*

	1	2	3	4	5	6	7
1. Ruhsal iyi oluş	-						
2. Anksiyete	-.53***	-					
3. Depresyon	-.64***	.80***	-				
4. Olumsuz benlik	-.56***	.82***	.78***	-			
5. Bireysel kaynaklar	.64***	-.33**	-.30*	-.41**	-		
6. İlişkisel kaynaklar	.57***	-.35**	-.29*	-.34**	.63***	-	
7. Bireye yönelik ayrımcılık	-.39**	.38**	.37**	.36**	-.42***	-.44***	-
8. Gruba yönelik ayrımcılık	-.34**	.24*	.31*	.25*	-.34**	-.42***	.47***

* $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$.

Psikolojik Dayanıklılığın Rolü

Bireye yönelik ve gruba yönelik ayrımcılık algısının ruhsal iyi oluş, anksiyete, depresyon ve olumsuz benlik üzerindeki rolü ve psikolojik dayanıklılıkla ilişkili bireysel ve ilişkisel kaynakların bu süreçteki rolü, hiyerarşik lineer regresyon modeliyle incelenmiştir. Analizin ilk adımında, katılımcının demografik bilgileri (yaş, eğitim düzeyi [1=lise mezunu, 6=doktora mezunu]) kontrol değişkenleri olarak eklenmiştir. İkinci

adımında, bireye ve gruba yönelik ayrımcılık algısı, üçüncü adımda ise bireysel kaynaklar ve ilişkisel kaynaklar modele konulmuştur. Analizler her bir bağımlı değişken (ruhsal iyi oluş, anksiyete, depresyon ve olumsuz benlik) için ayrı ayrı gerçekleştirilmiştir. Analiz sonuçları ve istatistikler Tablo 3'te görülebilir.

Analizler, bireye yönelik ayrımcılık algısının ruhsal iyi oluşu azaltırken psikolojik semptomları (anksiyete, depresyon ve olumsuz benlik) arttırdığını göstermiştir. Psikolojik dayanıklılıkla ilişkili bireysel kaynaklar ise değişkenler arasındaki bahsi geçen ilişkileri değiştirmiştir. Şöyle ki, bireysel kaynaklar analizlere dahil edildiğinde, bireye yönelik ayrımcılığın ruhsal iyi oluş ve olumsuz benlik üzerindeki rolü kaybolmuştur. İstatistiksel olarak anlamlılık düzeyine ulaşmasa da, benzer bir trend anksiyete ve depresyon için de gözlemlenmiştir. Dolayısıyla, psikolojik dayanıklılıkla ilişkili bireysel kaynakların, kişisel ayrımcılık yaşantılarının ruhsal iyi oluş ve psikolojik semptomlar üzerindeki etkisini hafiflettiği söylenebilir. Analizlerin her bir bağımlı değişken için detayı aşağıda yer almaktadır.

Ruhsal İyi Oluş

Demografik değişkenlerin eklendiği birinci adımda, model ruhsal iyi oluşu anlamlı derecede açıklayamamıştır. İkinci adımda, ayrımcılık yaşantılarının eklenmesiyle birlikte, model toplam varyansın %18'ini açıklamış, bireye yönelik ayrımcılık algısı ile ruhsal iyi oluş arasındaki olumsuz ilişki saptanmıştır. Üçüncü adımda eklenen psikolojik dayanıklılık değişkenleri modele anlamlı derecede katkıda bulunmuştur. Model, toplam varyansın %47'sini açıklamıştır. Ruhsal iyi oluş ile bireysel kaynaklar arasında olumlu yönde ilişki gözlemlenmiş, bireye yönelik ayrımcılık algısı ile ruhsal iyi oluş arasındaki olumsuz ilişki ise kaybolmuştur.

Anksiyete

İlk adımda, demografik değişkenlerin eklenmiş olduğu model, anksiyeteyi anlamlı derecede açıklayamamıştır. Ayrımcılık yaşantılarının dahil edilmesinin ardından model toplam varyansın %18'ini açıklamıştır. Bireye yönelik ayrımcılık algısı ile anksiyete arasında olumlu yönde bir ilişki bulunmuştur. Üçüncü adımda psikolojik dayanıklılık değişkenlerinin eklenmesi, modele anlamlı düzeyde katkıda bulunmamıştır. Bununla birlikte, bireye yönelik ayrımcılık algısına ait beta değerinin .39'dan .30'a düştüğü gözlemlenmiştir.

Depresyon

İlk adımda demografik değişkenler eklenmiş, fakat model depresyonu anlamlı düzeyde açıklamamıştır. Modele ayrımcılık yaşantılarının dahil edilmesinin ardından modelin iyileşme gösterdiği ve toplam varyansın %18'ini açıkladığı gözlemlenmiştir. Bireye yönelik ayrımcılık algısı ile depresyon arasında olumlu yönde bir ilişki saptanmıştır. Psikolojik dayanıklılık değişkenlerinin eklenmesi modele katkıda bulunmamıştır; fakat bireye yönelik ayrımcılık algısına ait beta değerinin .32'den .26'ya düştüğü ve anlamlılığını kaybettiği görülmüştür.

Olumsuz Benlik

Demografik değişkenlerin eklenmesinin ardından, model olumsuz benlik algısını açıklayamamıştır. Ayrımcılık yaşantılarının ikinci adımda eklenmesinin ardından ise model toplam varyansın %17'sini açıklayabilmiştir. Bireye yönelik ayrımcılık algısı ile olumsuz benlik algısı arasında olumlu yönde bir ilişki gözlemlenmiştir. Üçüncü adımda eklenen psikolojik dayanıklılık değişkenleri modele anlamlı derecede katkıda bulunmuştur. Model, toplam varyansın %25'ini açıklamıştır. Bireye yönelik ayrımcılık algısına ait beta değerinin .36'dan .26'ya düştüğü ve anlamlılığını kaybettiği görülmüştür. Ayrıca, psikolojik dayanıklılıkla ilişkili bireysel kaynaklar ile olumsuz benlik algısı arasında anlamlılık düzeyine yaklaşan, olumsuz yönde bir ilişki saptanmıştır.

Tablo 3. *Ruhsal İyi Oluş ve Psikolojik Semptomları Yordayan Değişkenlere Yönelik Hiyerarşik Regresyon Analizi (n = 69)*

Değişkenler	Ruhsal İyi Oluş			Anksiyete			Depresyon			Olumsuz Benlik		
	β	R^2	ΔR^2	β	R^2	ΔR^2	β	R^2	ΔR^2	β	R^2	ΔR^2
<i>1. Adım</i>												
Yaş	-.02			-.08			-.13			-.13		
Eğitim	.06	.00	.00	.12	.02	.02	-.06	.03	.03	-.01	.02	.02
<i>2. Adım</i>												
Yaş	-.01			-.13			-.16			-.18		
Eğitim	.03			.16			-.03			.03		
Bireye yönelik ayrımcılık algısı	-.29*			.39**			.32*			.36**		
Gruba yönelik ayrımcılık algısı	-.20	.18	.18**	.04	.18	.16**	.14	.18	.16**	.05	.17	.15*
<i>3. Adım</i>												
Yaş	.01			-.13			-.16			-.19		
Eğitim	-.03			.18			-.02			.05		
Bireye yönelik ayrımcılık algısı	-.08			.30*			.26			.26		
Gruba yönelik ayrımcılık algısı	-.05			-.03			.10			-.02		
Psikolojik dayanıklılık: Bireysel kaynaklar	.45**			-.13			-.14			-.28*		
Psikolojik dayanıklılık: İlişkisel kaynaklar	.23	.47	.28***	-.16	.23	.05	-.05	.21	.02	-.06	.25	

* $p < .07$. * $p < .05$. ** $p < .01$. *** $p < .001$.

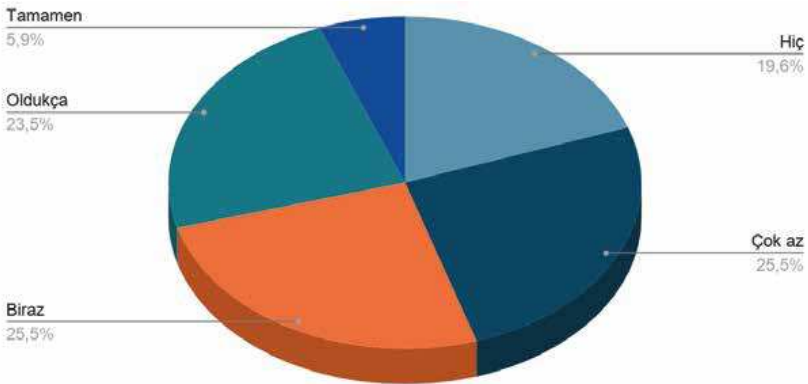
Yaşam Pratikleri

Katılımcıların sosyalleşme, özbakım ve açılma pratik ve deneyimlerine dair yöneltilen açık uçlu soruların niteliksel analizi sonucunda, toplamda sekiz üst temaya ulaşılmıştır: Bursa'da sosyal yaşam (45 katılımcı), Bursa'daki LGBTİ+ dernekleriyle etkileşim (48 katılımcı), boş vakitleri değerlendirme (45 katılımcı), zorlu dönemlerde iyi hissettiren faktörler (46 katılımcı), zorlu dönemlerde güç veren faktörler (43 katılımcı), sağlık hizmetleri (45 katılımcı), cinsel sağlık bilgisi (43 katılımcı) ve açılma deneyimleri (53 katılımcı).

Analiz sonuçları sunulurken verilen alıntılarda katılımcıların ID numaraları "K" harfi ile başlayan şekilde gösterilmiş, katılımcıların yaş, cinsiyet kimlikleri ve cinsel yönelimleri hakkında bilgi verilmiştir. Alıntılarda zaman zaman imla ve dilbilgisi düzenlemesi yapılmış, yazarların anlamı kolaylaştırmak için ekledikleri bilgiler köşeli parantezler içinde sunulmuştur.

Bursa'da Sosyal Yaşam

Katılımcıların yanıtları incelendiğinde, Bursa'da sosyal yaşama dair iki temanın ön plana çıktığı görülmüştür. Bunlardan ilki Bursa'da güvende hissedilen ve sosyalleşilen yerler (40 katılımcı), diğeri ise katılımcıların sosyalleşme pratikleri (45 katılımcı) üzerinedir. Figür 11'de de görülebileceği gibi, katılımcıların neredeyse yarısı (%45,1) Bursa'daki sosyal yaşamlarından hiç memnun olmadıklarını veya çok az memnun olduklarını belirtmiştir.

Figür 11. Katılımcıların sosyal yaşamlarından memnuniyetine göre dağılımı.

Bursa’da Güvenilir Bulunan ve Sosyalleşilebilen Yerler. Katılımcıların yanıtlarından üç alt tema belirlenmiştir: tercih edilen yerler (34 katılımcı; %85), karşılaşılan olumsuzluklar (10 katılımcı; %25), güvende hissedilecek bir mekanın özellikleri (12 katılımcı; %30).

Tercih Edilen Yerler. Katılımcıların (34 kişi) tercih ettikleri yerler arasında en sıklıkla karşılaşılan bölge Nilüfer olmuştur (17 katılımcı; %50). Nilüfer ilçesine ait bahsi geçen yerler arasında Uludağ Üniversitesi kampüsünün de bulunduğu Görükle (6 katılımcı; %17,6), Üç Fidan parkı (2 katılımcı; %5,9), Özlüce (1 katılımcı; %2,9), FSM’deki kafeler (1 katılımcı; %2,9), Nazım Hikmet (1 katılımcı; %2,9) ve üç farklı özel mekan (kafe, bar) ismi yer almıştır. Heykel (2 katılımcı; %5,9) ve Mudanya (1 katılımcı; %2,9), az sayıda katılımcı tarafından belirtilen diğer Bursa ilçeleridir.

“Nilüfer ilçesindeki birkaç yerde daha rahat ve güvende hissediyorum. Örneğin Nilüfer Üç Fidan parkı bana huzur veriyor, orada arkadaşlarımla birlikte rahatça oturup sohbet edebiliyor, hareket edebiliyorum. Görükle’de arkadaşlarımla birlikte birkaç kafede oturabiliyor sosyalleşebiliyorum.” (K08, 20, queer, gey)

On bir katılımcı ise Bursa’da kendilerini güvende hissettikleri ve sosyalleşebildikleri bir yer olmadığını belirtmiştir (%32,4).

“Bursa’da queer ve feminist bir getto olmadığı için sosyalleşme mekanları da çok az.” (K02, 33, non-binary, panseksüel)

“Maalesef yok. Belli derecede Nilüfer belediyesi bunu gözetmeye çalışsa bile bunun kabul gördüğünü düşünmüyorum. Öncelikle şehirde LGBTİ bireylerin sosyalleşeceği ve sorunlarının ortak olduğunu fark edeceği bir toplanma alanımız yok.” (K27, 39, cis erkek, gey)

Buna karşılık, bir katılımcı her yerde ve mekanda güvende hissettiğini belirtmiştir (%2,9). Üç katılımcı kendi veya arkadaşlarının evlerinde sosyalleştiklerini belirtirken (%8,8) , bir katılımcı ise dışarı çıkmadığını bildirmiştir (%2,9).

On katılımcı, tercih ettikleri yerlere dair bazı genel özellikler de belirtmiştir (%29,4). Bunlar arasında, mekanın LGBTİ+ dostu olması (4 katılımcı; %11,8), LGBTİ+’lar dışında diğer azınlıkların da güvende hissedebiliyor olması (1 katılımcı;

%2,9), vegan olması (1 katılımcı; %2,9) ve mekandaki kişilerin nezih, kibar, yardımsever olması (1 katılımcı; %2,9) ve başkalarını dikizlememesi (1 katılımcı; %2,9). Üç katılımcı ise bireysel tercihlerinden (örn., yüksek sesli müzik olmaması; açık ve yeşil alan; kalabalık yerler) bahsetmiştir (%8,8).

“Bursa’da sosyalleşmeyi tercih ettiğim ve güvende hissettiğim bazı kafe ve barlar var. Böyle yerler LGBTİ’lerin genel olarak rahat hissedebildiğini düşündüğüm LGBTİ dostu mekanlar/yerler. Sadece LGBTİ değil tüm azınlık gruplara eşit yaklaşan yerler benim sosyalleşebileceğim ve kendimi güvende hissedebileceğim yerler. Çünkü bu bir politika ve bu politikayı uygularken şahsi olarak benim içinde bulunmadığım başka azınlığın ötekileştirilmesi de beni tedirgin ve güvensiz hissettirecektir.” (K65, 28, cis kadın, biseksüel)

Karşılaşılan Olumsuzluklar. Bursa’da karşılaşılan olumsuzluklara dair bilgi veren 10 katılımcı olmuştur. Bunlar arasında bir katılımcı şehrin muhafazakar ve milliyetçi yapısına değinmiş (%10), iki katılımcı toplumun ve insanların yaklaşımlarının kötü ve önyargılı olduğunu, kişisel saygı duygusunun olmadığını vurgulamıştır (%20). Benzer şekilde, bir katılımcı Bursa’da ayrımcı olmayan, düzgün insanlarla hiç karşılaşmamış olduğunu belirtmiştir (%10). Bir diğer katılımcı, Bursa’da neresi olursa olsun her zaman fobi olduğu (%10), bir diğeri ise Bursa’daki hiçbir mekanın LGBTİ+’lar için rahat hissettirmediğini (%10) söylemiştir. Başka bir katılımcı, soyu tükenmiş bir hayvan gibi yapayalnız hissettiğini belirtmiştir (%10). Maruz kaldığı problemler ve nefret söylemleri nedeniyle bir katılımcı şehir değiştirdiğini ve Bursa’dan taşındığını ifade etmiştir (%10). Görünür kimlikli bir katılımcı ise giydikleri yüzünden sözlü ve fiziksel şiddete maruz kaldığını ve bu durumun son yıllarda artış gösterdiğini belirtmiştir (%10). Bir başka katılımcı ise, hem pozitif ayrımcılığın hem de potansiyel ayrımcılığın varlığını işaret eder şekilde, cinsel yönelimini belli etmemeye çalıştığını, çünkü nefret söylemine veya saldırısına maruz kalmak istemediğini ifade etmiştir (%10).

“Bazen giyinişim ile [LGBTİ+ olduğumu] sergilerim. Giydiğim şeyler yüzünden Bursa sosyal yaşamında bana sataşan, laf atan kişiler olmaktadır. Hatta bu durum son 3-4 yılda artarak devam ediyor.” (K27, 39, cis erkek, gey)

“Sosyalleştiğim alanlarda mümkün olduğunca kendi cinsel yönelimimi belli etmiyorum. Çünkü bi+ olduğum için herhangi bir nefret söylemine ya da saldırısına maruz kalmak istemiyorum.” (K70, 21, cis kadın, panseksüel)

Güvenli Mekanın Özellikleri. On iki katılımcı, ideal bir mekanın ne özellikler taşıması gerektiğine dair düşüncelerini paylaşmıştır. Buna göre, yedi katılımcı mekanın LGBTİ+ dostu olması gerektiğini, bireylerin sosyalleşebileceği, sorunlarının ortak olduğunu fark ettiği, dayanıştığı ve herkesin kabul gördüğü bir alana ihtiyaç olduğunu belirtmiştir (%58.3).

“Gittiğim herhangi bir mekanda kendimi güvende hissetmek istiyorum. Bir mekanda güvende hissetmemi sağlayan sebeplerden biri de mekanın LGBTİ dostu olması.” (K70, 21, cis kadın, panseksüel)

“Böyle bir ortam sağlamak için maksimum kabullenici bir şekilde birlikte olunabilecek, herkesin birbiri ile çekinmeden iletişime geçebileceği bir kamusal alana ihtiyacımız var.” (K27, 39, cis erkek, gey)

Bu alan şiddetsiz ve güvenli olmalıdır (5 katılımcı; %41,7); dolayısıyla fobi doğrudan engellenmeli, herhangi bir durum yaşandığında LGBTİ+ bireyi savunacak insanlar olmalı, romantik anlar yaşarken kimse bakmamalı veya saldırmamalıdır. İki katılımcı ise mekanda görecekları veya yanlarında götürebilecekleri LGBTİ+ bayrakların öneminden bahsetmişlerdir (%16,7).

“Güvenli alan herhalde bayrağımı yanımda taşıyabildiğim bir alan olur.” (K68, 20, trans erkek, biseksüel)

“Gökkuşağı bayrağı asılıysa bu kendimi mutlu ve güvende hissettiriyor. Kendimi ait hissediyorum mekana. Bayrak çok sembolik bir şey, aynı zamanda bir teminat olduğunu düşünüyorum. Burada panseksüel bir kadın olarak yüksek sesle ve mizaçla konuşabilirim diye.” (K70, 21, cis kadın, panseksüel)

İdeal mekanın vegan ve hayvansever olması (2 katılımcı; %16,7), ayrıca cinsiyetsiz tuvalete sahip olması (1 katılımcı; %8,3) belirtilen diğer özelliklerdendir.

“Bursa’da sosyalleşebileceğim ve güvende hissedeceğim bir alan, vegan opsiyonları olan, cinsiyetsiz tualete sahip olan, içeri giren herkesin her şekilde kabul gördüğü ve gerekirse dayanıştığı bir özelliğe sahip olur.” (K08, 20, queer, gey)

Bir katılımcı ise, mekan çalışanlarının LGBTİ+’lara olan yaklaşımının çok önemli olduğunu, çalışanların LGBTİ+ hakları gibi konularda eğitim almaları gerektiğini vurgulamıştır (%8,3).

“Ama en önemlisi, herhalde, mekan sahiplerinin ve çalışanlarının LGBTİ’lere karşı nasıl yaklaştığı. Bunun da eğitimle olacağını düşünüyorum. Eğitimden kastım LGBTİ hakları neden insan hakları, neden LGBTİ’ler görünürlükleri yüzünden kendilerini tedirgin hissetmemeli gibi gerçekten hizmet sektöründeki kişileri dönüştürücü eğitim ve yaklaşımlar.” (K70, 21, cis kadın, panseksüel)

Son olarak, iki katılımcı ideal mekana dair kişisel tercihlerini (örn., sessiz, sakin, kalabalıktan uzak olması; dergi ve kitapların olduğu, resim yapılabilen bir kafe) belirtmişlerdir (%16,7).

Sosyalleşme Pratikleri. Katılımcıların yanıtlarından iki alt temaya ulaşılmıştır: kimlerle sosyalleştikleri (42 katılımcı; %93,3) ve sosyalleş(e)meme sebepleri (22 katılımcı; %48,9).

Sosyalleşilen Kişiler. Katılımcıların neredeyse tamamı, arkadaş çevresiyle sosyalleştiğini belirtmiştir (40 katılımcı; %95,2). Katılımcıların bir kısmı, arkadaşlarının özelliklerine yönelik bilgi vermiştir. Buna göre, dokuz katılımcı LGBTİ+’larla veya LGBTİ+ dostu bireylerle; dolayısıyla benzer fikir, deneyim ve zevklerin paylaşıldığı kişilerle güvenle ve ayrımcılık yaşamadan sosyalleştiklerini belirtmiştir (%21,4).

“Arkadaş grubumu beni anlayan, fikirlerimizin ortak olduğu LGBTİ arkadaşlarım oluşturuyor. Bu sosyal çevre beni daha güvende hissettiriyor.” (K65, 28, cis kadın, biseksüel)

“Açık kimlikli olduğum bir arkadaşım dışında çok samimi olduğum kişiler yok ve onlar beni dışarı çağırdığında her ne kadar kapalı kimlikli olsam da tedirgin oluyorum.” (K26, 18, trans kadın, panseksüel)

Ayrıca dört katılımcı iş yerinden (%9,5), dört katılımcı üniversiteden (%9,5), üç katılımcı çocukluk veya liseden (%7,1), iki katılımcı ilişkide oldukları siyasi partiden (%4,8), iki katılımcı ise sosyal medyadan edindikleri (%4,8) arkadaşlarıyla görüştiklerini belirtmiştir. Biri aktivist (%2,4) diğeri kurstan (%2,4) arkadaşlarıyla sosyalleştiklerini ifade eden iki katılımcı daha vardır.

Sekiz katılımcı aile bireyleriyle (%19,1), üç katılımcı ise akrabalarıyla (%7,1) vakit geçirdiklerini belirtmiştir. On katılımcı sevgili, partner veya eşleriyle (%23,8), üç katılımcı ise tanışma uygulamalarında tanıştıkları kişilerle (%7,1) sosyalleştiklerini söylemiştir. İki katılımcı daha genel yanıtlar vermiş, kendilerine iyi gelen, güvenli, mutlu, rahat hissedilen kişilerle sosyalleştiklerini ifade etmiştir (%4,8).

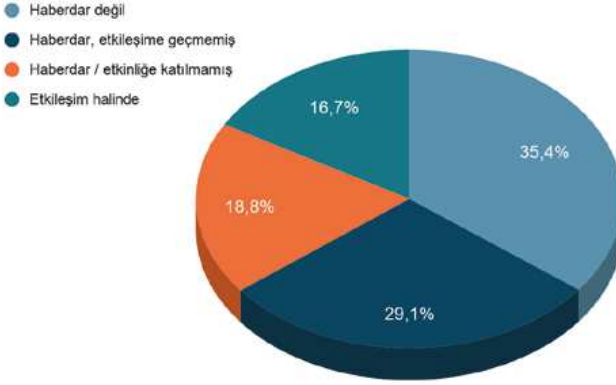
Sosyalleş(e)meme Sebepleri. Yirmi iki katılımcının yanıtları incelendiğinde, katılımcıların en sıklıkla ifade ettikleri neden pandemi olmuştur (13 katılımcı; %59,1). Yedi katılımcı ise sosyal hayatlarının veya çevrelerinin çok dar veya yok olduğunu belirtmiştir (%31,8). Bunun sebepleri arasında güvenli alanların olmaması veya ‘doğru’ kişilerle tanışılmaması olması yer almıştır.

“Bursa’ya yeni geldim ve kolay kolay arkadaş edinebilen biri değilim. LGBTİ+ bireyim ve [LGBTİ+] bireylerle daha iyi anlaşabildiğimi düşünüyorum; ortak sorunlarımız, zevklerimiz olduğunu hissediyorum. Ama böyle alanlar bilmiyorum ve sosyalleşemiyorum.” (K19, 19, cis kadın, lezbiyen)

Bir katılımcı ekonomik zorluklar sebebiyle sosyalleşemediğini (%4,6), bir diğeri ise ailesinin muhafazakar olması nedeniyle, özellikle akşam ve geceleri, dışarı çıkamadığını (%4,6) belirtmiştir.

Bursa’daki LGBTİ+ Dernekleri

Katılımcıların 17’si (%35,4) Bursa’daki faaliyet yürüten LGBTİ+ derneklerinden haberdar olmadığını, 14’ü (%29,1) haberdar olduklarını ama etkileşime geçmediklerini, 9’u (%18,8) Özgür Renkler Derneği’nden haberdar olduklarını veya derneği takip ettiklerini ama henüz etkinliklerine katılmadıklarını, geri kalan 8’i (%16,7) ise Özgür Renkler Derneği’yle etkileşim halinde olduklarını belirtmiştir (bkz., Figür 12).

Figür 12. Katılımcıların Bursa'daki LGBTİ+ dernekleriyle etkileşimi.

Derneklerden haberdar olmayan iki katılımcı, bu anketi düzenleyen dernekle (Özgür Renkler Derneği'yle) iletişime geçeceğini ifade etmiştir (%11.8). Derneklerden haberdar olan ama iletişime geçmediğini belirten bir katılımcı, kamuda çalıştığını ve (bir LGBTİ+ derneğiyle ilişkilenenin) sorun yaratabileceğini düşündüğünü belirtmiştir (%7.1). Bir diğer katılımcı ise derneklerden haberdar olsa da gençlerin tavırları ve ileri yaşı nedeniyle derneklere gitmediğini söylemiştir (%7.1).

"Evet haberim var, ama ben onlara göre çok yaşıyım, dernekte hiç yaşlı insan görmedim. Bu yüzden gitmiyorum. Gençler genelde çok acımasız oluyor." (K20, 44, cis kadın, lezbiyen)

Özgür Renkler Derneği'nden haberdar olan katılımcılardan altısı, derneği sosyal medya hesaplarından takip ettiklerini belirtmiştir (%66.7). Derneğin etkinliklerine ve toplantılarına katılmayı planlayan üç katılımcı ise, araya pandemi girdiği için planlarını ertelemek durumunda kaldıklarını ifade etmiştir (%33.3).

"Özgür Renkler Derneği'ni instagramdan takip etmek dışında bir etkileşimim olmadı, fakat yüz yüze etkileşebileceğim zamanları, etkinlikleri de heyecanla bekliyorum." (K08, 20, queer, gey)

İki katılımcı ise Özgür Renkler Derneği'yle iletişime geçmeye çalıştıklarını, fakat yanıtı bırakıldıklarını, bu nedenle bir daha iletişime geçmediklerini bildirmişler (%22.2).

“Özgür Renkler Derneği'nden haberdarım ve etkişime geçmek için mail attım, sosyal medyadan mesaj da attım, ama geri dönüş alamadım. (...) Dönüş alamayınca bir kez daha etkişime geçme umudum olmadı.” (K38, 22, agender, poliseksüel)

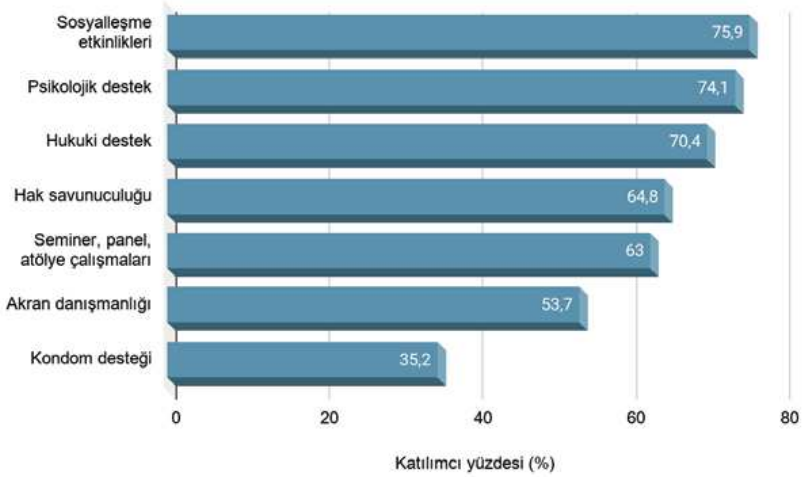
Başka bir katılımcı, iletişimde olmasa bile Özgür Renkler Derneği'nden haber olduğunu ve derneğin kendisine ve çevresindekilere güç verdiğini ifade etmiştir (%11.1).

“Özgür Renkler'i biliyorum. Takdir ediyorum. Bursa'da görünürlük sorunu olduğu için aktif olarak iletişime geçemedim ancak böyle derneklerin beni ve arkadaşlarımı güçlendirdiğini belirtmek isterim.” (K65, 28, cis kadın, biseksüel)

Özgür Renkler Derneği'yle iletişim ve etkişim halinde olduklarını ifade eden katılımcılar, derneğin kuruluşundaki toplantılar, tanışma toplantıları, paneller, atölyeler, partiler vb. etkinlik ve aşamalara dahil olduklarını belirtmişlerdir. Bir katılımcı ise, Özgür Renkler Derneği'ne katıldıktan sonra kendi gibi düşünen insanlarla bir araya gelme, öğrenme ve sosyalleşme imkanı bulduğunu ifade etmiştir (%12.5).

“Bursa'da yaşıyorken arkadaş ortamıma adapte olamayışımın dolayı sosyalleşemiyordum fakat Bursa'da geçirdiğim son sene, Özgür Renkler'den benzer fikirleri paylaştığım ve kendilerinden çok şey öğrendiğim arkadaşlarımla barlarda, dernekte, evlerimizde hiç olmadığı kadar sosyalleştim.” (K17, 24, cis kadın, biseksüel)

Katılımcıların bir LGBTİ derneğinden bekleyebileceği hizmet ve faaliyetler ise Figür 13'te sunulmuştur. Buna göre, katılımcılar yoğunluklu olarak sosyalleşme etkinlikleri (%75,9) ile psikolojik (%74,1) ve hukuki (%70,4) destek beklemektedir. Bunları, hak savunuculuğu (%64,8), seminer, panel ve atölye çalışmaları (%63) ve akran danışmanlığı (%53,7) izlemiştir. Göreceli olarak az sayıda katılımcı (%35,2) kondom desteği beklediklerini ifade etmiştir.

Figür 13. Katılımcıların LGBTİ+ derneklerinden beklentilerine göre dağılımı.

Boş Vakitleri Değerlendirme

Katılımcıların yanıtlarında bahsi en sıklıkla geçen aktivite kitap okumak (19 katılımcı; %42,2) olmuştur; bunu müzik dinlemek veya müzik yapmak (16 katılımcı; %35,6) ve dizi, film vb. izlemek (16 katılımcı; %35,6) takip etmiştir. On dört katılımcı ise boş vakitlerinde sosyalleşmeyi tercih ettiklerini belirtmiştir (%31,1). Sosyalleşilen kişiler ve durumlar arasında arkadaşlar (12 katılımcı; %26,7), sevgili, partner, eş (2 katılımcı; %4,4), evcil hayvan (1 katılımcı; %2,2) sokak hayvanları (1 katılımcı; %2,2), LGBTİ+ tanışma uygulamaları (1 katılımcı; %2,2), seks (1 katılımcı; %2,2) ve alkol kullanmak (1 katılımcı; %2,2) yer almıştır. Yedi katılımcı boş zamanlarını kişisel gelişim ve eğitim alanında değerlendirdiklerini belirtmiştir (%15,6). Bunun örnekleri arasında ders çalışma (3 katılımcı; %6,7), yabancı dil öğrenme (2 katılımcı; %4,4), eğitici videolar izleme (1 katılımcı; %2,2) ve ilgi duyulan bir konuda derinlemesine araştırma yapmak (1 katılımcı; %2,2) yer almıştır. Yedi katılımcı boş zamanlarında resim veya çizim yaptıklarını (%15,6), dört katılımcı ise yazı veya şiir yazdıklarını (%8,9) belirtmiştir. Altı katılımcı spor yaptıklarını (%13,3) ve iki katılımcı kültür, sanat etkinlikleriyle zaman geçirdiklerini (%4,4) bildirmiştir. Yirmi katılımcı ise boş zamanlarını diğer hobilerle (örn., oyun oynamak, kişisel bakım/makyaj, yemek yapmak, dans, el işleri, fotoğraf çekmek vb.) değerlendirdiklerini ifade etmiştir (%44,4).

Zorlu Dönemlerle İyi Hissettiren Faktörler

Katılımcıların zor bir gün veya dönemin ardından kendilerini iyi hissetmek için yaptıklarına dair verdikleri yanıtlardan dört alt temaya ulaşılmıştır: kendini rahatlatma veya sakinleştirme yöntemleri (25 katılımcı; %54,4), aktiviteler (27 katılımcı; %58,7), sosyal çevre ve destek (14 katılımcı; %30,4), hiçbir şey yapmamak (3 katılımcı; %6,5).

Kendini Rahatlatma ve Sakinleştirme Yöntemleri. Yirmi beş katılımcıdan altısı ağlamanın kendilerine iyi geldiğini ve rahatlatıldığını paylaşmıştır (%24). Beş katılımcı zorlu dönemlerde yalnız kalmayı tercih ettiklerini (%20), beş katılımcı uyuduklarını (%20), beş katılımcı alkol kullandıklarını (%20), üç katılımcı ise sıcak bir duşun kendilerini rahatlatıldığını (%12) belirtmiştir.

“Uyurum. Çünkü toplum baskısı ve trans olmanın zorlukları ile baş edemiyorum ve ancak uyuyarak kaçabiliyorum.” (K26, 18, trans kadın, panseksüel)

Üç katılımcı, kendi kendilerini sakinleştirdiklerini belirtmiş ve birtakım başa çıkma stratejileri kullandıklarını bildirmişlerdir (%12). Bu stratejilerin arasında zorlu dönemi daha az zararla atlatacak için olası yöntemler belirleme, geleceğe yönelik planlar yapma ve probleminden bir süre uzaklaşıp sonrasında daha rasyonel kararlar alma vardır.

“[...] problemden biraz uzaklaşmak iyi geliyor. [...] Daha sonra problemle yüzleşmek için biraz soğuduğumu ve daha net görüp rasyonel kararlar almaya daha yatkın olabildiğimi deneyimledim.” (K65, 28, cis kadın, biseksüel)

“Odamda sakinleşmeye [çalışırım] ve yaşadıklarımı daha az yararsız bir şekilde nasıl atatabileceğimi düşünür, geleceğe yönelik planlar oluştururum.” (K08, 20, queer, gey)

Rahatlatan videolar izlemek (1 katılımcı; %4), zihnini boşaltmak (1 katılımcı; %4), denize yakın olmak (1 katılımcı; %4), bir şeyler kırmak (1 katılımcı; %4) veya tanışma sitelerinden kendine saldırgan tavır gösteren kişilerle tartışmak (1 katılımcı; %4) katılımcıların kendilerini rahatlatmak ve sakinleştirmek için kullandığı diğer yöntemlerdendir.

Aktiviteler. Toplamda 27 katılımcı zorlu dönemlerde kendilerini iyi hissetmek için çeşitli aktivitelerde bulunduklarını paylaşmıştır. Bunların arasında müzik dinlemek

(11 katılımcı; %40,7), kitap okumak (5 katılımcı; %18,5), dizi ve/veya film izlemek (5 katılımcı; %18,5) ve açık havada yürüyüş yapmak (5 katılımcı; %18,5) en sıklıkla bahsedilen aktivitelerdendir.

“Müzik dinlerim, kafamı dağıtmak için bir şeyler okurum, açık havada yürüyüş yaparım.” (K33, 31, non-binary, gey)

Bunlar dışında oyun oynamak (2 katılımcı; %7,4), yazı yazmak (2 katılımcı; %7,4), yoga veya meditasyon (2 katılımcı; %7,4), abur cubur veya yemek yemek (2 katılımcı; %7,4), yeni yemek tarifleri denemek (1 katılımcı; %3,7), dikiş dikmek (1 katılımcı; %3,7), rutin işlerini yapmak (1 katılımcı; %3,7), çalışmak (1 katılımcı; %3,7), gitar çalmak (1 katılımcı; %3,7), seks (1 katılımcı; %3,7), bisiklete binmek (1 katılımcı; %3,7) ve mum yakmak (1 katılımcı; %3,7) gibi aktiviteler yer almıştır.

Sosyal Çevre veya Destek. Zorlu günler veya dönemler yaşadıklarında, 14 katılımcı kendilerini iyi hissetmek için sosyal çevreleriyle iletişime geçtiklerini ve/veya destek aldıklarını belirtmiştir. Yedi katılımcı arkadaşlarıyla konuştuklarını (%50), dört katılımcı ise sevgili, partner veya eşleriyle konuştuklarını (%28,6) belirtmiştir. Dört katılımcı evcil veya sokak hayvanlarıyla vakit geçirdiklerini, onlarla ilgilenmenin veya sarılıp ağlamanın kendilerini iyi hissettirdiğini paylaşmıştır (%28,6). Bir katılımcı ailesiyle vakit geçirdiğini belirtirken (%7,1), bir diğer katılımcı ise psikiyatristiyle paylaştığını bildirmiştir (%7,1). Bir katılımcı ise, yalnız kalmamaya özen gösterdiğini, mutlaka birileriyle paylaştığını ifade etmiştir (%7,1).

Bir Şey Yapmamak. Üç katılımcı, zorlu gün veya dönemlerden geçtiklerinde kendilerini iyi hissetmek için ayrıca bir şey yapmadıklarını belirtmiştir. Katılımcılardan biri ise, zorlu dönemin ardından, bu süreci atlattmış olmasının güçlendirici bir yanı olabileceğini ima etmiştir.

“Genellikle iyi hissetmek için ayrıca bir çaba göstermiyorum; acımı yaşadıktan sonra bunu da atlattım diyorum.” (K68, 20, trans erkek, biseksüel)

Zorlu Dönemlerde Güç Veren Faktörler

Katılımcıların zorlu gün veya dönemlerde kendilerine güç veren faktörler konusunda sağladığı bilgilerden yola çıkarak üç temaya ulaşmak mümkün olmuştur.

Bunlar sosyal çevre (20 katılımcı; %46,5), başa çıkma yolları ve kaynakları (18 katılımcı; %41,9) ve aktivitelerdir (11 katılımcı; %25,6).

Sosyal Çevre. Katılımcıların çoğu arkadaşlarının kendilerine güç verdiğini belirtmiştir (11 katılımcı; %55). İki katılımcı ise, sosyal medyadan tanıdıkları kişilerin kendilerine destek olduğunu belirtmiştir (%10).

“Arkadaşlarımla yaşadıklarımı paylaştığımda benim her şekilde yanımda olduklarını hissetmem bana güç verir.” (K08, 20, queer, gey)

“Gerçek arkadaşlarım diyebileceğim kişiler yok ama twitter vesilesiyle tanıdığım bir kişi var. Onlarla konuşuyorum arada. Destekleyici sözlerini duymak bana güç veriyor.” (K16, 28 yaş, cis erkek, gey)

Altı katılımcı ailelerinin (%30), beş katılımcı sevgili, partner veya eşlerinin (%25), iki katılımcı ise evcil hayvanlarının (%10) zorlu gün ve dönemlerde kendine güç verdiğini ifade etmiştir. Bir katılımcı sevdiği insanların kendisine güç verdiğini belirtirken (%5), üç katılımcı ise kendilerini seven ve/veya ilgi gösteren insanları işaret etmiştir (%15).

“Sevdiğim insanların, aile ve arkadaşlarımla yanımda olması.” (K60, 28, trans erkek, biseksüel)

Başa Çıkma Yolları ve Kaynakları. On sekiz katılımcının yanıtlarından, zorlu günler veya dönemlerde farklı başa çıkma yolları ve kaynakları kullandıkları açıkça çıkmıştır. Altı katılımcı geleceğe yönelik hayaller kurmanın, daha iyi günlerin geleceğine inanmanın kendilerini güçlendirdiğini ifade etmiştir (%33,3). Bu katılımcılardan biri hayalinin yurtdışına gitmek olduğunu belirtmiştir (%5,6). Bir diğeri ise, ileride mutlu olacağını düşünmeye çalıştığını, ama buna her zaman inanmadığını ifade etmiştir (%5,6).

“İleride yaşayacak olacağım tecrübeleri düşünürüm, yapmak istediklerimi düşünürüm. Daha göreceğim çok şey olduğunu düşünüyorum.” (K62, 21, gender-fluid, panseksüel)

“Hayallerim. Her zaman kendi ayaklarım üzerinde güçle durup kendime ait bir düzen kurup yaşamak, mesleğimde başarılı olmak.” (K44, 29, trans erkek, lezbiyen)

Altı katılımcı ise kendilerine güç verenin yine kendileri, kendi motivasyonları ve ayağa kalkma azimleri olduğunu ifade etmiştir (%33,3).

“(...) bireysel olarak başarı azmimin üzerine gitmeye, ayağa kalkmaya çalışırım. Kendi kendimi motive etmeye çalışıyorum daha çok.” (K65, 28, cis kadın, biseksüel)

“Dibe batmış ve yalnız olduğumu düşünmek. Dayanacak kimsem yok ise ayağa kalkmaktan başka çarem de yok düşüncesi.” (K38, 22, agender, poliseksüel)

Bir katılımcı inancının kendisine güç verdiğini belirtmiştir (%5,6). Bir diğeri ise, zaten en kötüsünü yaşamış olduğu için, söz konusu zorlu gün veya dönemin de geçeceğini düşünceğini ifade etmiştir (%5,6). Başka bir katılımcı, üzüldüğü şeylere odaklanmanın kendisine zarar verdiğini, bu nedenle iradesini kullanarak bunu önlemeye çalıştığını belirtmiştir (%5,6).

Dört katılımcı ise kendilerine motivasyon veren kaynaklardan yararlandıklarını belirtmiştir (%22,2). Bunlar arasında feminist aktivistlerin konuşmaları, motivasyon veren hikayeler veya filmler, başka transların hayatları ve önceden okunup işaretlenmiş kitaplar yer almıştır.

“İnternette başka trans bireyleri dinlemek, izlemek. Onların başarılarını, hayat hikayelerini, acılarını dinlemek her zaman bana güç verir. Böyle güzel insanlar olduğumuz için çok mutluyum.” (K53, 18, trans kadın, biseksüel)

“Okuduğum kitaplardan, işaretlediğim sayfaları açıp okurum. Bazen o ân hissettiklerime ve yaşadıklarımaya denk gelen alıntılara rastlamak bana umut veriyor.” (K51, 34, gender-fluid, panseksüel)

Aktiviteler. On bir katılımcıdan beşi müziğin (%45,5), üçü (%27,3) ise kitaplarının kendilerine güç verdiğini ifade etmiştir. Uyumak (2 katılımcı; %18,2), sokak hayvanlarını beslemek veya tedavileriyle ilgilenmek (1 katılımcı; %9,1), çizim yapmak (1 katılımcı; %9,1), seks (1 katılımcı; %9,1), ders çalışmak (1 katılımcı; %9,1), yemek yapmak (1 katılımcı; %9,1), eğlenceli videolar izlemek (1 katılımcı; %9,1) belirtilen diğer aktiviteler arasındadır.

Sağlık Hizmetlerinden Yararlanma

Katılımcıların yanıtları incelendiğinde, sağlık hizmetlerine yönelik beş temanın ön plana çıktığı görülmüştür: sağlık hizmeti alırken LGBTİ+ kimliğini paylaşma (37 katılımcı; %82,2), sağlık hizmetlerinin LGBTİ+'lar için yeterliliği (43 katılımcı; %95,6), sağlık hizmeti alırken karşılaşılan muamele (26 katılımcı; %57,8), uyum süreci deneyimleri (11 katılımcı; %24,4) ve jinekoloji deneyimleri (25 katılımcı; %55,6).

Sağlık Hizmeti Alırken LGBTİ+ Kimliğini Paylaşma. Otuz yedi katılımcıdan 28'i (%75,7), sağlık hizmeti alırken LGBTİ+ kimliklerini paylaşmadıklarını belirtmiştir. Bunlardan ikisi LGBTİ+ kimliğini açıklamak konusunda stres veya tedirginlik yaşadıklarını ifade etmiştir (%5,4).

"Gay veya değil, doktorun herkese aynı şekilde yaklaşması gerektiğini düşünüyorum. Bu sebeple cinsel kimliğimi daha önce hiç dile getirmedim, ama getirmem gerekirse diye stres yaptığım oldu." (K16, 28, cis erkek, gey)

"Kimliğimin biliniyor olması durumu beni tedirgin edebilir. Çünkü bütün nüfus kaydım doktorun önünde olduğu için bu durum beni savunmasız hissettiriyor." (K65, 28, cis kadın, biseksüel)

Üç katılımcı görünür kimlikleri olduğunu, kendileri paylaşmasa bile sağlık çalışanları tarafından fark edildiğini ve sağlık çalışanlarının alaycı ve ayrımcı davranışlarına maruz kaldıklarını belirtmiştir (%8,1).

"Kimliğimi paylaşmama gerek olmadan insanlar anlıyor zaten. Daha çok "kız mısın, erkek misin?" tartışmaları yaşanıyor. Kendi aralarında gösterip konuştuklarına şahit oluyorum mutlaka." (K31, 28, non-binary, lezbiyen)

"Kimliğim bilindiğinde ya da tahminde bulunulduğunda dahi sağlık çalışanlarının yaklaşımı değişiyor ve alaycı bir şekilde konuşmalar yapıyorlar. Çocukken dahi annemin yanımda olmasına rağmen "Bursa'dan bir Zeki Müren de sen çıkacaksın sanırım, kibarlığa bak bu ne böyle!" diyen bir sağlık çalışanı olmuştum." (K08, 20, queer, gey)

Beş katılımcı LGBTİ+ kimliklerini gerekli olduğu durumlarda paylaştıklarını belirtmiştir (%13,5). Bir katılımcı ise kimliğini paylaşmayı tercih ettiğini, çünkü sağlık

alışanlarının bu konuda bilgilendirilmesi gerektiğini dūřundūđunu ifade etmiştir (%2,7). Bir diğer katılımcı kimliğini sadece psikiyatristiyle paylaştığını bildirmiştir (%2,7). İnterseks bir katılımcı ise, durumunu açıkladığını, bunun üzerine sürekli farklı doktorlara yönlendirildiğini ifade etmiştir (%2,7). Genelde kimliğini paylaşmadığını belirten bir katılımcı da, jinekoloji hizmeti alırken karşılaştığı patriyarkal sorulara tepki olarak açıldığını belirtmiştir (%2,7).

“Evet paylaşıyorum interseks durumumu. Her defasında başka doktorlara yönlendiriyorlar.” (K71, 39, interseks, aseksüel)

“Hayır genelde paylaşmıyorum. Ancak jinekolojik muayenede “Evli misin?” sorusunu soran bir doktora denk geldiğimde bazen sinirleniyor ve açıklıyorum.” (K65, 28, cis kadın, biseksüel)

Sağlık Hizmetlerinin LGBTİ+’lar İçin Yeterliliği. Toplamda 43 katılımcının çoğu sağlık hizmetlerinin LGBTİ+’lar için yeterli ve kapsayıcı olmadığını ifade etmiştir (33 katılımcı; %76,7). Bunlardan biri sağlık hizmetlerinin sadece cis ve heteroseksüel bireylere yönelik olduğunu söylerken (%2,3), sekiz katılımcı sağlık hizmeti alırken yaşanan ayrımcılığa ve olumsuz tutumlara işaret etmiştir (%18,6).

“Hayır, [sağlık hizmetlerinin yeterli ve kapsayıcı olduğunu] dūřnmyorum. Doktorlar ve diğer sağlık çalışanlarının birçoğu LGBTİ+’lara karşı homofobik tutum sergileyebiliyorlar.” (K33, 31, non-binary, gey)

“Ahlaki açıdan genel bir sorun olduđunu dūřnmyorum sađlık kurumlarında. (...) Hizmetin kaynađı kökten sıkıntılı; bu durumun LGBTİ+ için daha sorunlu olduđunu dūřnmyorum.” (K51, 34, gender-fluid, panseksüel)

Bir başka katılımcı ise, sağlık alışanlarının LGBTİ+’lara karşı tutumlarına yönelik eğitim alması gerektiğini vurgulamıştır (%2,3).

“Türkiye ve Bursa ilinde sağlık hizmetlerinin LGBTİ kapsayıcılığı yok. Hatta önyargının çok olduğunu dūřnmyorum. Eđitimlerinde buna dair bir çalışma/eğitim aldıklarıni dūřnmyorum. Buna dair standart bir eğitim olsaydı, bu kadar farklı davranan doktorlarla karşılaşmak zorunda kalmazdık diye dūřnmyorum.” (K65, 28, cis kadın, biseksüel)

Yedi katılımcı konuyla ilgili bilgi sahibi olmadıklarını veya sağlık hizmeti almadıklarını, bu nedenle yorumda bulunamayacaklarını belirtirken (%16,3), iki katılımcı ise sağlık hizmetinin LGBTİ+'lar için yeterli ve kapsayıcı olduğunu düşündükleri belirtmiştir (%4,7). Bir katılımcı, sağlık hizmeti kalitesinin hizmet alan kişiye göre değiştiğini belirtmiştir (%2,3). Bu, katılımcıya göre, LGBTİ+ şemsiyesi altındaki belirli grupların diğerlerine kıyasla daha kalitesiz (veya kaliteli) sağlık hizmeti alıyor olduğunu ifade ediyor olabilir.

Sağlık Hizmeti Alırken Karşılaşılan Muamele. Yirmi altı katılımcı arasından 19'u (%73,1) sağlık hizmeti alırken LGBTİ+ kimliklerinden dolayı önyargı, fobi ve kötü muameleyle karşılaştıklarını ifade etmiştir. Bunun örnekleri arasında alaycı tavırlar, imalı ve önyargılı sorular, saygısız bakışlar ve cümleler, sert tavır, hakaret ve odadan kovma belirtilebilir.

“Açık bir kimlikle hizmet almama ortam sağlanmıyor en başta.” (K57, 22, non-binary, lezbiyen)

“Kimliğim biliniyor olduğunda sağlık personeli araya mesafe koyuyor ya da özel bilgilerimi öğrenmek konusunda daha ısrarcı oluyor.” (K03, 25, trans kadın, panseksüel)

“Sağlık kurumunda birkaç kere cinsel kimliğimi paylaşmak durumunda kaldım ve bana iğrenç çöp torbası muamelesi yapıldı. Hatta saygın bir kamu hastanesindeki profesöre, sağlığım ile ilgili olarak cinsel kimliğimi paylaşmam gerektiğini düşünüp söyledim ve beni odasından kovdu.” (K27, 39, cis erkek, gey)

Beş katılımcı, transların uğradığı ayrımcılığa dikkat çekmiştir (%19,2). Aralarından biri, uyum sürecinde translara yaşatılan zorlukların insanlık suçu olduğunu düşündüğünü ifade etmiştir (%3,8). Bir başka katılımcı ise, transfobik ve ayrımcı yaklaşımların muayene odasında kalmadığına, sosyal ortamlarda alaycı şekilde paylaşıldığına şahit olmuştur (%3,8).

“Özellikle trans bireylerin çok daha fazla ayrımcılık yaşadığını düşünüyorum. Hatta uyum sürecini (tüm translar bunu yapmak zorunda değiller) kendi başlarına büyük zorluklarla deneyimlemelerini başlı başına bir insanlık suçu olarak görüyorum.” (K14, 25, non-binary, gey)

“Bir arkadaşımın doğum günü münasebetiyle aynı masada oturmak zorunda kaldığım ve kardiyolog olduğunu öğrendiğim şahıs, trans bireylerle alakalı bir anısını anlatıp üzerine onlara yardımcı olmadığını belirterek kahkaha atmıştı. Ben ve sevgilim tepki gösterdikten sonra ordan ayrılmıştık.” (K25, 24, cis kadın, lezbiyen)

İnterseks (K71, 39, aseksüel) bir katılımcı ise, çocukluğunda zorla ameliyatlara maruz kaldığını, bu travmatik yaşantıların doktorlardan korkmasına sebep olduğunu paylaşmıştır (%3,8).

Altı katılımcı sağlık hizmeti alırken bir sorunla karşılaşmadığını söylemiştir (%23,1). Aralarından bir katılımcı, cinsiyet geçiş sürecini sorunsuz tamamladığını belirtmiştir (%3,8). Başka bir katılımcı ise, olumsuz yaşantısı olmasa da, olmasından korktuğunu ifade etmiştir (%3,8).

Beş katılımcı karşılaşılan muamelenin doktordan doktora değiştiğini, kimilerinin olumlu ve destekleyici, kimilerinin ise olumsuz tavırlarda bulunduğunu bildirmiştir (%19,2). Bir katılımcı, devletin olumsuz tavırlara yönelik koruyucu bir politikası olmadığını da belirtmiştir (%3,8).

“[Sağlık çalışanının] kendisine bağlı oluyor. Kimleri (genelde bunlar az) fobik tavır yok iken kimileri (genelde bunlar çok) son derece fobik ve iğrenç hakaretlerde bulunuyorlar.” (K14, 25, non-binary, gey)

“Her şekilde görmezden gelinip “LGBTİ+ ‘lar [sonuçlarına katlansın]” gibisinden bir tavır ile davranılıyor. Çünkü devletin bunu kapsayan [buna karşı koruyan] bir politikası yok. Doktor ya da sağlık çalışanı bu konuda inisiyatif alıp yardım etme hakkını kullanıyor.” (K27, 39, cis erkek, gey)

İki katılımcı ise devlet hastanesi ve özel hastaneler arasındaki farka dikkat çekmiş, ayrımcılık yaşamamak uğruna özel hastaneleri tercih ettiklerini belirtmiştir (%7,7).

“(...) bazen ayrımcılığa uğramama yol açıyor. Ama bu genelde devlet hastanelerinde oluyor. Özelde parayı veren düdüğü çalıyor. Paramla ayrımcılığa uğramama hakkı satın alıyorum yani... Üzücü.” (K21, 30, non-binary, gey)

Uyum Süreci Deneyimleri. Onbir katılımcıdan altısı (%54,6) sürece dair bilgisinin olmadığını veya henüz uyum sürecine başlamadığını bildirmiştir. Üç katılımcı deneyimlerinin kötü olduğunu paylaşmıştır (%27,3). Bir diğer katılımcı ise geçiş sürecinin her ilde rahatlıkla yürümediğini, bunun çok büyük bir problem olduğunu belirtmiştir (%9,1).

“Kötü. Devlette çalışanların birçoğu kendilerini geliştirmemiş, hastayı anlamaya çalışmayan kişiler ve süreci zorlaştırıyorlar.” (K26, trans kadın, panseksüel)

“Çok kötü. Hem çalışanlar sıkıntı çıkartıp ayrımcı sözlere maruz bırakabiliyor sizi hem de çok uzun sürüyor. Dört yıldır Uludağ Üniversitesi’nde süreçteyim hala bir ilerleme gerçekleştiremedim. En son mahkeme davası açmam gerekti ve pandemi yüzünden o da ertelendi.” (K45, 21, trans erkek, heteroseksüel)

İki katılımcı ise problem yaşamadıklarını, sürecin olumlu ilerlediğini ifade etmiştir (%18,2).

Jinekoloji Deneyimleri. Bu alt temaya dair yanıt veren 25 katılımcıdan 13’ü (%52) jinekoloji hizmeti almadığını ifade etmiştir. İki trans erkek (%8) ve iki cis kadın (%8) katılımcı, aldıkları jinekoloji hizmetinde problem yaşamadıklarını ve memnun kaldıklarını belirtmiştir. Biri gender-fluid (%4), diğeri cis kadın (%4) iki katılımcı ise, hem olumlu hem olumsuz tavırlarla karşılaştıklarını, yaşantılarının sağlık çalışanlarının tutumuna göre şekillendiğini ifade etmiştir.

“İlk jinekoloğa gittiğimde doktorun ve hemşirenin tavır ve bakışlarından rahatsız olmuştum, sanki yargılıyorlar gibi hissettiğim için başka bir jinekoloğa gitmiştim, hâlâ da doktorumdur. Hiçbir olumsuz söz ya da hareketine denk gelmedim, hissetmedim de.” (K51, gender-fluid, panseksüel)

“Üç ayrı doktora gitmiştim ve bunlardan ikisi yaşlı gayet tecrübeli beyfendilerdi, çok da yardımcı oldular; fakat üçüncü doktorum bir kadındı, rahatsızlığımdan bahsettiğimde zaten dinimize aykırı bir şey yapıyorsunuz diyerek önce bir azarladı, sonrasında da sizi başka bir uzmana yönlendireyim dedi.” (K25, 24, cis kadın, lezbiyen)

Dört katılımcı daha doktorların cinselliğe ve cinsiyete yönelik önyargıları nedeniyle kötü tecrübeler yaşadıklarını ifade etmiştir (%16).

“Kötüydü. Evli olmadığım için direkt heteroseksüel ve bakire olduğuma dair tavır gördüm.” (K70, cis kadın, panseksüel)

“Sürekli doktorlardan “Evli misin, bekar mısın?” sorusu duyma tedirginliğiyle gidiyorum. Cinsel sağlık hakkında yeterli bilgi alamadığımı düşünüyorum.” (K17, 24, cis kadın, biseksüel)

“Doktorların tutumu hep önyargılı ve dinlemiyorlar beni. Reçete verip yolluyorlar. Ya da illa bir operasyon yapmak istiyorlar.” (K71, interseks, aseksüel)

“Berbat, travma yaratacak kadar kötü.” (K39, trans erkek, lezbiyen)

Cinsel Sağlık

Cinsel sağlık konusunda, katılımcıların yanıtlarından dört alt temaya ulaşılmıştır. Bunlar cinsel sağlık bilgi seviyesi (35 katılımcı; %81,4), cinsel sağlık bilgi kaynakları (16 katılımcı; %37,2), cinsel sağlığa yönelik yaklaşımlar (7 katılımcı; %16,3) ve HIV test merkezleridir (41 katılımcı; %95,3).

Bilgi Seviyesi. Bu konuda bilgi sağlayan 35 katılımcıdan 8'i (%22,9) ileri derecede bilgili olduklarını, 15'i (%42,9) ise iyi seviyede veya yeterince bilgili olduklarını ifade etmiştir. Yedi katılımcı (%20) pek bilgili olmadıklarını, iki katılımcı (%5,7) bilgi seviyelerini yeterli bulmadıklarını, üç katılımcı (%8,6) ise hiç bilgili olmadıklarını bildirmiştir.

Bilgi Kaynakları. Bu alt temaya yönelik bilgi sağlayan 16 katılımcı vardır. On katılımcı, cinsel sağlıkla ilgili bilgi birikimini çeşitli kaynak ve kanallardan araştırarak ve öğrenerek edindiklerini belirtmiştir (%62,5). Buna örnek olarak, internette yapılan araştırmalar, okumalar, izlenen videolar, akran paylaşımı, sağlıkçı tanıdığının olması ve deneyimle öğrenmek verilebilir. Beş katılımcı ise sivil toplum örgütleri ve eğitim veren kurumlar aracılığıyla bilgilendiklerini belirtmiştir (%31,3). Ayrıca, iki katılımcı cinsel sağlık bilgisinin sağlanmadığını ve yaygınlaştırılmadığını vurgulamıştır (%12,5).

“Ailede zaten eğitim alamıyorsun, okullar sorunlu. Arkadaşlar arasında sağdan soldan duyulanlarla, daha sonra da internetin yaygınlaşmasıyla birlikte bilgiye ulaşmak kolaylaştı. Ancak kamusal kurumların eksik ve yetersiz olduğu kanısındayım.” (K51, 34, gender fluid, panseksüel)

“Bu bilgileri LGBTİ derneklerin kitapçıklarından, yayınlarından, seminerlerinden vs. detaylı bir şekilde öğrenebildim. Devletin bu konuya dair öğrettiği hiçbir şey yok maalesef.” (K65, 28, cis kadın, biseksüel)

Son olarak, iki katılımcı sağlık alanında okuyor veya çalışıyor olduğundan cinsel sağlık konusunda bilgili olduklarını bildirmiştir (%12,5).

Cinsel Sağlığa Yönelik Yaklaşımlar. Yedi katılımcı cinsel sağlıkla ilişkili gördükleri yaklaşımlarından bahsetmişlerdir. Üç katılımcı kondom kullanımının önemini vurgulamış (%43,9), üç katılımcı ise düzenli olarak test yaptırdıklarını belirtmiştir (%43,9). Bir katılımcı ek olarak düzenli ilişkiyi veya mastürbasyonu tercih ettiğini ifade etmiştir (%14,3). Bir başka katılımcı ise kondom kullanımı ve test yaptırmak konusunda bilgili olduğunu, ama tek eşli olduğu için bunları yapmadığını belirtmiştir (%14,3).

HIV Test Merkezleri. Kırk bir katılımcının neredeyse yarısı HIV test merkezlerinden haberdar olmadıklarını belirtmiştir (18 katılımcı; %43,9). Haberdar olduğunu belirten altı katılımcı, bu hizmetin çok yararlı, güvenilir ve kapsayıcı olduklarını düşündüklerini belirtmişlerdir (%14,6). Bir katılımcı İstanbul'daki test merkezini oldukça güvenilir bulduğunu ifade etmiş (%2,4), bir diğeri ise testin anonim olmasının güvende hissettirdiğinin altını çizmiştir (%2,4).

“Evet birçoğundan haberdarım. Anonim olması beni çok mutlu ediyor çünkü bir gün ben de gider ve test yaptırırsam afişe edilmeyeceğimi biliyorum, dolayısıyla güvende hissediyorum. Tereddüt etmeden gidebileceğim yerler olduğunu düşünüyorum.” (K8, 20, queer, gey)

Öne çıkan bir diğer alt tema ise, anonim HIV merkezlerinin duyurusunun yetersiz kalması olmuştur. Katılımcılardan üçü, bu konuda devlete ve belediyeye iş düşüğünü vurgulamıştır (%7,3).

“Ama çok iyi reklamı yapılmadı ve insanlar bilmiyor. Belediye niye saklıyor anlamıyorum.” (K20, 44, cis kadın, lezbiyen)

“İyi bir uygulama bence ama yetersiz. Ve duyurulması gerekiyor. Belediyeler ürkek davranıyor. Korkarak olmaz, korkmadan seviş!” (K21, 30, non-binary, gey)

“Evet haberdarım. Ancak bundan haberdar olabilmek için kendim araştırma yapmam gerekti. Devletin ya da belediyenin bir duyurusunu varsa da hatırlamıyorum.” (K65, 28, cis kadın, biseksüel)

Üç katılımcı test merkezlerinin sayısının yetersiz olduğunu, merkezlerin yaygınlaştırılması gerektiğini belirtmiştir (%7,3).

“Birkaç ay önce yeni duydum. İyi bir uygulama olduğunu düşünüyorum fakat yaygınlaşmalı, galiba çok az sayıda var.” (K62, 21, gender fluid, panseksüel)

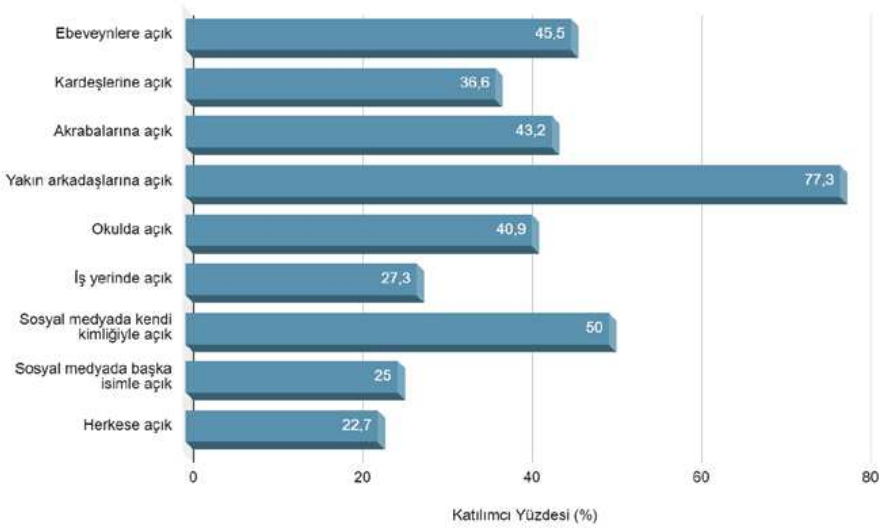
İki katılımcı ise test sonuçlarının süresiyle ve kullanılan test kitleriyle ilgili eleştirilerini dile getirmiştir (%4,9).

“Eğer Bursa’da varsa, hayır, haberdar değilim. Ancak genelde Türkiye’de hızlı test kitleri kullanılıyor. (...) Bence öncelikle bir sponsor bulunup ve daha sonra kesinlikle bir laboratuvar ile anlaşılıp, testler orada (en son nesil testler olacak şekilde) ücretsiz şekilde yaptırılmalı. Avrupa’da uygulamalar bu şekilde. Birçok şehir, son derece güvenilir test olanaklarına sahip. Bu Bursa gibi bir şehirde de olmalı. Belki bu konuda Avrupa’daki kimi kurumlar sponsor olabilirler. Üzerine düşünülmeli.” (K64, 32, cis erkek, gey)

Açılma Deneyimleri

Toplamda 53 katılımcıdan %83’ü (44 kişi) açılmış olduğunu, %5.7’si (3 kişi) henüz açılmadığını, ama açılmayı düşündüğünü, %11.3’ü (6 kişi) ise hiç açılmadığını, açılmayı da düşünmediğini paylaşmıştır.

Figür 14’te görülebileceği gibi, açılmış olduğunu belirten katılımcıların ($n = 44$) %45,5’i ebeveynlerine, %38,6’sı kardeşlerine, %43,2’si akrabalarına ve %77,3’ü yakın arkadaşlarına açıldıklarını belirtmiştir. Ayrıca, %40,9’u okulda ve %27,3’ü iş yerinde açıldığını belirtmiştir. Sosyal medyada kendi kimliğiyle açık olan katılımcıların oranı %50, başka isimle, mahlasla veya nickname ile açık olan katılımcıların oranı ise %25’tir. Katılımcıların %22,7’si herkese açık olduğunu belirtmiştir.

Figür 14. Katılımcıların açıldıkları kişi ve ortamlara göre dağılımı.

Kırk üç katılımcının açılma deneyimleri ve planları hakkında verdikleri yanıtlardan yola çıkarak dört temaya ulaşılmıştır. Bunlar, açılmak için kullanılan yöntem veya açılmadan önce yapılan hazırlıklar (33 katılımcı; %76,7), olumlu sonuçlanan açılma deneyimleri (21 katılımcı; %53,5), olumlu sonuçlanmayan açılma deneyimleri (34 katılımcı; %76,7) ve açılmama sebepleri (5 katılımcı; %11,6) şeklindedir. İki katılımcı ise hatırlamadığını veya paylaşmak istemediğini belirtmiştir.

Yöntem ve hazırlık. Katılımcıların çoğu, açılmak için hazırlık yapmadığını veya bir yöntem izlemediğini belirtmiştir (21 katılımcı; %63,6). Toplamda 12 katılımcı ise, açılma sürecinde kullandıkları yöntem ve stratejiler üzerine bilgi sağlamıştır (%39,4).

Yöntem ve Hazırlık Olmadan Açılma. Altı katılımcı, açılma süreçlerinin aniden veya kendiliğinden geliştiğini belirtmiştir. Bir katılımcı açılma sürecinin kendisi için kolay olduğunu paylaşa da, başka birçok katılımcı sürecin zorlu olduğunu ifade etmiştir.

“Her şey kendiliğinden gelişti. Çok kolay bir süreç oldu.” (K09, 40, cis erkek, gey)

“Psikolojik olarak çok ağır bir süreç. Yöntem geliştirmedim, bir anda karar verdim.” (K63, 23, trans erkek, demiseksüel)

“Uzun süre hep aileme açılmayı düşündüm. Olası olumsuz tepkilerden korktuğum için hep erteledim, çünkü evden ayrılmam gerekirse gidebileceğim bir yerim veya bir işim yoktu. Arkadaşım yoktu. Ailemle kavgalı olduğum ve yeniden intiharı düşündüğüm zor bir dönem artık ne olursa olsun deyip anneme açıldım.” (K16, 28 yaş, cis erkek, gey)

“Pratik yapmadım. Kendimi hiç iyi hissetmediğim bir günde ailemle iyi hissetmeme sebebimi paylaşmak durumunda kaldım.” (K31, 28, non-binary, lezbien)

İki katılımcı ise, artık açılmaları gerektiğini düşünüp açıldıklarını ifade etmiştir. Bu katılımcılardan biri, zorundalık hissi yaşadığını belirtmiştir. Bir diğer katılımcı ise ailesinin kendisini evlendirme çabalarına tepki olarak kimliğini ima ettiğini belirtmiştir.

“Hayatımı olumsuz etkilediğini bir şarkı dinlerken fark etmem ve o günün biseksüel görünürlük gününe denk gelmesiyle beraber, artık açılmam gerekli deyip açıldım.” (K69, 22, cis erkek, biseksüel)

“Anlatmak, paylaşmak zorundaymışım gibi hissedip hazırlanmadan anlattım.” (K70, 21, cis kadın, panseksüel)

“Benimkine net bir açılma diyemeyiz. Beni evlendirme derdine düşmüş ailem ve kardeşimle baş edemeyince, sinirle karışık, benim bu ülkede evlenme imkan olmadığını, ancak yurtdışında aile kurma şansımın olduğunu söyleyip evden çıktım. Sonrasında evlenme baskısı yaşamadım, ama eşcinsellik konusu da asla konuşulmadı.” (K27, 39, cis erkek, gey)

Altı katılımcı, bir yöntem veya taktik kullanmadıklarını, direkt paylaştıklarını belirtmiştir. Bu katılımcılardan biri, açık fikirli olduğunu düşündüğü arkadaşlarına açılıyor olduğunu, dolayısıyla bir yöntem geliştirmesine gerek kalmadığını belirtirken, üç katılımcı ise genel olarak açık kimlikli olduklarını veya soran olursa söylediklerini belirtmiştir.

“Bir hazırlanma sürecim ya da yöntemim olmadı. Açıldığım kişiler zaten herhangi bir yöntem geliştirmeme gerek olmayacağını düşündüğüm, açık fikirli, yargılamayacaklarını düşündüğüm arkadaşlarım.” (K58, 21, cis kadın, biseksüel)

Bir katılımcı ise çocukluğundan beri toplumsal cinsiyet rollerine uymayan hal ve davranışlar sergilediğini ve ailesinin destekleyici olduğunu, dolayısıyla kimliğinin onun için çok doğal olduğunu ve açılma ihtiyacı hissetmediğini ifade etmiştir.

“Aslında ben hiç açılma gereği duymadım, çünkü benim için doğaldı. Yani bir heteroseksüel nasıl açılma gereği duymuyorsa, bende de öyleydi. Vajinam var ve küçükken erkek olduğumu iddia ediyordum; hatta adımla değiştirmiştım ve ailem bunu hiç garipsememiştı; ‘kız’ çocuğu kıyafetleri giymeıdim ve ailem de zorlamazdı asla. Aileme sadece evleneceğimi söyledim, bir açılmadan ziyade düğüne davetti.” (K51, 34, gender-fluid, panseksüel)

Üç katılımcı ise bir yöntem veya hazırlık söz konusu olmaksızın, rızaları dışında açılmış olduklarını belirtmiştir.

“Ben doktorların tanısıyla açıldım, kendim açılmadım, daha çocukken.” (K71, 39, interseks, aseksüel)

“Açıkcası benim durumum biraz yakalanmayla başladı, açılmam sonrası korkunç bir süreçti.” (K61,25, cis erkek, gey)

“Eski kız arkadaşımın annesi bizi öğrendiğinde aileme söyledi.” (K50, 21, cis kadın, biseksüel)

Açılma yöntemleri. En sıklıkla kullanılan yöntemlerden biri, katılımcıların açılacakları kişileri LGBTİ+’lar hakkında bilgilendirme ve bilinçlendirmeleridir (5 katılımcı).

“Ailemden yalnızca annem biliyor. Onunla çok yakın olduğum için, bir arkadaşımın konuşur gibi eşcinselliğin ne olduğunu ve benim nasıl doğduğumu ona anlattım. Önerim ise insanlar bilmediği şeylerden korkar, ona bunu öğretin, eşcinselliğin ne olduğunu bilmelerini sağlayın ki bizden korkmasınlar. Magazinlerde, yayında, afişe edilmiş şeylerden öğrenilmiş eşcinselliğin asıl olandan çok farklı olduğunu anlasınlar.” (K34, 20, trans kadın, gey)

“Aile ve akrabalarda da ilk önce LGBTİ+’lar hakkında propaganda yapıyordum. Aslında hastalık değil, suç değil, yasak değil, günah değil, anormal değil gibisinden.” (K02, 33, non-binary, panseksüel)

“Okulun LGBTİ+ ve kadın dernekleriyle sürekli çalışmalar yaptığımız bir dönemdi; her şeyi anneme de anlatıyordum. Bursa’ya ziyarete gittiğimde elimdeki iki kitabı okumak istediğini söyledi. Bunlar, Carol J. Adams’ın Etin Cinsel Politikası ve Cenk Özbay-Serdar Soydan’ın Eşcinsel Kadınlar adlı kitaplarıydı. Okuduktan sonra da kafasındaki tüm sorulara kendimce yanıt vermeye çalıştım.” (K25, 24, cis kadın, lezbiyen)

“Önce kendimi ikna ettim, bu durum çok doğal diye. Yöntem olarak, açılacağı kişilerle LGBTİ+’lar hakkındaki görüşlerini öğrendim. Önyargı varsa, müdahale ve açıklama süreci yürüttüm. Sonra açıldım.” (K65, 28, cis kadın, biseksüel)

Üç katılımcı, yazarak açılma yöntemini tercih ettiklerini paylaşmıştır. Bir katılımcı bu yöntemi, annesinin homofobik olduğunu bildiği ve yüzleşmek istemediği için kullandığını belirtmiştir. Diğer iki katılımcı ise bu yöntemi başlarda kullandıklarını, yazarak kendini daha iyi ifade edebildikleri için tercih ettiklerini belirtmiştir.

“Bir şeyleri konuşarak anlatamadığım için ilk başta yazarak kendimi ifade ettim.” (K14, 25, non-binary, gey)

Üç katılımcı ise, güvende olduklarına emin olduktan sonra açıldıklarını, bunun için ise önce, açılmayı düşündükleri kişilerin LGBTİ+’lar hakkındaki düşüncelerini öğrendiklerini ifade etmiştir.

“Çevremdeki insanların bu konudaki düşüncelerini öğrenmeden açılmak istemedim; çünkü ne kadar açılmak istesem de benim güvenliliğimin en önde geldiğini biliyordum.” (K41, 18, cis kadın, lezbiyen)

Bir katılımcı daha, açılmadan önce güvenli bir konumda olmanın öneminden bahsetmiştir. Bu katılımcı, henüz kendini kabul etmediği bir dönemde ailesine açıldığını, ama bunun olumsuz sonuçlandığını paylaşmıştır. Kendi deneyiminden yola çıkarak, ailesinin tutumundan emin olmayan LGBTİ+’lara, güvenli bir alana veya koşullara sahip olana kadar ertelemelerini tavsiye etmiştir.

“Çok erken yaşta, kendimi kabullenmenin bana biraz ağır geldiği bir dönemde aileme açıldım. Evet, çok istiyoruz destek görmeyi, ama üniversiteye gitmeden, güvenli bir alana geçmeden veya geçiminizi sağlayacak konuma gelmeden (ailenizin

tutumundan emin değilseniz) açılmayı erteleyebilirsiniz. Bu sadece benim görüşüm.” (K19, 19, cis kadın, lezbien)

Bir başka katılımcı ise genel olarak açık kimlikli olduğunu, ama tersine, kendine güven vermeyen bazı kişi ve gruplara açılmama yöntemleri geliştirdiğini ifade etmiştir.

“Genel olarak açığım, yalnızca belirli kişi ve gruplara karşı açılmama yöntemleri geliştiriyorum.” (K03, 25 yaş, trans kadın, panseksüel)

Açılma sürecinde arkadaşlarından destek almak, katılımcılardan biri için etkili bir yöntem olmuştur.

“Bir kadına karşı hissettiğim duyguları yakın arkadaşlarıma söyledim ve onlar açılma sürecime ve hissettiklerime tercüman oldular.” (K17, 24, cis kadın, biseksüel)

İki katılımcı, açılma sürecindeki tutumlara yönelik düşüncelerini paylaşmıştır. Bir katılımcı, insanlara söz hakkı vermeden, ezilmeden açılmanın önemini vurgulamıştır. Diğer ise, açılmaya dair hem kendini hem de diğer kişileri korumak adına kullanılan pratiklerin yalnızlaştırıcı olabileceğini vurgulamıştır.

“Ben bunu insanlara benimle ilgili bir bilgi olarak verdim; siyah gömlek seviyorum der gibi açıkçası. Diğer türlü, insanlar neyi sevip sevmeyeceğinize dair kendilerinde söz hakkı buluyorlar. Altında ezilerek, suçmuş ya da kabul görmesi gereken bir şeymiş gibi söylememek lazım. Bu sebepten neredeyse hiç kötü tepki almadım.” (K31, 28, non-binary, lezbien)

“(…) Hayatımda çok sevdiğim bir insana hazır hissetmediğim için açılmazken bir yandan kendimden daha çok uzaklaştırıp kendisini sevmediğimi hissettirmişim. Açılmanın ya da açılmamanın deneyimi burada sanırım. Endişeler, korkular, şüpheler o kadar çok yalnızlaştırıyor ve içe dönük hale sokuyor ki, bu durumda en yakınlarımızı da bu girdabın kıyısına götürebiliyoruz. Açılmaya dair, hem kendimizi hem de karşımızdakini korumaya çalışma pratiklerinin bir yalnızlaştırma yarattığını düşünüyorum. Ve bu heteronormativitenin en çok istediği, şans eseri de başardığı bir şey.” (K02, 33, non-binary, panseksüel)

Henüz açılmamış ama açılmayı düşünen üç katılımcı, yakın arkadaşlarına, kendilerine değer veren kişilere ve ailelerine açılmak istediklerini belirtmişlerdir. Bu

katılımcılardan biri, arkadaşlarına ipuçları vererek veya tanışma/arkadaşlık uygulamalarında profil yaratarak süreci başlattığını, uygun zamanı beklediğini belirtmiştir.

“Öncelikle yakın bir-iki arkadaşşıma açılma ipuçlarını verdiğimi düşünüyorum. Sanal ortamda değil, aslında yüz yüze açılmak istiyorum fakat pandemi olduğundan bilemiyorum. Doğru zamanı bekliyorum aslında, öyle bir hissiyatta sanalda da açılabilirim. LGBTQİ+ kulübümün üyelerine açılma etkinliği olursa yakın bir zamanda orada onlara açılabilirim. Herkesin o etkinlikte deneyimlerini anlatıp açılması güçlendiriyor. Aslında [tanışma uygulamalarından] birinde profilim var ve orada beyanlarım açık ve orada tanıştığım bir iki kişi ile hala konuşuyoruz, onlara açıldığım söylenebilir.” (K62, 21, gender fluid, panseksüel)

Bir başka katılımcı ise ailesinin dindar ve homofobik olduğunu, onlara açılmak istediğini, ama nasıl açılacağı konusunda fikrinin olmadığını paylaşmıştır.

“Aileme açılmak istiyorum fakat nasıl yapacağım hakkında hiçbir fikrim yok. Dindar ve homofobik bir aileden geliyorum.” (K53, 18, trans kadın, biseksüel)

Olumlu Sonuçlanan Açılma Deneyimleri. Toplamda 21 katılımcıdan 18'i açıldıkları kişiler tarafından destekleyici tavırla karşılaştıklarını paylaşmışlardır. Kabul görmek, katılımcıların bahsettiği bir diğer alt temadır (5 katılımcı). Yedi katılımcı ise, olumlu sonuçlanan açılma deneyimlerinin etkilerinden bahsetmiştir.

Destek. Arkadaş desteği, en sıklıkla belirtilen alt tema olmuştur (12 katılımcı). Üç katılımcı, arkadaşlarının 'zaten biliyorduk', 'tahmin etmiştik', 'farkındaydık' şeklinde tepki verdiğini de paylaşmıştır.

“Bütün açıldığım arkadaşlarım bana saygı duyduklarını ve zaten LGBTİ+ bir birey olmamın arkadaşlığımızı etkilemesinin saçma olacağını dile getirdi.” (K08, 20 yaş, queer, gey)

Aile bireylerinin, özellikle kardeşlerin ve annenin, desteği de ön plana çıkan alt temalar arasındadır (8 katılımcı). Bazı katılımcılar için bu desteğin, daha kendileri LGBTİ+ kimliklerinin farkında değilken başladığını söylemek mümkündür. İki katılımcı

ise, her ne kadar annelerinden destek gördüklerini belirtseler de, annelerinin kimliklerini geçici bir 'evre' olarak gördüklerini ifade etmiştir.

"[Anneme açılmamın sonrasında] tamamiyle şaşkınlık hakimdi. Şiddet gösterme ya da bağırma gibi eylemler gerçekleşmedi. İki gün konuşmadık, sonrasında geldi ve dedi ki "Sen benim evladımsın, senden vazgeçecek değilim". Epey duygulanmışım." (K25, 24, cis kadın, lezbien)

"Kardeşim zaten biliyordu, küçüklükten beri ilgili zorbalık vs. olduğunda beni korurdu. Ben farkında değildim henüz kimliğimin." (K15, 20)

"Açıldığımdan beri beş sene geçmiş olmasına rağmen, annem hala bunun bir evre olduğunu düşünüyor. Ama kendisi çok destekleyici bir kadın bu konu dışında, o yüzden ikimiz de bu konuda konuşmuyoruz ve aramız iyi." (K41, 18, cis kadın, lezbien)

Toplamda dört katılımcı, açıldıkları herkesten olumlu tepkiler aldıklarını belirtmiştir. Kuzen ve akrabalar (2 katılımcı) ve öğretmenler (1 katılımcı), katılımcıların belirttiği diğer destekleyici kişiler arasındadır. Bir katılımcı ise, LGBTİ+'lardan destek görmediğini, ama başka azınlık gruplarından destek aldığını belirtmiştir.

Kabul Görmek. Bir katılımcı, arkadaşlarının kendisini olduğu gibi kabul ettiklerini ve bunun da olması gereken olduğunu belirtmiştir. Bir trans katılımcı, ailesinin, sağlığı ve geçireceği ameliyatlara yönelik korkularından kaynaklı çok tepki gösterdiğini, ama zamanla kabullenmeye başladıklarını paylaşmıştır. Bir başka katılımcı ise, baba tarafı tarafından kabul görmediğini, ama daha kentli bir yaşam tarzına sahip anne tarafının durumunu kabullendiğini paylaşmıştır.

"Ailemden başta çok tepki gördüm. Tepki görmenin sebebi, sağlığımla alakalı, bu ameliyatlar sonucu bana bir şey olacağını düşündükleri ve bundan korktukları için oldu; ama daha sonra kabullenmeye başladılar." (K45, 21, trans erkek, heteroseksüel)

"Baba tarafı aşırı gelenekçi ve dindar olduğu için kabullenemedi. Anne tarafı daha çok kentli ve farklı yaşam tarzlarını gördükleri için (bu benim yorumum) kabullendiler. Başta anne tarafımda da sorun yaşasam da onlar beni seçtiler, bu yüzden mutluyum." (K14, 25, non-binary, gey)

Etkiler. Katılımcılar, olumlu sonuçlanan açılma deneyimlerini ardından güçlendiklerini, özgüven kazandıklarını veya rahatlamış hissettiklerini paylaşmışlardır. İki katılımcı, olumsuz yaşantıları olmadığı için kendilerini çok şanslı hissettiğini ifade etmiştir.

“Olumsuz hiçbir şey yaşamadım, fakat bunu bir şans olarak değerlendiriyorum. Bu sebepten ölen/öldürülen insanlar olduğu müddetçe bu kolay bir şey olamayacak. Annemin kabullenme süreci hala biraz zor geçiyor ama bunu da aşabileceğimi düşünüyorum. Kardeşlerim her zaman arkamda olduklarını söylediler. Bu büyük bir özgüven sebebi.” (K63, 23, trans erkek, demiseksüel)

Bir katılımcı ise bazı ilişkilerinin zayıflarken bazılarının güçlendiğini, güçlenen ilişkilerinden birinin de yıllardır açılmadığı için mesafeli davrandığı kardeşi olduğunu belirtmiştir.

“Bazı açıldığım kişilerle iletişimim, samimiyetim zayıfladı ve görüşmedik; ama bazı açıldığım kişilerle tam tersine ilişkilerim daha da güçlendi. (...) Kız kardeşime açıldığımda hemen ağlamaya başlamıştı ve bana sarılmıştı. Bu kadar üzülmesine çok üzülüp, teselli ediyordum. Ağlamasının sebebi, bunca zaman ona soğuk, mesafeli davranmamın sebebinin bu olduğunu fark etmesiymiş. Uzun bir süre boyunca, onu sevmediğim için mesafeli davrandığımı düşünüyormuş.” (K02, 33, non-binary, panseksüel)

Olumlu sonuçlanmayan açılma deneyimleri. Toplamda 34 katılımcının yanıtlarından, dört alt temaya ulaşılmıştır. Bunlar arasında, karşılaşılan tepkiler (31 katılımcı), başa çıkma süreçleri (22 katılımcı) ve olumsuz durumla karşılaşmama (8 katılımcı) yer almıştır.

Tepkiler. Katılımcılar, sıklıkla homofobi, transfobi, küfür ve hakaret, dışlanma gibi yaşantılara maruz kaldıklarını belirtmişlerdir (17 katılımcı). Katılımcılardan biri, ailesinin kendisini üniversiteye göndermemekle tehdit ettiğini, onları ikna etmek için ‘normalleşeceğine’ dair yalan söylemek durumunda kaldığını paylaşmıştır. Bir diğer katılımcı ise, annesine açıldığında önce olumlu bir tepki aldığını, fakat annesinin internette okuduğu yanıltıcı kaynaklar nedeniyle tavrını değiştirdiğini belirtmiştir.

“Ailem beni üniversiteye göndermemekle tehdit edip beni vazgeçirmeye çalıştı; okula gitmek için yalan söyledim. Anormal bir durum olduğunu düşündükleri için ‘normal’e döneceğime söz vererek atlattım. Şu an üniversiteye gidiyorum ve meslek sahibi olana kadar tekrar açılmayı düşünmüyorum.” (K19, 19, cis kadın, lezbiyen)

“Anneme açıldım. İlk söylediğim gün beklediğimden daha iyi tepki verdi, beni kabul ettiğini, her durumda yine de oğlu olduğumu söyledi. Sonraki günler vaziyet biraz değişti. Eşcinselliği internetten araştırıp yanlış ve yanıltıcı kaynakları okumuş. Bana bunun bir hastalık olduğundan, daha erken söyleseydim belki tedavi olabileceğimden bahsetmeye başladı.” (K16, 28 yaş, cis erkek, gey)

Lisede açılan üç katılımcı ise, akran zorbalığına, hakaret ve ayrımcılığa maruz kaldıklarını paylaşmıştır. Lise arkadaşlarına açılan başka bir katılımcı ise, arkadaşlarının bunu özentilik olarak değerlendirdiğini söylemiştir. İnterseks bir katılımcı, çocukluğundan beri ucube muamelesi görüp dışlandığını ifade etmiştir. Biseksüel, cis kadın bir katılımcı ise, cis-heteroseksüel erkekler tarafından cinsel anlamda objeleştirildiğini belirtmiştir. Başka bir katılımcı, yakın arkadaşının annesinin, LGBTİ+ kimliğini öğrenmesinin ardından görüşmelerini engellemeye çalıştığını belirtmiştir.

“Lise arkadaş grubumla konuştum ve olumsuz dönütler aldım. Bunun LGBTİ+ arkadaşlarımla takılmam sonucu psikolojik bir olay veya özentili olabileceğini söylendi.” (K17, 24, cis kadın, biseksüel)

“Bir arkadaşımın annesi benim lezbiyen olduğumu öğrendikten sonra [arkadaşımın] benimle görüşmesini yasaklamıştı; ama arkadaşım LGBTİ+ destekleyicisi olduğu için hala görüşüyoruz; en yakın arkadaşlarımdan birisi hatta.” (K41, 18, cis kadın, lezbiyen)

Üç katılımcı ise, okulda veya iş hayatında maruz kaldıkları ayrımcılığa ve kimliklerini saklamak zorunda kalışlarına dair deneyimlerini paylaşmıştır.

“24 yaşında [uyum] sürecini bitirmekte olan trans bir erkeğim. 2016 yılında üniversiteyi bitirip tamamen iş hayatına atıldım. Aslında kendi mesleğim maliye/muhasebe. Ama uyum sürecine başlamadan önce, [başkalarının] “Kadın mı erkek mi belli değil!” düşüncelerinden dolayı kendi alanımda iş bulamadım. Kasiyerlik, pompacılık, garsonluk gibi işlerle uğraştım; yine de kurumsal yerleri tercih ettim. Ve şunu

söyleyebilirim ki eğer çalışmak zorundaysanız veya istiyorsanız, bazı şeyleri saklamak veya alttan almak zorundasınız. Yeri geldi çok kişi ve kişilerden sakladım. Hal ve tavırlarım, duygularım, giyinişim buna dahil! (...) Bazı şeylerden ödün vermek zorunda kaldım. Gönül isterdi açık açık bunları kabul eden bir işyerinde kendi mesleğimde çalışmak; ama mecburdum, kabullendim. Kimlik ismimle hitap edilmesine, “Saçın neden kısa?”, “Neden erkek gibisin?” demelerine sustum.” (K47, 24, trans erkek, demiseksüel)

Arkadaş grubunun kendinden uzaklaşması, iletişimi kesmesi sıklıkla bahsi geçen bir diğer tepkidir (8 katılımcı). Bu uzaklaşmanın sebebi çoğu zaman kendi homofobileri, kimi zaman ise başkalarının homofobisine maruz kalmaları olmuştur.

“Lisedeki çok yakın, kendilerini cis-heteroseksüel olarak gören arkadaşlarıma açıldığında olumsuz tepkiler almıştım ve benden hızlıca uzaklaşmışlardı.” (K08, 20, queer, gey)

“Eskiden yakın olduğum cis-heteroseksüel kadın arkadaşım vardı. Kendisi ana muhalafete yakın, kendince liberal ve eşitlikçi görüşe sahipti. Bundan dolayı bir gün aniden açıldım. Bir gariplik sezdim ve ilerleyen zamanlarda uzaklaştık. Sorgulayıp peşine düşmedim, anladım durumu ve ben de uzaklaştım.” (K65, 28, cis kadın, biseksüel)

“Yakın olduğum bir kız arkadaşım benden uzaklaşmıştı. Yurtta kalıyordu ve dalga geçiyorlarmış. [Yurttan] atılma korkusu vardı.” (K15, 20)

İki katılımcı ise, açılmalarının ardından bu konunun bir daha konuşulmadığını veya açıldıkları kişilerin kendilerini dinlemeye hevesli olmadıklarını belirtmişlerdir.

“Cinsel yönelimimi bilen arkadaşlarım özellikle bu konu hakkında konuşmaktan çekindiler. Belki birkaç şaka ve bazı LGBTİ+ konuları hakkında genel fikir alışverişi. Ama hepsi bu. (...) İlk duyduklarında tepkisiz kaldılar ve o gece büyük bir sessizlik içinde içmeye devam ettik. Sonrasında da üç maymunu oynadık sanki. Çünkü onlar da ne diyeceklerini bilemediler. Ama arkadaşlık ilişkilerimizin kimliklerden ziyade insani temelleri olduğunu bildiğimden, onlara karşı darılmadım.” (K27, 39, cis erkek, gey)

Başa Çıkma Süreçleri. Katılımcılar, açılmanın psikolojik açıdan ağır ve zor bir süreç olduğunu, yalnız, dışlanmış, tahammülsüz ve yıpranmış hissedebildiklerini belirtmişlerdir. Karşılaşılan olumsuz durumlarda nasıl reaksiyon alacaklarını ise kişilikleri ve bağlamsal koşullar şekillendirmiştir. Örneğin, altı katılımcı bilinçlenmenin ve bilinçlendirmenin süreci yönetmekte kendilerine yardımcı olduğunu paylaşmıştır.

“[Süreci] enerjimi daha çok öğrenmeye vererek yönettim. LGBTİ+ konusunda daha çok şey öğrendim ve bu beni güçlendirdi.” (K65, 28, cis kadın, biseksüel)

“Başlarda [süreci] pek yönetemedim. O zamanlar ben de neyin ne olduğundan habersizdim, çok fazla bilgim yoktu. Ben öğrendikçe aileme öğrettim, ailem de bu şekilde kabullenmeye başladı.” (K45, 21, trans erkek, heteroseksüel)

“[Süreci] çok iyi yönetemedim, konuşmaya başladıktan bir süre sonra ağlamaya başlıyordum. Annemin LGBTİ+ hakkında hiç bilgisi yoktu ve ben ona açıldıktan sonra internetteki yanlış kaynaklar nedeniyle yanlış fikirler edinmeye başladı. Başta ne yapacağımı bilemedim. Sonra youtube’den bunun bir hastalık olmadığına dair bir video bulup onu izlettim. Tamam, dedi; ama şu an aklında LGBTİ+’ya dair ne var emin değilim.” (K16, 28 yaş, cis erkek, gey)

İki katılımcının yanıtlarından profesyonel destek alt temasına ulaşılmıştır. Bu katılımcılardan biri, psikiyatristinin kendisine ve ailesine çok yardımcı olduğunu belirtmiştir. Diğeri ise, profesyonel destek ihtiyacı olabileceğini düşünüp LGBTİ+’lara danışmanlık sağlayan bir dernekle iletişime geçmiştir. Bununla birlikte, kendisine bu süreci yönetmesinde yardımcı olan, LGBTİ+ aile ve yakınlarına ait bir derneğin ürettiği bir belgesel olmuştur.

“Babamın eşcinsel dönüşüm terapisti arayacağından endişeliydim. SPoD ile görüştüm, ama sonrasında gerek kalmadı. Babam LİSTAG’ın ‘Benim Çocuğum’ belgeselini izlediğinde neyin ne olduğunu anladı.” (K69, 22, cis erkek, biseksüel)

İki katılımcı fobik tavırlarla karşılaşıldığında duymazdan geldiklerini veya umursamadıklarını ifade ederken, üç katılımcı ise kendilerini savunduklarını ve failleri susturduklarını belirtmişlerdir.

“İnsan kendisini savunduğunda ultra fobik biri bile olsa bu tavrı takınmaktan vazgeçiyor.” (K14, 25, non-binary, gey)

Üç katılımcı, kendilerini kabul eden insanlarla iletişimde kaldıklarını veya kabul edecek insanlarla arkadaşlık kurduklarını paylaşmışlardır. Lisede akran zorbalığı yaşayan bir katılımcı, süreci liseli diğer LGBTİ+’larla dayanışarak yürüttüğünü paylaşmıştır.

“Lise dönemimdeki karşılaştığım olumsuz durumla baş etmem, kendime yeni ve kabul göreceğim arkadaşlar edinmemle oldu. İyi ki de oldu, çünkü bu arkadaşlıklarım beni hep mutlu etmiştir.” (K08, 20, queer, gey)

“Lisede açıldığımda, okuduğum lisede benim dışımda da LGBTİ+ arkadaşlarım olduğu için onlarla dayanışma içerisindeydim. Süreci kontrol altına almam zor olmadı.” (K38, 22, agender, poliseksüel)

Ailenin olumsuz tepkisiyle karşılaştığında yalan söylemek, ‘normalleşme’ sözü vermek, kimliğini inkar etmek, akışına bırakmak, bir daha konusunu açmamak, hatta odadan çıkmamak ve aileyle konuşmamak bazı katılımcıların süreci yönetmek için kullandıkları diğer yöntemlerdendir.

Olumsuz Durumla Karşılaşmama. Sekiz katılımcı, açılma süreci sırasında olumsuz bir durumla veya tutumla karşılaşmadıklarını ifade etmişlerdir. Bu katılımcılardan biri, aksine, öncesinde açılmamış olduğu için patronunun kendisine kırılmış olduğunu paylaşmıştır.

“Olumsuz bir tutum olmadı, hatta patronuma söylemediğim için kırılmıştı. Böyle de acayip şeyler oluyor Türkiye’de; bir taraftan inanılmaz bağınazken bir taraftan ‘medeni’ diye nitelendirilen pek çok ülkedeki insanlardan çok daha açık fikirli olabiliyorlar. Tuhaf bir halk gerçekten.” (K51, 34, gender-fluid, panseksüel)

Açılmama Sebepleri. Hiç açılmadığını, açılmayı da düşünmediğini belirten beş katılımcı ise dışlanma, hayatlarının mahvolması, aile ve çevre kültürünün müsaade etmeyeceği gibi sebepler paylaşmışlardır.

“Söylemeden daha hep dışlandım, görünür olduğum için. İstemiyorum açılmak.” (K39, 46, trans erkek, lezbiyen)

“Açılıp hayatımı mahvetmek istemiyorum.” (K20, 44, cis kadın, lezbiyen)

“Ailemin yaşayıp büyümüş oldukları yer itibarıyla hissettiklerimi anlayabilip kabullenmeleri mümkün görünmediği için, ailemin tepkisinden ve ailemden ayrı kalıp ters düşmekten korkuyorum. Kendi maddi gücümü toparlayıp kendime hayat kurup kimliğimi tam açıklamam da hayatımı yaşama isteğim var.” (K44, 29, trans erkek, lezbiyen)

TARTIŞMA

Bu çalışma, Bursa'da faaliyet yürüten Özgür Renkler Derneği tarafından, Bursa'da yaşayan veya yaşamış olan LGBTİ+'ların kimliklerinden dolayı maruz kaldıkları ayrımcılık yaşantılarını tespit etmek ve bu yaşantıların psikolojik semptomlar, ruhsal iyi oluş ve psikolojik dayanıklılıkla olan ilişkisini incelemek amacıyla yürütülmüştür. Çalışma ayrıca, yereldeki LGBTİ+'ların kimliklerine özgü yaşam pratiklerine (örn., sosyalleşme, özbakım, açılma) yönelik bilgi sağlamayı hedeflemiştir. Raporun bu bölümünde, anket çalışmasından elde edilen bulgular yorumlanacak, çalışmanın güçlü ve zayıf yönleri tartışılacak, LGBTİ+'ların ihtiyaçlarının karşılanması, olası psikososyal destek ve iyileştirme stratejileri ve uygun politikaların üretilmesi için önerilerde bulunulacaktır.

Bursa'da Yaşam

Katılımcıların çoğu Nilüfer ilçesinde yaşadığını veya yaşamış olduğunu belirtmiştir. Bu sonuç, şartırtıcı olmayan bir biçimde Nilüfer'in diğer ilçe belediyelerine nazaran LGBTİ+'lar için daha yaşanabilir bir zemin oluşturduğuna işaret etmektedir. Nilüfer'in sosyo-kültürel (örn., gelişmiş kentlilik, göreceli yüksek eğitim seviyesi, öğrenci ve genç nüfus oranının fazlalığı vb.) ve siyasal-politik (örn., yerel yönetiminin sosyal belediyeçilik anlayışını benimsemesi, kentte hak temelli sivil toplum örgütlerinin fazlalığı vb.) yapısının da bu sonuç üzerinde etkili olabileceği göz önünde bulundurulmalıdır.

Nilüfer ilçesi, aynı zamanda, LGBTİ+'ların sosyalleşmek için sıklıkla tercih ettikleri yerler arasında yer almıştır. Birçok katılımcı Nilüfer'de daha rahat ve güvende hissettiklerini vurgulamıştır. Bulgular ayrıca LGBTİ+'ların kafe, park, öğrenci ağırlıklı yerler ve kültür-sanat mekanlarında sosyalleştiğini göstermektedir. Bahsi geçen yerler kent yaşamının olduğu kalabalık yerlerdir. Katılımcıların yanıtlarında öne çıkan temalardan bir diğeri, LGBTİ+'lar için kapsayıcı mekanların artırılması gerektiği olmuştur. Güvende hissedilen, 'doğru kişi'lerle tanışılıp sosyalleşilebilecek alanların olmaması, birçok katılımcının sosyal hayatının ve çevresinin kısıtlanmasına sebep olmuştur. COVID-19 pandemisinin de katılımcıların sosyalleşmesinin önünde engel teşkil ettiği bu hususta dile getirilmelidir. Bursa özelinde olmasa da, pandeminin

LGBTİ+'ları nasıl etkilediği ilgili raporlardan izlenebilir (Genç LGBTİ+ Derneği, 2020; SPoD, 2020).

Bu çalışmada bilgi edinmek istenen bir diğer konu, Bursa'da yaşayan veya yaşamış olan LGBTİ+'ların derneklerle, özellikle de Özgür Renkler Derneği'yle, ilişkilenebilirliği olmuştur. Bu konuya yönelik bilgi sağlayan katılımcıların %35,4'ü Bursa'daki LGBTİ+ derneklerinden haberdar olmadığını, %29,1'i ise haberdar olduklarını ama etkileşime geçmediklerini belirtmiştir. Bursa'nın coğrafi büyüklüğü göz önünde bulundurulduğunda, Özgür Renkler Derneği'nin tanıtım faaliyetlerinin Bursa'da yaşayan LGBTİ+'lara ulaşma konusunda yetersiz kaldığı düşünülebilir. Yereldeki LGBTİ+'lara ulaşma ve daha özenli iletişim kurma, Özgür Renkler Derneği'nin ileriki dönemde yoğunlaşması ve kendisini geliştirmesi gereken alanlardandır. Katılımcılar, bir LGBTİ+ derneğinden yoğunluklu olarak sosyalleşme etkinlikleri, psikolojik destek, hukuki destek, hak savunuculuğu, seminer, panel, atölye çalışmaları ve akran danışmanlığı gibi faaliyetler beklediklerini belirtmişlerdir. Sosyalleşme etkinliklerine yönelik yoğun ilgi (%76), pandeminin yarattığı yalnızlık ve izolasyon etkisiyle açıklanabilir. Bununla birlikte, katılımcıların LGBTİ+'larla ve dostlarıyla sosyalleşmeyi tercih ettiklerini ve sosyallaşabilecekleri güvenli alanların çok kısıtlı olduğunu vurguladıkları göz önünde bulundurulduğunda, Özgür Renkler Derneği'nin Bursa'da yaşayan LGBTİ+'ların sosyalleşebilmesi için imkanlar yaratmasının önemi açığa çıkmaktadır. Ayrıca benzer oranlarda psikolojik ve hukuki destek beklentisi de hem Özgür Renkler Derneği'nin hem de yereldeki diğer sivil toplum kuruluşlarının LGBTİ+'lara dönük güçlendirici, koruyucu, önleyici hizmetler sunmasının elzem olduğunu söylemektedir.

Ayrımcılık Yaşantıları

Çalışmanın bulguları, Bursa'da yaşayan veya yaşamış olan LGBTİ+'ların sıklıkla ayrımcılığa maruz kaldığını açığa çıkartırken, barınma, eğitim, çalışma veya sağlık gibi temel insan haklarına erişiminin de sistematik bir biçimde engellendiğini ortaya koymaktadır. Hayatın her alanında yaşanan bu ayrımcılık, LGBTİ+'ların hayata tam katılımlarının da önüne engeller koymaktadır. Bu sonuçlar Bursa'da LGBTİ+'lara dönük ayrımcılığın yaşamın hemen hemen her alanında gerçekleştiğini de göstermektedir. LGBTİ+'ların Nilüfer'de yoğunluklu olarak ikamet etmesi ise bu duruma doğrudan bir çözüm oluşturmamaktadır.

Bursa'da ayrımcılığın yoğun olarak yaşandığı alanlar arasında okullar yer almaktadır. Hem niceliksel hem de niteliksel bulgular, katılımcıların eğitim hayatları boyunca karşılaştıkları ayrımcılığın altını çizmiştir. Liselerde yaşanan akran zorbalığı ve sistematik ayrımcılık, görünür ve/veya açık kimlikli katılımcıların zor dönemler yaşamasına sebep olmuştur. Bu bulgular, okullarda hem öğrencilere hem de öğretmenlere ve okul yönetimine yönelik düzenlenecek insan hakları temelli, önyargıları yıkmaya yönelik eğitimlerin gerekliliğini göstermektedir. Akran zorbalığını ve okul çalışanlarının ayrımcı davranışlarını önleyecek politikaların hayata geçirilmesi ve uygulanması da elzemdir.

Eğitim hayatında olduğu gibi, katılımcılar iş hayatında da LGBTİ+ kimliklerinden dolayı ayrımcılığa uğradıklarını ifade etmiştir. Katılımcıların yarısından fazlasının işyerinde en az bir kez ayrımcılığa maruz kalmasını çalışma hakkının ihlali olarak tanımlamak mümkündür. Mevcut yasaların çalışan LGBTİ+'ları ayrımcılığa karşı korumadığı ve kişilerin iş güvenliği olmadan çalışma hayatlarını sürdürdükleri düşünüldüğünde, bu alanda yapılacak yasal düzenlemelere hızla ihtiyaç olduğu göz önünde bulundurulmalıdır.

Katılımcıların yarısından fazlası sağlık kurumlarında ayrımcılığa maruz kaldığını belirtmiştir. Bu bulgu, niteliksel veriyle de desteklenmiştir. Nitekim katılımcıların çoğu sağlık hizmeti alırken LGBTİ+ kimliklerinden dolayı önyargı, fobi ve kötü muameleyle karşılaştıklarını ifade etmiştir. Bu nedenle, her dört katılımcıdan üçü sağlık hizmeti alırken LGBTİ+ kimliğini paylaşmaktan kaçınmaktadır. Kimlik paylaşmanın gerektiği durumlarda ise katılımcılar stres veya tedirginlik yaşadıklarını belirtmiştir. Dahası, katılımcıların çoğu sağlık hizmetlerini LGBTİ+'lar için yeterli ve kapsayıcı bulmamaktadır. Kişilerin sağlık hakkına erişiminin engellenmesi ciddi bir insan hakkı ihlalidir. Bu hususta Sağlık Bakanlığı'na ve yereldeki otoritelere büyük sorumluluklar düşmektedir. Katılımcıların uyum süreci deneyiminde yaşadığı zorluklar ve anonim HIV test merkezlerinin duyurusunun yeteri kadar yapılmadığını belirtmesi de bu sorumluluğu tekrar hatırlatır niteliktedir. Nitekim uyum süreci bir insan hakkıdır ve bu hakkın kişilere tesis edilmesi devletlerin yükümlülüğüdür. Ayrıca HIV'le yaşayanların tanı alıp uygun tedaviye başlayabilmesi için, mevcut HIVfobi göz önüne alındığında, anonim test merkezlerinin varlığı kolaylık sağlamaktadır.

Bu çalışma, katılımcıların hukuk alanında veya belediyeden hizmet alırken de ayrımcılığa maruz kalabildiğini göstermektedir. Bir diğer deyişle, LGBTİ+'ların adalete erişim hakkı ve eşit yurttaşlık hakkı engellenmiştir. Bulgular, medya ve basındaki nefret söyleminin yoğunluğunu da ortaya koymaktadır. Medya ve basının toplumsal tutum ve önyargılardaki rolü (Göregenli, 2009) düşünüldüğünde, ayrımcılığın TV ekranlarında veya gazete sayfalarında kalmadığı, toplumsal yapıyı şekillendirdiği ve LGBTİ+'ların sosyal yaşam pratiklerini derinden etkilediği göz önünde bulundurulmalıdır. Medya ve basında nefret söylemine karşı yasal mekanizmalar oluşturulmalı veya var olan ama atıl kalan ya da kullanılmayan mekanizmalar acilen iyileştirilmelidir. Sosyal medyada veya arkadaşlık/tanışma sitelerinde yaşanan ayrımcılığa dair bulgular ise, internet yasalarının LGBTİ+'ların aleyhine işlediğine, LGBTİ+'ları sosyal medyada veya uygulamalarda ayrımcılıktan koruyacak yasaların olmadığına da bir gösterge oluşturmaktadır.

LGBTİ+'lara yönelik genel ayrımcılık algıları incelendiğinde, katılımcıların evde, işte, okulda veya sokakta ayrımcılıkla karşılaşmamış bir LGBTİ+ olduğunu düşünmediklerini görmekteyiz. Türkiye'deki LGBTİ+'ların çok yoğun şekilde ayrımcılığa maruz kaldığını düşünürken, katılımcıların kendi kimliklerini açıklamaktan kaçınmaları, açıklarlarsa ayrımcılığa uğrayacaklarını düşünmeleri de mümkündür. Nitekim bir katılımcı, açılmayı hiç düşünmediğini, çünkü *"açılıp da hayatını mahvetmek istemediğini"* belirtmiştir. Görünen o ki LGBTİ+'lar kimi zaman, görece daha konforlu ve güvenli bir alan edinebilmek için, açılmamayı bir strateji olarak benimseyebilmektedir. Potansiyel ayrımcılık olarak da adlandırılabileceğimiz bu durumda, LGBTİ+'lar ayrımcılığa uğrama riski nedeniyle açılmamaktadır ve hayata tam katılımları engellenmektedir.

Açıldığını belirten katılımcılar arasında, açılmaya dair yöntem geliştirenler olduğu gibi sürecin kendiliğinden veya aniden geliştiğini belirten katılımcılar da mevcuttur. Açılma sürecinin kimi zaman 'yıpratıcı' olduğu, açılan katılımcıların yoğun homofobi, transfobi, küfür ve hakaret ve dışlanmaya maruz kalabildikleri dikkat çeken bulgulardandır. Ayrıca açılmaya dair 'zorundalık' hissi ve açılma sürecinin katılımcıların rızalarının dışında gerçekleşmiş olması da bulgular arasında yer almıştır. Bazı açılma deneyimleri ise olumlu sonuçlanmış, katılımcılar gördükleri desteğin güçlendirici olduğunu ifade etmiştir. Tüm bu bilgiler ışığında, açılma sürecine yardımcı

olacak LGBTİ+ kapsayıcı eğitici, öğretici yayınların ve materyallerin önemi ve bunların herkes için erişilebilir olmasının gerekliliği açığa çıkmaktadır. Ayrıca açılma sürecine dair ilham verici, yol gösterici deneyim kaynaklarının hazırlanması, bu konuda hazırlıksız hisseden veya yöntem belirlememiş olan LGBTİ+'lar için yararlı olabilir. Güçlendirici mekanizmalar da (örn., psiko-sosyal danışmanlık hizmetleri, koruyucu hizmetler, aile gruplarının varlığı vb.) LGBTİ+'ların açılma süreçlerine olumlu etkiye bulunma potansiyeline sahiptir. Çalışmanın bulguları, Bursa'da yaşayan LGBTİ+'ların bu tip içerik ve hizmetlere olan ihtiyacının altını çizmektedir.

Ayrımcılık Algısı ve Ruh Sağlığı

Literatürle tutarlı şekilde (Başar & Öz, 2016; Brian ve ark., 2010; Collier ve ark., 2012; Diaz ve ark., 2001), bulgular LGBTİ+'ların ayrımcılık algılarının arttıkça, ruhsal iyi oluşlarının azaldığını, psikolojik semptomlarının (anksiyete, depresyon, olumsuz benlik) ise arttığını göstermiştir. Bir diğer deyişle bulgular, ayrımcılığın LGBTİ+'ların ruh sağlığı üzerinde olumsuz bir rol oynadığına işaret etmiştir. Dahası, bireye yönelik ayrımcılık algısının, gruba yönelik ayrımcılık algısına kıyasla daha güçlü bir faktör olduğu gözlemlenmiştir. Gruba yönelik ayrımcılık algısı, tek başına ele alındığında, katılımcıların ruhsal iyi oluşları ve psikolojik semptomları ile anlamlı düzeyde ilişkiliyken, bireye yönelik ayrımcılık algısı da analizlere dahil edildiğinde, ilk etapta gözlemlenen anlamlı ilişkiler kaybolmuştur. Bir diğer deyişle, kişisel ayrımcılık yaşantıları işin içine dahil edildiğinde, Türkiye'deki LGBTİ+'ların yaşadığı ayrımcılığa dair algının ruhsal iyi oluş ve psikolojik semptomlar üzerindeki rolü geri planda kalmıştır.

Bu çalışmada, ayrıca, psikolojik dayanıklılığın rolü incelenmiştir. Psikolojik dayanıklılık, bireylerin maruz kaldıkları olumsuz yaşantıların ve zorlukların üstesinden gelme kapasitesi veya süreci olarak tanımlanabilir (Masten, 2014). İstatistiksel analizler kullanılarak, psikolojik dayanıklılıkla ilişkili faktörlerin (bireysel kaynaklar ve ilişkisel kaynaklar), (bireye yönelik ve gruba yönelik) ayrımcılık ve ruh sağlığı (ruhsal iyi oluş, anksiyete, depresyon, olumsuz benlik) arasındaki ilişkiyi nasıl etkilediği incelenmiştir. Bulgular, psikolojik dayanıklılıkla ilişkili bireysel kaynakların, bireye yönelik ayrımcılık algısı ile ruhsal iyi oluş ve olumsuz benlik değişkenleri arasındaki ilişkinin boyutunu anlamlı düzeyde değiştirdiğini göstermiştir. Şöyle ki, bireysel kaynaklar analizlere dahil edildiğinde, bireye yönelik ayrımcılığın ruhsal iyi oluş ve

olumsuz benlikle olan ilişkisi yok olmuştur. Anksiyete ve depresyon için de benzer trendler gözlemlenmiş, bireysel kaynakların kendisi anlamlı düzeye ulaşmasa da bireye yönelik ayrımcılık yaşantılarının anksiyete ve depresyonla olan ilişkisinin gücünü azaltmıştır.

Psikolojik dayanıklılıkla ilişkili ilişkisel kaynaklar ise, tek başına analiz edildiğinde ruhsal iyi oluş ve psikolojik semptomlarla anlamlı düzeyde ilişkilense de, bireysel kaynaklar analizlere dahil edildiğinde etkisini kaybetmiştir. Bu durum, bireysel kaynakların, ilişkisel kaynaklara kıyasla daha güçlü bir faktör olması olarak değerlendirilebilir. Bununla birlikte, ilişkisel kaynakların ruhsal iyi oluş ve psikolojik semptomlar üzerinde anlamlı bir rol oynamaması, literatürle ve bu çalışmanın nitel bulgularıyla çelişmektedir. Literatürdeki çalışmalar, sosyal desteğin LGBTİ+'ların stresle başa çıkmalarında koruyucu bir rol oynadığını göstermektedir (Atalay, 2019; Başar & Öz, 2016). Benzer şekilde, bu çalışmada da katılımcılar zorlu günler ve dönemlerde sosyal çevreleriyle iletişime geçmenin kendilerini iyi hissettirdiğini, ailelerinin, arkadaşlarının, sevgili, partner veya eşlerinin ve sevdikleri insanların kendilerine güç verdiklerini belirtmişlerdir. İlişkisel kaynakların, bireysel veya gruba yönelik ayrımcılığa karşı koruyucu veya telafi edici bir rol oynamaması, bu çalışmada ölçülen kaynakların hem sosyal çevreyi hem de toplumsal ve kültürel özellikleri kapsamıyla açıklanabilir. Oysa ayrımcılık yaşantılarının detaylarına bakıldığında, katılımcıların çoğunlukla toplumda kabul görmedikleri ve/veya toplumun kendilerine karşı olduğunu hissettikleri görülmektedir. Bu durum, ilişkisel kaynakların etkisini baskılamış ve zayıflatmış olabilir. Alternatif olarak, bu bulgular, ayrımcılık yaşantıları söz konusu olduğunda bireysel kaynakların ilişkisel kaynaklara kıyasla daha 'kullanışlı' veya 'yardımcı' olduğuna işaret ediyor olabilir.

Bu çalışma, genel olarak, LGBTİ+'larda psikolojik dayanıklılığı arttırmaya yönelik güçlendirici çalışmaların önemini ve gerekliliğini göstermiştir. Hem nicel hem nitel bulgular birlikte ele alındığında, bireysel özellikler ve kaynakların (örn., kendini rahatlatma ve sakinleştirme stratejileri, geleceğe yönelik hedefler ve hayaller, ilgi alanları ve yetenekleriyle ilgilenme ve bunları geliştirme, motivasyon ve azim, vb.), gündelik hayatta maruz kalınabilecek zorluklara ve ayrımcılığa rağmen kişilerin ruhsal iyi oluşlarını arttırdığını ve psikolojik semptomları hafiflettiğini göstermiştir. Bu bulgular göz önünde bulundurulduğunda, LGBTİ+'lar için planlanacak olası psiko-sosyal

destek ve iyileştirme çalışmalarının bu ve benzer faktörlere odaklanması gerekeceğini önermek mümkündür. Sosyal çevrenin varlığı ve desteği, katılımcıların sıklıkla dile getirdiği bir diğer güçlendirici faktördür. Bu bulgu, Bursa'da yaşayan LGBTİ+'lar özelinde ayrıca bir önem taşımaktadır. Çünkü, azımsanmayacak miktarda katılımcı sosyal çevrelerinin çok kısıtlı veya yok olduğundan; Bursa'da kendilerini güvende ve rahat hissettikleri, sosyalleşebilecekleri olanakların olmamasından; aile ve/veya arkadaşlarına açıldıklarında karşılaştıkları fobiden ve dışlanmadan bahsetmişlerdir. Dolayısıyla, Bursa'da yaşayan LGBTİ+'ları güçlendirmek ve psikolojik olarak dayanıklılaştırmak için izlenebilecek stratejiler arasında, bireylerin sosyalleşebileceği ve arkadaşlıklar geliştirebileceği alan ve olanakların yaratılması ve bir dayanışma ortamının örgütlenmesi yer almalıdır. Fakat bu stratejilerin ve iyileştirme çabalarının, sorunun kendisini çözmediğini vurgulamak gerekmektedir. Uzun vadede, toplumdaki ve sistemdeki önyargıları ve ayrımcılığı engelleyecek politikaların üretilmesi, LGBTİ+'ların ruh sağlığı için elzemdir.

Çalışmanın Güçlü Yönleri ve Sınırlılıkları

Bu çalışma ve sunduğu bulgular değerlendirilirken, çalışmanın güçlü yönleri ve sınırlılıkları göz önünde bulundurulmalıdır. Çalışmanın en güçlü yanlarından biri, birlikte üretim (co-production) yaklaşımının benimsenmesidir. Aynı zamanda LGBTİ+ aktivisti olan Özgür Renkler Derneği üye ve gönüllüleri, yine aynı derneğin üyesi olan bir akademisyenle birlikte bu çalışmayı desenlemiş, yürütmüş ve raporlamıştır. Birlikte üretim, farklı perspektiflere ve deneyimlere sahip araştırmacıların eşitlikçi ve demokratik şekilde araştırmaya katkıda bulunmasına zemin hazırlamıştır.

Araştırmanın bir diğer güçlü özelliği, nicel ve nitel tekniklerin bir arada kullanıldığı karma yöntemden yararlanmasıdır. Karma yöntem, her iki tekniğin güçlü taraflarını ön plana çıkarması, zayıf yönlerini ise telafi etmesi, olgulara yönelik daha bütüncül bir anlayış sağlaması ve daha zengin, ayrıntılı ve kapsamlı açıklamalar getirmesi bakımından avantajlı görülmektedir (Johnson & Onwuegbuzie, 2004).

Literatür incelendiğinde, LGBTİ+'ların sosyal yaşamlarında karşı karşıya kaldıkları ayrımcılık durumlarını ölçmeye yönelik kapsamlı ölçeklerin geliştirilmemiş olduğu görülmektedir. Bu çalışmada kullanılan ölçek ise LGBTİ+ araştırmacılar tarafından dikkatle uyarlanmış, ayrımcılığın sosyal hayatın birçok boyutunda (örn., ev,

iş, okul, sokak, kamusal alanlar, hizmet alımı, hukuk, sosyal medya vb.) incelenmesi mümkün olmuştur. Dahası, açık uçlu sorularla LGBTİ+'ların sosyalleşme, sağlık hizmeti alma ve açılma gibi alanlarda yaşadıkları ayrımcılığa dair bilgi toplanmıştır. Hem nicel, hem nitel tekniklerle elde edilmiş bu veriler, katılımcıların yaşantıladıkları ayrımcılığa yönelik kapsamlı ve detaylı bir profil sunmuştur.

Çalışma örnekleminin cinsiyet kimliği ve cinsel yönelim dağılımı bakımından temsil edici bir özellikte olduğu söylenebilir. Örneklem büyüklüğünün ise nitel veriler için yeterli ve kapsayıcı iken nicel verilerin analizinde sınırlılık oluşturduğu gözlemlenmiştir. Örneklem küçük olduğu için değişkenler arasındaki ilişkileri yapısal eşitlik modellemesiyle incelemek mümkün olmamıştır. Regresyon analizinde gözlemlenen bazı trendlerin anlamlı düzeye ulaşmamış olması da, yine örneklemin küçük olmasıyla, dolayısıyla istatistiksel analizin gücünü sınırlamasıyla açıklanabilir. Örneklemin küçük olmasının sebepleri arasında, potansiyel katılımcıların kimliklerinin ifşa olmasından, dolayısıyla çalışmaya katılmaktan çekinmesi olabilir. Bir diğer sebep ise, araştırmanın sadece Bursa'da yaşayan veya yaşamış olan katılımcılara yönelik olması olabilir. Bu, beraberinde temsiliyet sınırı da getirmektedir. Elde edilen bulgular, Bursa'lı LGBTİ+'ların yaşantı ve psikolojik özelliklerini temsil etmektedir. Bu perspektiften değerlendirildiğinde, ileriki çalışmalarda Türkiye genelinde daha büyük bir örnekleme ulaşmak literatüre önemli katkılarda bulunacaktır.

Bir diğer göz önünde bulundurulması gereken nokta, çalışmanın çevrimiçi ortamda ve internet/sosyal medya duyurusuyla gerçekleştirilmiş olmasıdır. Çevrimiçi kaynaklar, araştırmanın yürütüldüğü dönemde etkisini gösteren COVID-19 pandemisinin katılımcı veya araştırmacıların sağlığına yönelik bir risk oluşturmasını engellemek amacıyla kullanılmıştır. Bununla birlikte çevrimiçi anketin, mevcut koşullar dahilinde en uygun (veya tek uygun) yöntem olsa da, internet erişimi veya sosyal medya hesabı olmayan potansiyel katılımcılara ulaşmakta başarısız kaldığı söylenebilir. Dahası, çevrimiçi anket kullanımı sırasında oluşan teknik sıkıntılardan dolayı (örn., internet bağlantısının kesilmesi) bazı katılımcıların verisinin kaybolduğu öğrenilmiştir. Tüm bunlar göz önünde bulundurulduğunda, çevrimiçi anket yönteminin hem avantajları hem dezavantajları olduğu görülmektedir. İleriki çalışmalar planlanırken, bu hususlar göz önünde bulundurulmalıdır.

Bu kesitsel bir çalışmadır, yani katılımcılardan bir kez bilgi toplanmıştır. Bu nedenle çalışma betimleyici niteliktedir ve değişkenler arasındaki ilişkileri raporlamaktadır, fakat sebep-sonuç ilişkisine yönelik bilgi sağlamamaktadır. İleriki çalışmalarda boylamsal yöntemlerin kullanılması, değişkenler arasındaki neden-sonuç ilişkilerine dair daha kesin bilgi sağlayacaktır.

Sonuç

Toplumsal adaletin ve eşitliğin olmadığı veya gözetilmediği durumlarda, bireylerin psikolojik iyi oluşları ve ruh sağlıkları zarar görür (örn., Calma, 2009). Ayrımcılık, bireylerin hayata katılımlarını kitlemekte ve fiziksel, sosyal ve duygusal olarak onulmaz yaralar açabilmektedir. Tüm bunlar göz önünde bulundurulduğunda, bu çalışmanın bulguları, yerelde güçlendirici, koruyucu ve önleyici hizmet mekanizmalarının (örn., erişilebilir psiko-sosyal ve hukuki destek mekanizmaları) hayata geçirilmesinin ve yaygınlaştırılmasının elzem olduğu sonucunu ortaya koymaktadır.

Bu çalışma, yerelde yürütülecek strateji ve çalışmaların planlanması, aynı zamanda LGBTİ+'ların yaşantılarına ve ihtiyaçlarına yönelik politikaların üretilmesi için bir kaynak görevi üstlenmektedir. LGBTİ+'lara dönük ayrımcılık ve şiddet yaşantılarına karşın etkili ve etkin çözümler merkezden yerele doğru gidildikçe daha da azalmakta ve neredeyse yok olmaktadır. Bu sebeple yerelde LGBTİ+'ların eşit haklardan faydalanması için savunuculuk çalışmaları yerel yönetimler, sivil toplum kuruluşları ve insan hakları odaklı çalışmalar yürüten kurumlar tarafından acilen hayata geçirilmeli ve takip edilmelidir.

Bu çalışma bir taraftan da yerelde LGBTİ+ odaklı çalışmalar yürüten Özgür Renkler Derneği için stratejik hedef ve planlar belirleme noktasında kaynak görevi görecektir. Yereldeki LGBTİ+'ların sorunlarının dile getirilmesi, kampanya çalışmalarının yürütülmesi güçlü bir değişim-dönüşüm sürecinin de başlangıcı olacaktır.

KAYNAKÇA

- Akbaş, G. (2010). *Social identity and intergroup relations: The case of Alevis and Sunnis in Amasya*. [Yayınlanmamış doktora tezi]. ODTÜ.
- Atalay, N. (2019). *LGBT bireylerde kendini toplarlama gücü, cesaret, algılanan stres ve sosyal destek*. [Yayınlanmamış doktora tezi]. Gazi Üniversitesi.
- Arslan, G. (2015). Yetişkin Psikolojik Sağlamlık Ölçeği'nin (YPSÖ) psikometrik özellikleri: Düşük sosyoekonomik örnekte geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Ege Eğitim Dergisi*, 16(2), 344-357. doi: 10.12984/eed.45159
- Banks, S., Hart, A., Pahl, K., & Ward, P. (2018). *Co-producing research: A community development approach*. Policy Press.
- Başar, K., & Öz, G. (2016). Cinsiyetinden hoşnutsuzluğu olan bireylerde psikolojik dayanıklılık: Algılanan sosyal destek ve ayrımcılık ile ilişkisi. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 27(4), 225-234. doi: 10.5080/u17071
- Baysu, G. (2007). *The effects of intergroup perceptions and in group identifications on the political participation of the second-generation Turkish migrants in The Netherlands*. [Yayınlanmamış doktora tezi]. ODTÜ.
- Beyaz, Z., & Öztürk E. (2018). Türkiye'de emek piyasasında cinsel yönelim temelli ayrımcılık. *Social Mentality and Researcher Thinkers Journal*, 4(9), 148-157.
- Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77-101. doi: 10.1191/1478088706qp063oa
- Brian, S. M., Robert, G., Erin, M. E. (2010). Mental health disorders, psychological distress, and suicidality in a diverse sample of lesbian, gay, bisexual, and transgender youths. *American Journal of Public Health*, 100(12), 2426-2432. doi: 10.2105/AJPH.2009.178319
- Calma, T. (2009). A human rights based approach to social and emotional wellbeing. *Australasian Psychiatry*, 1, S15-S19. doi: 10.1080/10398560902948613

- Collier, K. L., Bos, H., & Sandfort, G. M. (2012). Intergroup contact, attitudes toward homosexuality, and the role of acceptance of gender non-conformity in young adolescents. *Journal of Adolescence*, 35, 899-907. doi: 10.1016/j.adolescence.2011.12.010
- Derogatis, L. R. (1992). *The Brief Symptom Inventory (BSI): Administating, scoring and procedure manual-II*. Clinical Psychometric Research Inc.
- Diaz, R. M., Ayala, G., Bein, E., Henne, J., & Marin, B. V. (2001). The impact of homo- phobia, poverty, and racism on the mental health of gay and bisexual Latino men: Findings from 3 US cities. *American Journal of Public Health*, 91, 927-932. doi: 10.2105/AJPH.91.6.927
- Drescher, J. (2015). Out of DSM: Depathologizing homosexuality. *Behaviorial Sciences*, 5(4), 565-575. doi: 10.3390/bs5040565
- Genç LGBTİ+. (2020). COVID-19 salgınında LGBTİ+ topluluğunun durumu. <https://genclgbti.files.wordpress.com/2020/09/covid-19-salgininda-lgbti-toplulugunun-durumu.pdf>
- Güzel, Ö. (2017). *Lezbiyen, gey, biseksüel ve transseksüellerin sosyal dışlanma deneyimleri*. [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Başkent Üniversitesi.
- Göregenli, M. (2009). Ayrımcılığın Şiddeti: Nefret Suçları. Kaos GL Derneği, *Anti-homofobi kitabı* içinde (s. 49-54). Ayrıntı Basımevi. <https://kaosgldernegi.org/images/library/2009antihomofobi-kitap.pdf>
- Göregenli, M. (2012). Önyargıyı ve ayrımcılığı azaltmak. K. Çayır & M. Ayan Ceyhan (Derleyenler), *Ayrımcılık: Çok boyutlu yaklaşımlar* içinde (s. 247-254). İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- ILGA Europe. (2020). *Rainbow Europe 2020*. https://www.ilga-europe.org/rainboweurope/2020?fbclid=IwAR0pQFEPr_VfFw6mwYMrnkNn3waCJtRBFzUG8z6j0FwhrZ42iocgF9xvFQo

- Jefferies, P., McGarrigle, L., & Ungar, M. (2018). The CYRM-R: a Rasch-validated revision of the Child and Youth Resilience Measure. *Journal of Evidence-Informed Social Work*, 1-24. doi: 10.1080/23761407.2018.1548403
- Johnson, R. B., & Onwuegbuzie, A. J. (2004). Mixed methods research: A research paradigm whose time has come. *Educational Researcher*, 33(7), 14-26. doi: 10.3102/0013189x033007014
- Kabacaoğlu, G. (2015). *Gey ve lezbiyenlerde açılma süreci: Nitel bir çalışma*. [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Hacettepe Üniversitesi.
- Kaos GL Derneği. (2016). *2016 yılında gerçekleşen homofobi ve transfobi temelli nefret suçları raporu*. <https://kaosgldernegi.org/images/library/2017nefret-suclari-raporu-2016.pdf>
- Kaos GL Derneği. (2017a). *2017 yılında gerçekleşen homofobi ve transfobi temelli nefret suçları raporu*. <https://kaosgldernegi.org/images/library/2018nefret-suclari-raporu-2017-web.pdf>
- Kaos GL Derneği. (2017b). *2017 medya izleme raporu*. <https://kaosgldernegi.org/images/library/2018medya-izleme-rapor-kucuk.pdf>
- Kaos GL Derneği. (2018a). *2018 yılında gerçekleşen homofobi ve transfobi temelli nefret suçları raporu*. <https://kaosgldernegi.org/images/library/2019nefret-suclari-raporu-2018-web.pdf>
- Kaos GL Derneği. (2018b). *2018 medya izleme raporu*. <https://kaosgldernegi.org/images/library/2019medya-izleme-raporu-2018a.pdf>
- Kaos GL Derneği. (2019a). *LGBTİ+ların insan hakları 2019 yılı raporu*. <https://kaosgldernegi.org/images/library/2020lgbtilarin-insan-haklari-raporu-2019-web.pdf>
- Kaos GL Derneği. (2019b). *Anti-homofobi kitabı*. Ayrıntı Basımevi. <https://kaosgldernegi.org/images/library/2009antihomofobi-kitap.pdf>

- Kaos GL Derneği. (2019c). *Türkiye’de kamu çalışanı lezbiyen, gey, biseksüel, trans ve intersekslerin durumu 2019 yılı araştırması*. Ayrıntı Basımevi.
<https://kaosgldernegi.org/images/library/2020kamu-calisanlari-2019-web.pdf>
- Kaos GL Derneği. (2019d). *Türkiye’de özel sektör çalışanı lezbiyen, gey, biseksüel, trans ve intersekslerin durumu 2019 yılı araştırması*. Ayrıntı Basımevi.
<https://kaosgldernegi.org/images/library/2020ozel-sektor-2019-web.pdf>
- Karaca, P. (2019). *LGBTİ bireylerin sağlık sektöründe maruz kalabileceği ayrımcılığın incelenmesi*. [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Aydın Adnan Menderes Üniversitesi.
- Karakaş, A. G. (2018). *Cinsel yönelim ayrımcılığının işe alım niyeti üzerindeki etkisi: deneysel bir çalışma*. [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Hacettepe Üniversitesi.
- Kosciw, J. G. (2004). *The 2003 National School Climate Survey: The school-related experiences of our nation's lesbian, gay, bisexual and transgender youth*. GLSEN. <https://www.glsen.org/sites/default/files/2020-04/2003%20GLSEN%20National%20School%20Climate%20Survey.pdf>
- Lambdaistanbul. (2010). *"İt İti Isırmaz!" Bir alan araştırması: İstanbul’da yaşayan trans kadınların sorunları*. Lambdaistanbul LGBTT Dayanışma Derneği.
<http://www.lambdaistanbul.org/s/wp-content/uploads/2019/02/İt-İti-Isırmaz-Istanbulda-Yaşayan-Trans-Kadınların-Sorunları-2010.pdf>
- Masten, A. S. (2001). Ordinary magic: Resilience processes in development. *American Psychologist*, 56(3), 227–238. doi: 10.1037/0003-066X.56.3.227
- Masten, A. S. (2014). *Ordinary magic: Resilience in development*. Guilford Publications.
- Ördek, K. (2014). *Türkiye’de trans kadın seks işçilerine yönelik şiddet: Görünmezlik ve cezasızlık kısıracında bir varoluş mücadelesi*. Kırmızı Şemsiye Cinsel Sağlık ve İnsan Hakları Derneği.
<http://www.kirmizisemsiye.org/SourceFiles/pdf-201852511332.pdf>

- Özer, G. (2019). *Cinsel önyargı ve damga: LGBT bireylerde sosyal dışlanma* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Ege Üniversitesi.
- Resilience Research Centre. (2018). *CYRM and ARM user manual*. Resilience Research Centre, Dalhousie University. <http://www.resilienceresearch.org>
- Ruggiero, K. M., & Taylor, D. M. (1995). Coping with discrimination: How minority group members perceive the discrimination that confronts them. *Journal of Personality and Social Psychology*, 68, 826-838. doi: 10.1037/0022-3514.68.5.826
- Spod. (2020). *Pandemi raporu: COVID-19'un 3 ayında LGBTİ+'lar*. [https://spod.org.tr/uploads/777ba780-5b8a-4d71-9467-c18d850a94a0-SPoD%20Pandemi%20Raporu%20-%20COVID-19%27un%20üç%20ayında%20LGBTİ+%27lar%20\(Haziran%202020\).pdf](https://spod.org.tr/uploads/777ba780-5b8a-4d71-9467-c18d850a94a0-SPoD%20Pandemi%20Raporu%20-%20COVID-19%27un%20üç%20ayında%20LGBTİ+%27lar%20(Haziran%202020).pdf)
- Şahin, N. H., & Durak, A. (1994). Kısa Semptom Envanteri: Türk gençleri için uyarlanması. *Türk Psikoloji Dergisi*, 9(31), 44-56.
- Şenel, B. (2014). *Cinsel yönelim ayrımcılığının gündelik hayat yansımaları* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Hacettepe Üniversitesi.
- Tennant, R., Hiller, L., Fishwick, R., Platt, S., Joseph, S., Weich, S., (...) Stewart-Brown, S. (2007). The Warwick-Edinburgh Mental Well-being Scale (WEMWBS): Development and UK validation. *Health and Quality of Life Outcomes*, 5(1), 50-63. doi: 10.1186/1477-7525-5-63
- Yılmaz, V., & Göçmen, İ. (2015). Türkiye'de lezbiyen, gey, biseksüel ve trans (LGBT) bireylerin sosyal ve ekonomik sorunları araştırmasının özet sonuçları. *Türkiye Politika ve Araştırma Merkezi*, 4(6), 94-101.
- Wadsworth, L. P., & Hayes-Skelton, S. A. (2015). Differences among lesbian, gay, bisexual, and heterosexual individuals and those who reported an other identity on an open-ended response on levels of social anxiety. *Psychology of Sexual Orientation and Gender Diversity*, 2(2), 181-187. doi: 10.1037/sgd0000092

Bizimle nasıl iletişime geçebilirsiniz?

Websitesi : ozgurrenkler.org
Mail : info@ozgurrenkler.org
Facebook : [/ozgurrenklerdernegi](https://www.facebook.com/ozgurrenklerdernegi)
Twitter : [/ozgurrenkler](https://twitter.com/ozgurrenkler)
Instagram : [/ozgurrenkler](https://www.instagram.com/ozgurrenkler)

ÖZGÜR RENKLER ÇOOK GÜZEL, GELSENE

